

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**POHÁDKY A POVĚSTI Z KLATOVSKA A JEJICH VYUŽITÍ
NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY V REGIONU**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Terezie Holá

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. David Franta, Ph.D.

Plzeň, 2023

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne 22. března 2023

.....
vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Mgr. Davidu Frantovi, Ph.D., za jeho cenné rady, čas a ochotu.

OBSAH

Úvod	2
1 LITERATURA PRO DĚTI A MLÁDEŽ	4
2 LIDOVÁ SLOVESNOST	5
3 POVĚST	7
4 POHÁDKA	9
5 SBĚR LIDOVÝCH POHÁDEK A POVĚSTÍ A FOLKLORISTIKA	13
6 ADAPTACE LIDOVÝCH POHÁDEK A POVĚSTÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ	18
7 KLATOVSKO	24
7.1 VYMEZENÍ KLATOVSKA	24
7.2 ZPŮSOB ŽIVOTA A LIDOVÁ KULTURA NA KLATOVSKU	26
8 LITERÁRNÍ HISTORIE KLATOVSKA	30
9 POHÁDKY A POVĚSTI Z KLATOVSKA	39
10 VYUŽITÍ POHÁDEK A POVĚSTÍ Z KLATOVSKA NA 1. STUPNI ZŠ	53
10.1 VÝUKOVÝ PROJEKT	53
10.2 NÁVRH PROJEKTOVÉHO DNE	54
10.3 REALIZACE PROJEKTOVÉHO DNE	68
10.4 REFLEXE REALIZOVANÉHO PROJEKTOVÉHO DNE	74
ZÁVĚR	79
RESUMÉ	81
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	82
SEZNAM OBRÁZKŮ	89
SEZNAM PŘÍLOH	I
PŘÍLOHY	II

ÚVOD

Klatovsko nepatří mezi folklórně nejbohatší regiony, obzvláště pokud se zaměříme na lidovou slovesnost, konkrétně na žánr pohádky a pověsti, a porovnáme situaci například s nedalekým Chodskem či celou oblastí Šumavy. O to větší výzvou je se na takové téma zaměřit a možná i o to více potřebné je poukazovat na to, že i ve školách v tomto regionu lze s místními lidovými látkami pracovat.

Při psaní této diplomové práce jsem vycházela z předpokladu, že pokud chceme porozumět pověšťové a pohádkové tradici konkrétního regionu a tomu, jak byly v tomto regionu jednotlivé látky sbírány, různými autory přejímány a adaptovány, musíme se v tomto oboru orientovat nejprve na obecnější úrovni. Proto se nejprve věnuji stručnému vymezení literatury pro děti a mládež a vlivu folklóru na ni, poté se zaměřuji na pojem lidová slovesnost a podrobněji na dva již zmíněné folklórní žánry, pohádku a pověst. Pokračuji popsáním problematiky sběru lidové slovesnosti, zejména tedy pohádky a pověsti, a uvádím, jak byly tyto žánry dále adaptovány, především se soustředím na adaptace folklórních pohádek a pověstí pro děti a mládež.

Následně vymezuji území regionu, jehož pověšťové a pohádkové tradici se budu v diplomové práci věnovat. Jelikož však vymezení Klatovska není zcela jednoznačné, předkládám více návrhů, jak na tuto problematiku nahlížet. Dále v této práci krátce pojednávám o způsobu života a lidové kultuře na Klatovsku.

V kapitole *Literární historie Klatovska* se zabývám jednotlivými literárně činnými osobnostmi, které z Klatovska pochází, určitou dobu svého života v regionu žily nebo jsou s Klatovskem jinak spojeny. V kapitole *Pohádky a pověsti z Klatovska* se pak již zaměřuji na jednotlivé pohádkové a pověšťové látky z tohoto regionu a publikace, ve kterých byly publikovány. Podrobněji se zaměřuji na pověšťové látky, které byly zapsány již v 16. a 17. století, a které přejali autoři do publikací vydaných v tomto a minulém století.

Znalosti načerpané při psaní této diplomové práce poté aplikuji při navrhování projektového dne na téma *Pohádky a pověsti z našeho regionu*. Využívám poznatků z prvních šesti kapitol této práce a navrhuji výukové aktivity tak, aby se podobaly reálným situacím, které vznikaly při ústním předávání pohádek a pověstí, jejich zapisování a tvorbě adaptací. Znalost publikací, ve kterých byly pohádkové a pověšťové látky z Klatovska uveřejněny, je pro mě klíčová při výběru textů, se kterými se v projektu pracuje. Navržený

projektový den realizuji a poté reflektuji. Hodnotím jeho průběh, přínos i jednotlivé mnou navržené aktivity a navrhuji jejich modifikace.

1 LITERATURA PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Literatura pro děti a mládež je nejčastěji používaným termínem pro literaturu určenou příjemcům přibližně ve věku 3 až 16 let. V minulosti bychom se setkali s pojmy jako jsou dětské spisy, spisy pro mládež, dětské čtení a dětské písemnictví. V současnosti narazíme také na pojmy dětská četba či dětská literatura. Teoretický zájem o literaturu pro děti a mládež a snaha o vymezení tohoto pojmu se objevují zejména od 20. století.¹

Rozlišit lze dětskou literaturu intencionální, která je samotným autorem adresována dětskému čtenáři, a dětskou literaturu neintencionální, tedy literaturu, která původně dětskému čtenáři určena nebyla. Žánrová skladba literatury pro děti a mládež se od počátku své existence neustále proměňovala, především podle toho, jak se v určité době nahlíželo na dítě, jeho vzdělání, výchovu a postavení ve společnosti. Zejména od romantismu měl na tuto žánrovou skladbu velký vliv i folklor.² Žánry literatury pro děti a mládež lze rozdělit podle tří zdrojů inspirace. Zaprvé jde o žánry, které jsou přímo určeny dětem či mládeži, mezi něž můžeme zařadit například obrázkovou knihu či prózu s dětským hrdinou. Druhou kategorií jsou žánry převzaté ze starověké a folklorní literatury (například pohádka či pověst) a třetí kategorií jsou univerzální žánry, se kterými se setkáme i v literatuře pro dospělé.³

---

¹ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 11–12.

² *Tamtéž*, s. 12–14.

³ *Tamtéž*, s. 17.

2 LIDOVÁ SLOVESNOST

U národní slovesnosti lze rozlišit dvě větve. První z nich je lidová, ústní slovesnost, folklór neboli lidová tradice. Lidová slovesnost měla své nositele v nižších společenských vrstvách, především na vesnicích. Nositele druhé větve slovesnosti, tedy písemnictví či jiným slovem též literatury, bychom naopak našli mezi měšťanstvem, šlechtou, inteligencí a duchovními, tedy ve vyšších a vzdělanějších vrstvách. Literatura začala nad lidovou slovesností předávanou ústně převažovat až se vzrůstající gramotností společnosti, a to zejména od 19. století. Žánry lidové slovesnosti tak zanikaly nebo se určitým způsobem proměňovaly, a to i v pozdější době s příchodem masových kulturních prostředků, tedy rozhlasem i dalšími zvukovými záznamy, filmem a televizí.⁴

Termín *lidový* se začal hojně používat na přelomu 19. a 20. století a byla mu dána přednost před pojmem národní. Jelikož šlo o slovesnost předávanou pouze mezi „prostým“ národem, byl pojem národní (například národní pohádky) nepřesný. Již Erben využil pojmu „*prostonárodní*“, který lépe vypovídal o původu těchto žánrů. Termín lidový splývá s pojmem folklórní, který je mezinárodní formou tohoto termínu. Termín folklór lze vnímat jako lidovou moudrost či lidovou tradici, lze do něj zařadit jak lidovou slovesnost, tak i lidovou hudbu či tanec. Zatímco literatura žije v komunikaci nepřímé, zprostředkované pomocí písma, lidová slovesnost je předávána v bezprostřední komunikaci, ústně, lze ji tedy také nazvat jako ústní slovesnost či například orální tradici. V bezprostřední komunikaci má na vyprávění, zpěv či hru vliv jak interpret, tak posluchač. Zejména interpret má však v lidové slovesnosti ústřední význam, protože umožňuje její existenci. Folklórní skladby přebírá od jiných interpretů a svým přednesem je nejen šíří dál, ale může také vytvářet jejich varianty a verze různými obměnami. Vzhledem k nutnosti zapamatování si celé skladby je pro folklórní žánry typický kratší rozsah než u literárních žánrů. Jednotlivé lidové skladby se většinou udržují v určitých společenstvích vymezených místně a pro lidovou slovesnost je charakteristická kolektivní povaha a vliv konkrétního sociálního a kulturního prostředí. Lze se setkat se skladbami, které jsou pouze regionální či místní, naopak jiné skladby jsou rozšířeny na území téměř celého státu.

---

⁴ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 15.

Některé jsou mezi lidmi předávány již od středověku, pro všechny je však typický postupný vývoj a přizpůsobení se dobové situaci, vkusu apod.⁵

Tradičnost lidové slovesnosti a paměťový princip folklóru mají za důsledek, že je pro lidovou slovesnost charakteristická schematičnost, šablonovitost, ustálenost kompozičních postupů a jistý stereotyp. Přednes interpreta pak skladbu doplňuje o další výrazové prostředky, jako jsou gesta a mimika. Funkce folklórní slovesnosti jsou rozmanité, od estetické či zábavní funkce po funkci poučnou, obřadní či praktickou. Tématem skladeb lidové slovesnosti je nejčastěji to, co se nižších společenských vrstev bezprostředně týká, tedy jejich vztah k přírodě a náboženství, lidské vlastnosti či protipanský postoj. Folklórní žánry lze rozdělit podle různých kritérií, lze například využít dělení na písně a popěvky, vyprávění (pohádky, pověsti), divadlo a lidové hry, malé folklórní žánry a dětský folklór, kam patří říkadla a hry. Mezi folklórní žánry řadíme pověsti, pohádky, přísloví, hádanky, anekdoty apod. Většinu těchto žánrů je možno dále dělit například podle funkce, tematiky nebo jejich interpreta či způsobu interpretace.⁶

---

⁵ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 15–18.

⁶ *Tamtéž*, s. 18–22.

3 POVĚST

Pověst je epickým prozaickým žánrem lidové slovesnosti, ve kterém se realita prolíná s fantazií. Pro pověsti je typické časoprostorové ukotvení, mnohé z nich tak lze s různou přesností časově zařadit, například i díky historicky věrohodným postavám, o kterých vypráví, mohou však být také vázány k reálným místům. Na rozdíl od pohádky je pověst vyprávěním, které se snaží posluchače přesvědčit o své pravdivosti, tedy že se daný příběh opravdu odehrál, věří tomu také i samotný vypravěč.⁷ Podle jedné z klasifikací (Pourová 1963) dělíme pověsti na národní, historické, místní, démonologické (pověrečné), legendární, erbovní a rodové.⁸ Jednoznačně klasifikovat pověst však často není možné, protože se užitá témata mohou mísit. U pověstí se předpokládá jejich lidový původ, avšak ani ten není vždy možné prokázat.⁹

Národní pověsti lze nazvat také pověstmi mytickými. Ty vyprávějí o dávnověkých počátcích národa a nejčastěji je známe pod Jiráskovým pojmem „staré pověsti české“. Mytické pověsti našeho národa sehrály velkou roli zejména při utváření dynastie Přemyslovců, ale i mnohem později, v době národního hnutí v 19. století. Tématem historických pověstí jsou národní dějiny, nejčastěji různé válečné konflikty, historické postavy a zakládání měst. Všechny regiony pak mají své místní pověsti, jejichž témata lze dále specifikovat a vyčlenit dále pověsti architektonické, etiologické a etymologické. Postavami v démonologických pověstích bývají nadpřirozené bytosti, jako jsou hasrmani či bílé paní. Legendární pověsti vypráví o zázračných zjeveních a viděních.¹⁰

Pověsti patřily k nejživějším žánrům lidové slovesnosti a jednotliví vypravěči jich měli ve svém repertoáru často více než sto, což bylo výrazně více, než jak tomu bylo u pohádek. Oblíbené byly zejména pověsti démonologické. Vypravěč se snažil prokázat pravdivost pověsti poukazováním na různé pamětihodnosti, které upomínají na danou událost, často také interpret své posluchačstvo přesvědčoval o tom, že se s některou postav z příběhu sám setkal. Pověst plnila funkci informační, poučnou a vysvětlovací. Na rozdíl od pohádky většinou nebyl dáván důraz na její uměleckou formu a mnohdy byla vyprávěna velice

⁷ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 99–100.

⁸ POUROVÁ, Libuše. K otázkám třídění pověstí, *Český lid* 50, 1963, č. 2, s. 67–73.

⁹ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 100.

¹⁰ *Tamtéž*, s. 100–103.

jednoduše a stručně a objevilo se v ní pouze několik málo postav. Všechny pověsti byly vystavěny na dějovém jádru, který většinou doplňoval komentář a původu pověsti, tedy jak se dostala do vypravěčova repertoáru.¹¹

Jak již bylo zmíněno, v pověstech se často objevují nadpřirozené bytosti, jevy i předměty, přesto šlo pro vypravěče i posluchače o věrohodné příběhy. Bylo to možné díky lidovým pověrám, tedy lidské víře v tyto bytosti, jevy apod. Zatímco různorodé pohádkové motivy se rozšířily napříč Evropou, určité motivy a náměty pověstí se většinou vyskytují jen v dané národní tradici či regionu. Výjimkou je například motiv „vojska v hoře“, tedy našich „blanických rytířů“, se kterým se setkáme i v jiných zemích. Naopak regionální pověsti mají často své specifické a nezaměnitelné rysy.¹²

---

¹¹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 49–52.

¹² *Tamtéž*, s. 53–54.

4 POHÁDKA

Pojmem *pohádka* a též staročeským pojmem *báchorka* rozumíme některé druhy povídek, které mají společné určité znaky. To, co se v nich vypráví, je výplodem fantazie, smyšlenost pohádky si uvědomuje jak vypravěč, tak posluchač, ale existuje mezi nimi tichá dohoda o pomlčení o této skutečnosti. Základem pohádky je nejen umělecká fantastika, ale často také podobenství, které je pojátkem fantaskního světa se světem posluchače.¹³ Pohádky nebyly původně určeny dětskému posluchači, ale byly vyprávěny zejména mezi dospělými. Podle původu je lze dělit na lidové (folklórní) a autorské. U autorských pohádek můžeme vysledovat různou míru inspirace pohádkou lidovou.¹⁴

U lidových pohádek se setkáváme s výraznými nadnárodními znaky. Podobné motivy, postavy, morální ponaučení, ale i kompozici a styl nalezneme u lidových pohádek napříč mnoha národy a zeměmi, zejména v Evropě. Odlišnosti mezi těmito variantami jsou mnohdy dány tím, že se v různých zemích zachovaly různé historické fáze vývoje dané pohádky. U českých pohádek lze sledovat nejvýraznější shody s pohádkami slovenskými, polskými a německými (s německými zejména v Čechách). Navzdory mezinárodní povaze pohádek se v nich objevují také rysy regionální, domácí. Může jít například o jména postav typická pro dané místo, regionální zvyky a tradice, umístění do krajiny regionu.¹⁵ Srovnávací folkloristika, které se zabývá původem a vznikem pohádek, využívá při své práci několik teorií. Mytologická teorie považuje pohádky za zlomky starých indoevropských mýtů. Základ tomuto vědeckému pohádkoslovnému bádání a adaptaci lidových pohádek položili bratři Jacob a Wilhelm Grimmové. Na našem území byl zastáncem této teorie zejména Karel Jaromír Erben. Teorie antropologické školy se zakládá na hypotéze, že látka lidových pohádek vychází z rituálů a kultů primitivních národů. Migrační teorie předpokládá, že pohádky putují od národa k národu a každým z národů

---

¹³ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 32.

¹⁴ ČENKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 107–108.

¹⁵ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 32–34.

jsou specificky formované. Na tuto teorii pak později (na přelomu 19. a 20. století) navázala teorie historicko-geografická.¹⁶

Ústřední a také nejstarší skupinou lidových pohádek jsou pohádky kouzelné či jinak fantastické. Typické je pro ně nadpřirozeno, jejich děj se odehrává mimo náš čas a vystupují v nich archetypální postavy.¹⁷ Postavy jsou vykresleny černobíle, mají pouze kladné, nebo naopak záporné povahové vlastnosti, které prokazují svým jednáním. Hlavní hrdinové jsou nějak znevýhodněni (třetí královský syn) nebo pocházejí z nižšího sociálního prostředí. Pohádka sleduje jejich sociální vzestup, který je podmíněn jejich dobrými skutky a charakterovými vlastnostmi. Pohádka je založena na kontrastech, má vždy dobrý konec, při kterém dochází k nápravě světa a sňatku z lásky, často mezi postavami z nerovných sociálních tříd. Hlavní postavy jsou tedy ženského i mužského pohlaví a mladého věku. Lze rozlišit dva druhy pohádek podle pohlaví hlavní postavy. Prvním z nich je pohádka s mužským hrdinou, který prokazuje svou odvahu, sílu a důvtip, v druhém z nich nalezneme osudem sužovanou dívčí hrdinku, která dosáhne proměny svého života. V pohádce splývá svět pozemský se světem nadpřirozeným, na rozdíl od pověsti, kde jsou tyto dva světy odděleny.¹⁸

Od pověsti pohádku také odlišuje způsob, jakým je vypravována. Ten je u pohádek mnohem kultivovanější a vznešenější. Setkáváme se s ustálenými formulami, které jsou využívány jako vstupy a závěry samotného vyprávění. Úvodní formule jsou jakýmsi signálem, že vyprávění právě začíná a že se bude vypravovat smyšlený příběh. Závěrečné formule mají také signální funkci, upozorňují na konec vyprávění.¹⁹ Kromě úvodních a závěrečných formulí patří mezi typické atributy české lidové pohádky i magická čísla. Každé magické číslo je spojováno s několika významy, jejichž původ mnohdy sahá až do starověku. V českém prostředí vnímáme jako šťastné trojku a sedmičku, zatímco neštěstí přináší třináctka. U více než poloviny případů užití čísla v pohádce bychom se setkali s číslem tři. Často je například hlavním hrdinou třetí a nejmladší dítě, hrdinovi pomáhají tři pomocníci, úspěšný je až třetí pokus, je nutné splnit tři úkoly nebo hrdina získává tři dary či tři přání. Méně časté jsou násobky čísla tři, tedy šest a devět. Velký význam má

---

¹⁶ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 108–109.

¹⁷ *Tamtéž*, s. 108.

¹⁸ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 36–39.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 39–40.

v pohádkách jednička, která je vždy spojována s jedinečným hlavním hrdinou pohádky. Třetím nejčastějším je číslo dva, kterým je často vyjádřen určitý kontrast, například mezi sourozeneckými dvojicemi. Číslo čtyři je spojováno se čtvercem, tedy uzavřeným prostorem, číslo pět pak představuje zakončení a zakulacení počtu, protože jde o počet prstů na jedné ruce. Uzavřenost naznačuje i číslo dvanáct, naopak stovka je v pohádkách již nepředstavitelně velké množství.²⁰ U kouzelných pohádek se objevuje symetrická zrcadlová kompozice (například sledujeme příběh hodné a zlé sestry), ještě častěji kompozice trojitá. Česká kouzelná pohádka se zachovala v jejích pozdějších vývojových stupních, neobjevíme v ní tedy takovou velkolepost, jako například u ruských pohádek, ale majestátnost pohádkového kouzelného světa je tu v kontrastu s realistickým postojem obyčejného člověka.²¹

U realistických neboli novelistických pohádek můžeme sledovat oslabení fantaskního rázu (ve srovnání s pohádkou kouzelnou). Odehrávají se v prostředí vesnic či měst a postavy těchto pohádek pocházejí rovněž z tohoto prostředí. Do světa obyčejných lidí tu však pronikají fantastické motivy a prvky. Realistická pohádka se rozvíjela zejména v 15. století, v době rozmachu měst. Typické jsou pro ni napětí a nečekané zvraty, zábavnost, důmyslní hrdinové a sociální témata. Postavy realistických pohádek jsou individuálněji charakterizovány a více projevují své emoce než postavy z kouzelných pohádek. Realistické pohádky jsou vystavěny jednodušeji, méně se v nich užívají ustálené formule, jsou často vyprávěny hovorovým jazykem a vystupuje v nich méně postav. Hrdina a protivník nejčastěji řeší konflikt na úrovni verbální komunikace. Mezi tyto pohádky patří lidové humorky plné žertů a satiry, které tvoří velkou část z fondu českých pohádek. Rozeznáváme mezi nimi lhářské neboli prášilovské příběhy, vystavěné na hyperbolách a nonsensu, nebo pohádky škádlivé, kterými dával vypravěč najevo, že ve vyprávění již nechce dále pokračovat.²²

Dále lze například vymezit pohádky o zvířatech, ty jsou podobné literárním bajkám, je u nich však výraznější funkce zábavná oproti funkci výchovné. Legendární pohádky se

---

²⁰ KLÍMOVÁ, Dagmar a OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012, s. 73–78.

²¹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 40–41.

²² *Tamtéž*, s. 32, 42–45.

vyznačují náboženskými motivy. Pro dětské posluchačstvo pak byly určeny pohádky didaktické a poučné.²³

---

²³ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 32, 45.

5 SBĚR LIDOVÝCH POHÁDEK A POVĚSTÍ A FOLKLORISTIKA

Lidová slovesnost a literatura na sebe částečně působily a navzájem do sebe pronikaly už od počátků svého vývoje. Do vzniku romantismu však měly lidová slovesnost a lidová kultura své místo až za hranicí dobové oficiální kultury.²⁴ Od konce 18. století a zejména pak v první polovině 19. století se lidová slovesnost stala pro literaturu zdrojem inspirace. Literatura poté začala postupně nahrazovat ústně předávanou lidovou slovesnost. V průběhu 20. století se tato situace proměnila například v průběhu 2. světové války, kdy cenzura psané literatury omezovala některé její funkce, například funkci satirickou, a ústní slovesnost mohla literaturu v těchto funkcích zastoupit.²⁵ Přenesení původně folklórních žánrů pohádky a pověsti do literatury tyto žánry zachránilo před zánikem, protože již od poloviny 19. století se z české lidové tradice začaly vytrácet i spolu s lidovými vypravěči. V literární podobě, ale také ve filmu, rozhlasu i televizi, tam všude si tyto žánry našly své místo, a tak zůstávají důležitou součástí naší kultury dodnes.²⁶

Sběr materiálu, který má souvislost s dějinami skutečnými či mytickými, položil základy několika vědním oborům, mezi něž patří například archeologie nebo etnografie. V rámci té se částečně vyděluje folkloristika.²⁷ Folkloristický sběr je nezbytnou součástí badatelské činnosti folkloristiky, neboť pro výzkum folklórních skladeb je třeba si nejprve tyto texty opatřit. Pro kvalitní bádání nad pohádkami a pověstmi je potřeba co největšího množství záznamů z různých regionů a časových období, aby bylo možné si vytvořit představu o povaze celé národní pohádkové a pověst'ové tradice. Vzhledem k mezinárodní povaze pohádky a regionální povaze pověsti je tato potřeba silnější u pověsti, protože její proměny jsou napříč regiony výraznější.²⁸ Od počátku 19. století po 50. léta 20. století však probíhal sběr lidové slovesnosti nekontinuálně a nesystematicky, sběratelé dávali přednost různým folklórním žánrům, taktéž vypravěči vybírali látku pro své vypravování spontánně. Od romantismu byla oblíbeným sbíraným žánrem kouzelná pohádka, která byla považována za hodnotnou jak z hlediska uměleckého, tak historického. Místní pověsti si ke sběru často vybírali amatérští sběratelé, k nimž patřili vesničtí kantoři. Naopak dlouhodobě

²⁴ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 97.

²⁵ *Tamtéž*, s. 28–29.

²⁶ *Tamtéž*, s. 41–42.

²⁷ KLÍMOVÁ, Dagmar a OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012, s. 87.

²⁸ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 75–76.

opomíjenými žánry byly humorka a anekdota či memoráty, povídky ze života.²⁹ Ty nebyly považovány za dostatečně tradiční a neodpovídaly historickému zaměření bádání.³⁰ Nerovnoměrně rozložený a nerovnocenný byl i sběr v jednotlivých regionech, takže objektivní srovnávání lidové slovesnosti jednotlivých regionů není možné. Výběr regionů byl náhodný, neexistovala žádná společná koncepce sběratelských prací, a nelze tak říci, že oblasti, ve kterých sběratelé příliš nepůsobili, měly vždy chudý folklór.³¹ Významné pozornosti se věnovalo například regionům Chodsko, Podkrkonoší, Valašsko a Slezsko. Naopak folklórně bohaté Slovácko bylo téměř opomenuto. Sběratelský obraz pohádek a pověstí z naší země je nedostatečný a mezerovitý jak z hlediska zeměpisného, tak časového.³²

Nepoměr v organizovanosti sběru lze spatřovat také mezi lidovou prózou a písní. O lidovou píseň se úřady a instituce systematicky zajímaly od počátku 19. století. V roce 1819 vznikly soubory lidových písní z Čech a Morav a na přelomu 19. a 20. století byla v Rakousku-Uhersku založena instituce pro výzkum lidové písně, v níž působili Otakar Hostinský, Leoš Janáček a další. Z té se pak po vzniku republiky vytvořil Státní ústav pro lidovou píseň. Podobné instituce mající zájem o lidovou prózu byly zakládány až po 2. světové válce. V té době začaly vznikat archivy lidové prózy, zmínit lze například archivy Ústavu etnografie a folkloristiky Československé akademie věd³³ (vznik 1954, od roku 1999 nese název Etnologický ústav Akademie věd České republiky).³⁴

Sběr lidové prózy byl často zahájen učiteli a vlastivědnými pracovníky a probíhal na regionální úrovni. Jejich záznamy nejčastěji zůstávaly součástí soukromého majetku.³⁵ Různá byla kvalita, přesnost a úplnost zápisů. Vedle vědeckého a odborného sběru, jehož cílem byl co nejpřesnější zápis, probíhalo i umělecké zpracovávání folklórních látek. Se záměrem vědeckého sběru vznikaly zápisy shodné s podáním vypravěče, v nářečí (záznamy dialektologické), přepsané slovo od slova, odpovídající tzv. přirozené vypravěčské situaci, tedy tomu, za jakých okolností probíhalo vyprávění. Docházelo

²⁹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 27–28.

³⁰ *Tamtéž*, s. 82.

³¹ *Tamtéž*, s. 35.

³² *Tamtéž*, s. 76–77.

³³ *Tamtéž*, s. 75–76.

³⁴ *O nás – Etnologický ústav AV ČR* [online]. Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <http://www.eu.avcr.cz/cs/o-nas/o-nas/>.

³⁵ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 75.

i k opakovaným zápisům, na kterých lze poznat proměny právě této přirozené vypravěčské situace, například změnu nálady vypravěče či složení posluchačstva. Důležité jsou pro vědecký přístup také informace o vypravěči, tedy kde, kdy a od koho převzal toto vyprávění a jiné. Ideální je pořízení zvukové nahrávky vyprávění. Tyto nahrávky se začaly objevovat od počátku 20. století, čteněji pak po 2. světové válce. Přidala se také fotografická a filmová dokumentace.³⁶ Pohádky a pověsti sběratelé převypravovali také stylizovaně, s různými úpravami. Tyto záznamy se opíraly o slyšené vyprávění, ale byly přepsány vlastními slovy, často ve spisovném jazyce, mnohdy autor změnil i délku, motivy a celkový obsah pohádky či pověsti. Dalším způsobem zápisu byl záznam registový nebo obsahový, ve kterém nalezneme jen stručně převyprávěný děj a nevíme tak nic o tom, jak probíhalo její vyprávění.³⁷

Literární adaptace folklórních látek, do různé míry umělecky stylizované, tedy vznikaly jak na základě folklórních záznamů, jejichž součástí byl často také komentář, tak na základě samotného vypravování. Zejména u prvotních snah sběratelů šlo často o volné literární adaptace, u nichž se pak od konce 19. století a především ve 20. století zkoumala jejich autentičnost. Mezi folkloristické badatele věnující se této problematice patřili Václav Tille, František Bartoš nebo Josef Štěfan Kubín.³⁸ Hana Šmahelová ve své knize *Návraty a proměny* z roku 1989 vymezila dva typy adaptací lidové pohádky. Klasická adaptace pohádek zachovává prvky lidové poetiky, reprodukuje vyprávění jako upomínku lidové tvořivosti. Mezi klasické adaptace pohádek řadíme pohádky K. J. Erbena, J. Š. Baara, O. Sirovátky, J. F. Hrušky, B. M. Kuldy, J. Š. Kubína nebo J. Horáka. V autorské adaptaci pohádek do určité míry převažuje individuální tvůrčí složka nad vyprávěnou předlohou. Mezi autorské adaptace lze zařadit pohádky B. Němcové, V. Říhy, F. Hrubína, V. Martínka, J. Spilky, F. Lazeckého, K. Dvořáčka, J. Jecha nebo J. Drdy.³⁹

V období národního hnutí se zformovaly základy metodiky sběru a studia českého folkloru, které ovlivnily povědomí o charakteru českého folklóru i u dnešní společnosti. Tyto zásady i v současnosti dodržují zejména amatérští badatelé. Tato metodika však způsobila zúžený výběr sbíraných pramenů i zúžený pohled na nositele folklóru, vypravěče

³⁶ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 77–79.

³⁷ *Tamtéž*, s. 80–81.

³⁸ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 99–100.

³⁹ ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny: Literární adaptace lidových pohádek*. Praha: Albatros, 1989, s. 104–105, 128–129.

a vesnický lid. Cílem bylo vyhledávat umělecky a historicky nejhodnotnější materiál, nikoli podat co nejpřesnější obraz o povaze českého folklóru. Národní hnutí také zcela opomíjelo německé prameny obsahující český materiál.⁴⁰ Oceňované bylo vlastní literární nadání editorů pohádek a uměleckost ztvárnění. Často tak bylo spojeno několik jednotlivých verzí a vzniknul jeden „ideální“ text, který odpovídal dle názoru autora „nejnárodnějšímu způsobu vypravování“.⁴¹ Programový zájem o českou pohádku a pověst se podstatněji rozvinul ve 30. letech 19. století a významné sbírky pohádek a pověstí pak vznikaly zejména od čtyřicátých a padesátých let.⁴² Publikovala se však i literatura překladová, jako příklad lze uvést Erbenovu *Slovanskou čítanku*. V jeho díle *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních* vyšly nejen texty československé, ale i polské, kašubské, běloruské, ukrajinské, ruské, slovinské, srbské, chorvatské a bulharské. Cizojazyčné texty pak přeložil v díle *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*. Některé z nich tak zůstávají v povědomí i současné české společnosti.⁴³

Od 2. poloviny 19. století se objevovala snaha o katalogizaci lidových pohádek, jak na národní, tak i na mezinárodní úrovni. Systém finského folkloristy A. Aarneho z roku 1910 rozšířil americký badatel S. Thompson. Tento mezinárodní katalog pohádkových syžetů byl vydán pod názvem *The Types of International Folktale* v roce 1928.⁴⁴ Poslední přepracovanou a dnes používanou verzí je Aarne-Thompson-Utherův katalog z roku 2004 (zkratka ATU).⁴⁵ Díky tomuto katalogu je možné provádět srovnávací výzkumy lidových pohádek, tedy porovnávání jejich variant a verzí. Také se díky němu začala rozvíjet literární komparatistika.⁴⁶ Začátkem 20. století položil Václav Tille základy folkloristické textové kritiky obrozenecké pohádky svým dílem *České pohádky do roku 1848*. V současnosti vnímáme jako obrozenecké i texty z pozdějších dob, protože se drží

⁴⁰ KLÍMOVÁ, Dagmar a OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012, s. 9–10.

⁴¹ *Tamtéž*, s. 22–23.

⁴² SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 31.

⁴³ KLÍMOVÁ, Dagmar a OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012, s. 58–59.

⁴⁴ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 33–34.

⁴⁵ KLÍMOVÁ, Dagmar a OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012, s. 47.

⁴⁶ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 33–34.

myšlenek a metodiky obrozenecké generace.⁴⁷ Kouzelné pohádce a funkcím jednajících osob se věnoval Vladimír Jakovlevič Propp ve svém díle *Morfologie pohádky* vydaném v roce 1928.⁴⁸

---

⁴⁷ KLÍMOVÁ, Dagmar a OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012, s. 24.

⁴⁸ ČENKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 109.

6 ADAPTACE LIDOVÝCH POHÁDEK A POVĚSTÍ PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Literatura vycházející z původní lidové slovesnosti je vydávána dvěma různými způsoby. Jedním z nich jsou odborné edice, které jsou výsledkem vědeckého sběru, druhým z nich jsou edice čtenářské, ve kterých se setkáme s různou mírou autentičnosti podání. Adaptace folklórních pohádek a pověstí pro děti a mládež řadíme do čtenářských edic. Problematické je zařazení této oblasti do konkrétního oboru, protože se nachází na hranici folkloristiky a literární vědy. Nejde o autentický folklór, z folklórních pohádek a pověstí však vychází, možné je však také zařazení do dětské literatury. Problematická je tak i odborná kritika těchto adaptací, protože vyžaduje odbornost v obou oborech.⁴⁹

Původně byly folklórní pohádky a pověsti a jejich adaptace převážně dětskou literaturou neintencionální. I v lidové slovesnosti bychom se však setkali s kratšími a jednoduššími pohádkami o zvířatech či s pohádkami s dětskými hrdiny, které vypravěči směřovali na dětské posluchačstvo. Literární adaptace pohádek autorů, jakými byli B. Němcová či B. M. Kulda, byly vydávány zejména jako populární literatura pro dospělé, i u těchto vydání se však začaly objevovat věnování dětským čtenářům a postupně vznikaly adaptace pohádek vhodné pro děti různého věku. Na počátku 20. století již byly pohádky a pověsti vnímány zejména jako četba pro děti, a to především díky tomu, že se značně rozšířily žánry dostupné literatury pro dospělé čtenáře. V tomto období začala vznikat také pohádka umělá.⁵⁰

Literární zpracování lidových pohádek přestávalo být pro dětskou četbu v souvislosti se vzdalováním se soudobému čtenáři podle některých odborníků dostačující.⁵¹ Na literárních adaptacích folklórních pohádek kritizovali nejen odcizení se dětskému čtenáři, ale i stále se opakující fabule, motivy i postavy, tedy jakousi stereotypnost. Umělé pohádky podle nich lépe odpovídaly dětskému myšlení, čtenář v nich našel jemu známý svět, pocity i problémy.⁵² Umělá pohádka postupně vznikala z pohádky folklórní, navazovala na lidovou tradici, brala si lidovou pohádku za vzor. Používají se pro ni také pojmy moderní či autorská, Oldřich Sirovátka se však ve své knize *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře* přiklání k pojmu umělá pohádka, který podle něj nejlépe ilustruje povahu těchto pohádek. Dále dělí umělou pohádku do dvou větví, pohádku napodobující

⁴⁹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 101–102.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 171–172.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 100.

⁵² *Tamtéž*, s. 172.

tradiční lidovou pohádku, ta se odehrává v dávném a blíže neurčeném čase, a pohádku současnou či moderní, která se odehrává v době, kdy autor pohádku psal.⁵³

Podle Jaroslava Tomana (2005) „*pohádka zaujímá v dětské recepci dominantní postavení. Svými žánrovými předpoklady totiž nejlépe koresponduje s mentalitou, psychickými potřebami, motivacemi i zájmy posluchačů a čtenářů předškolního a rané fáze mladšího školního věku a má pro rozvoj jejich osobnosti nezastupitelný význam*“.⁵⁴ Během přechodu tohoto žánru z dětské literatury neintencionální do dětské literatury intencionální však byla tato vhodnost pohádky zpochybňována.⁵⁵ Za nevhodnou dětskou četbu byla pohádka některými odborníky považována již v 19. století. Ještě v 60. a 70. letech byly pohádky adresovány především dospělým čtenářům, v 80. a 90. letech však začaly pronikat do literatury pro děti a mládež díky teoretickému hnutí za estetickou a uměleckou výchovu a vědeckému směru pedagogicko-psychologickému a folklornímu. Mezi jejich představitelé patřili Otakar Hostinský, Gustav Adolf Lindner, František Bartoš a další. Ti zkoumali zvláštnosti dětské psychiky a literární recepci, ovlivněnou fantazií a hrou, a jejich snahou bylo, aby útvary patřící původně do lidové slovesnosti začaly být vnímány jako umělecky hodnotné. F. Bartoš společně s K. V. Raisem vydali ještě před koncem 19. století soubory pohádek B. Němcové a K. J. Erbena uzpůsobené dětským čtenářům. Na přelomu století se pak k této práci přidal i V. Tille.⁵⁶ Ten také psal pohádky pod svým pseudonymem Václav Říha.⁵⁷ Vydávány byly i pohádky pro děti od jiných autorů, a to i v dalším století, zejména v období mezi válkami, lze uvést například pohádky Josefa Štefana Kubína, Jindřicha Šimona Baara, Jana Františka Hrušky, Vojtěcha Martínka nebo Adolfa Weniga.⁵⁸

Při začleňování folklorní pohádky od literatury pro děti a mládež probíhaly ve 20. století tzv. boje o pohádku. Proti pohádce byli zejména pedagogičtí odborníci, kteří argumentovali tím, že pohádka je nmoderní, děti vychovává k pověrčivosti, bývá příliš

---

⁵³ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 138–143.

⁵⁴ TOMAN, Jaroslav. Literární adaptace lidové pohádky. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2005, s. 53.

⁵⁵ *Tamtéž*, s. 53.

⁵⁶ *Tamtéž*, s. 58–60.

⁵⁷ ČENKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 119.

⁵⁸ TOMAN, Jaroslav. Literární adaptace lidové pohádky. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2005, s. 58–60.

drastická a strašidelná, mnohdy nekvalitně literárně zpracovaná a komerčně využívaná.⁵⁹ Diskuse nad touto problematikou iniciovali svým vyjádřením v tisku například J. Petrbok (časopis *Úhor*, 1913), B. Ženatý (*Lidové noviny*, 1929) nebo J. Fučík (*Haló noviny*, 1933).⁶⁰ Tyto argumenty pak více rozpracoval Jaroslav Frey v roce 1942 (*Boj o pohádku*). Upozorňoval na starobylý původ folklórní pohádky, neintencionální povahu, odlišné prostředí pohádky a prostředí současného čtenáře, nevhodné typy a povrchnost hrdinů, ti touží pouze po majetku a sociálním vzestupu a často vítězí pouhou náhodou.⁶¹ Obhájci pohádky byli naopak V. Tille, J. Horák, M. Majerová, K. Čapek nebo J. Mahen.⁶²

Zastáncem pohádky v zahraničí byl americký (avšak židovského původu a ve Vídni narozený) psychoanalytik Bruno Bettelheim. Ve své knize *Za tajemstvím pohádek* poprvé vydané roku 1976 udává, že téměř jen lidová pohádka dokáže „rozvíjet rozumové schopnosti dítěte a vyjasňovat jeho pocity, být v souladu s jeho úzkostmi a tužbami, brát vážně jeho těžkosti a zároveň nabídnout řešení problémů, které dítě nejvíc matou“. Příběh pro děti se podle něj „musí vztahovat ke všem stránkám jeho osobnosti zároveň – a to tak, aby dětské trampoty nejen nesnižoval, ale naopak doceňoval jejich závažnost a v dítěti současně podporoval sebedůvěru a důvěru v budoucnost“. Bettelheim si uvědomuje vzdálenost pohádky moderní společnosti, ale dle jeho názoru nejlépe zobrazuje vnitřní problémy lidí a jejich řešení tak, jak je to pro děti srozumitelné.⁶³

V průběhu druhé světové války získala pohádka novou funkci, stala se symbolickým protifašistickým odporem. Zůstala však i významnou součástí literatury pro děti a mládež, což potvrzovalo vydání sborníku *Čeští spisovatelé českým dětem* v letech 1941 až 1942, jehož redaktorem byl J. Šnobl. Mezi významné autory tohoto období lze zařadit J. Horáka, K. Dvořáčka či V. Renče.⁶⁴ Po válce byly vydávány veršované úpravy pohádek autorů F. Hrubína, J. Aldy, J. Pilaře a K. Bednáře. Po roce 1948 však byla folklórní pohádka oficiální kritikou zavržena a do vydávaných pohádek byla promítnuta ideologie nového

⁵⁹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 108.

⁶⁰ TOMAN, Jaroslav. Literární adaptace lidové pohádky. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2005, s. 60.

⁶¹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 108–110.

⁶² TOMAN, Jaroslav. Literární adaptace lidové pohádky. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2005, s. 60.

⁶³ BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017, s. 11.

⁶⁴ TOMAN, Jaroslav. Literární adaptace lidové pohádky. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2005, s. 61.

režimu. Klasickou pohádku svými adaptacemi v 50. letech obhajovali J. V. Pleva, J. Kainar a J. Drda. V roce 1960 vyšel sborník *O pohádkách*, ve kterém se věnují problematice pohádek mnozí odborníci. Od 60. let pak začalo vznikat více kvalitní pohádkové tvorby (J. Jech, O. Sirovátka, J. Spilka, F. Lazecký, H. Lisická).⁶⁵

Po roce 1989 došlo na české literární scéně k proměnám, které souvisely s roztříštěností nakladatelských aktivit i dostupností světové knižní produkce. Zájem o českou literaturu začal opadat a vydávána začala být ve větším množství literatura překladová, mnohdy ne příliš kvalitní. Tento trend se však již na začátku 21. století proměnil a domácí tvorba opět získala své pevné místo mezi literaturou pro děti a mládež. Adaptace folklórních pohádek a umělé pohádky opět začaly představovat jeden z klíčových žánrů. Ovšem i v 90. letech bylo vydáváno mnoho pohádkových a pověstových souborů. Jejich kvalita však mnohdy ustupovala před líbivostí a přílišným zjednodušováním a adaptační úpravy pohádek byly necitlivé. Na to reagovaly některé nakladatelské domy pohádkovými edicemi, ve kterých se snažily jak o čtenářskou atraktivitu, tak o kvalitní editorský přístup. Jmenovat lze například nakladatelství Albatros a jejich edici *Nejkrásnější pohádky*, vydávanou od roku 1995 a uspořádanou podle jednotlivých pohádkových postav, edici *Mýty, pohádky a legendy* nakladatelství Argo, ve které nalezneme adaptace lidové slovesnosti z různých národů i kontinentů určené jak dětským, tak dospělým čtenářům, či edice *Pohádky z celého světa* a *Pohádkový kolotoč* nakladatelství Brio.⁶⁶ V 90. letech patřily mezi literárně nejhodnotnější a také nejčastěji vydávané adaptace, převyprávění a překlady zahraničních folklórních látek a motivů, mezi jejichž významné autory lze zařadit J. Vladislava, P. Šruta, J. Tichého, V. Cibulu, Z. Novákovou, V. Hulpacha, D. Fisherovou a J. Tomka. Vladimír Hulpach se také zaměřil na folklórní látky z Čech, Moravy i Slezska. Ve svých dílech *Pohádkové vandrování po Čechách* (1992) a *Pohádkové vandrování Moravou* (1998) přechází mezi žánrem pohádky a pověsti.⁶⁷ Autor vycházel z velkého množství pramenů i z vlastního sběru, použil i látky německé a židovské, které byly součástí místní lidové slovesnosti, ale do té doby jim nebyla věnována dostatečná pozornost.⁶⁸ Z lidové slovesnosti Valašska vycházel Oldřich Šuleř, ve své tvorbě pokračovala také Marie

⁶⁵ TOMAN, Jaroslav. Literární adaptace lidové pohádky. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2005, s. 62–64.

⁶⁶ ŠUBRTOVÁ, Milena a kol. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 13–17.

⁶⁷ TOMAN, Jaroslav. Literární adaptace lidové pohádky. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2005, s. 64–65.

⁶⁸ ŠUBRTOVÁ, Milena a kol. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 17.

Kubátová věnující se krkonošským „poudačkám“.⁶⁹ Po roce 1989 dostaly prostor také adaptace židovských a romských pohádkových látek. Lze uvést například soubor židovských pohádek *Osm světél* autora Lea Pavláta z roku 1992 či romskou pohádku *O Mamě Romě a romském pámbičkovi* Hany Doskočilové z roku 2001. Vydávány jsou také reedice a převyprávění již dříve vydaných pohádek.

V lidové slovesnosti byly pohádka a pověst vnímány téměř jako protiklady. Zatímco pohádka byla považována za smyšlený příběh, pověst byla do jisté míry pokládána za skutečnost. Vzhledem ke změně smýšlení společnosti a ztrátě věrohodnosti pověsti však začaly tyto dva útvary více splývat. I v literárních adaptacích je tak rozlišení pohádek a pověstí obtížnější, jako významný rozdíl je vnímána například místní lokalizace pověstí. Do pohádek postupně pronikly i původně pověst'ové bytosti, například vodníci či hejkalové. Literární adaptace pověstí začaly často využívat výrazové prostředky typické pro pohádky a pověsti se prodlužovaly.⁷⁰

Zatímco u literárního zpracování lidové pohádky se nabízí mnoho možností, jak k adaptaci této folklórní látky přistupovat, u lidové pověsti jsou tyto možnosti omezené.⁷¹ U adaptací lidových pověstí je výrazná zejména vlastivědná funkce, často na regionální úrovni. Autoři se snaží u čtenářů navodit citové pouto k regionu, který je jim osobně blízký.⁷² Dětským čtenářům jsou tak často předkládány adaptace pověstí místních. Mezi autory těchto adaptací lze zařadit například F. Lazeckého, H. Lisickou, O. Šuleře nebo V. Cibulu, který se věnoval adaptacím zejména pražských pověstí.⁷³ Další funkcí, ke které směřují některé adaptace folklórních pověstí je funkce celonárodní, tedy podpora hrdosti na české dějiny a jejich významné události. O to usilovali například Alois Jirásek ve svých *Starých pověstech českých* z roku 1894, Miloš Václav Kratochvíl s dílem *Báje a pověsti z Čech* z roku 1959 či Eduard Petiška v souborech *Čtení o hradech* (1972) a *Čtení o zámcích a městech* (1979).⁷⁴

⁶⁹ TOMAN, Jaroslav. Literární adaptace lidové pohádky. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2005, s. 65.

⁷⁰ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 176–178.

⁷¹ *Tamtéž*, s. 123.

⁷² *Tamtéž*, s. 126.

⁷³ ČENKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 102–104.

⁷⁴ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 128–130.

Autoři adaptací útvarů lidové slovesnosti pro děti a mládež mají možnost vycházet z mnoha různých pramenů a záleží na jejich výběru a způsobu pojetí. Pokud mají k dispozici větší množství variant dobré kvality, mohou využít takové varianty, které jsou pro jejich adaptaci vhodné, a usilovat o tzv. optimální variantu. Komplikací v takové práci je však nesystematičnost v záznamech a neexistence soupisů sebraných folklórních látek zejména z období pro druhé světové válce.⁷⁵

---

⁷⁵ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998, s. 103–105, 110.

7 KLATOVSKO

7.1 VYMEZENÍ KLATOVSKA

Lze najít mnoho způsobů, jak k vymezení území Klatovska přistoupit. Jednou z možností je respektovat aktuální administrativní rozdělení České republiky. Okres Klatovy je největším okresem v České republice a na jeho území leží tři správní obvody obcí s rozšířenou působností: Horažďovice, Klatovy a Sušice. Ve správním obvodu Klatovy se nachází osm obcí se statutem města: Klatovy, Janovice nad Úhlavou, Měčín, Nýrsko, Plánice, Strážov, Švihov a Železná Ruda, a tři obce se statutem městyse: Čachrov, Dešenice a Chudenice.⁷⁶ Vymezení Klatovska by tedy mohlo být vnímáno jako vymezení administrativního území správního obvodu Klatovy.

Obrázek 1 – Administrativní rozdělení okresu Klatovy⁷⁷

⁷⁶ Český statistický úřad | Krajská správa ČSÚ v Plzni. *Okres Klatovy* [online]. 06.05.2022 [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xp/klatovy1>.

⁷⁷ Český statistický úřad | Krajská správa ČSÚ v Plzni. *Administrativní rozdělení okresu Klatovy – stav k 1.1. 2016* [online]. [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11252/17840999/klatovy_admin2015.png/cffd9b45-fc2c-4c81-be00-09e46121843a?version=1.1&t=1485849191086.

Vzhledem k povaze této práce je vhodné se zaměřit i na starší administrativní rozdělení naší země. Klatovsko bylo až do roku 1751 vždy jedním z obvodů Plzeňského kraje. Roku 1751 byla císařským reskriptem vyhlášena reforma krajské správy a Plzeňský kraj byl rozdělen na plzeňský a klatovský podíl. Klatovský kraj byl úředně označován jako „Klatovský podíl Plzeňského kraje“, a to až do 2. poloviny 70. let 18. století, od roku 1751 byl však ve skutečnosti samostatnou správní jednotkou. Kraj zanikl při novém uspořádání státní správy ustanovené ministerským výnosem z roku 1849.⁷⁸ V tomto období tak mohlo být jako Klatovsko vnímáno celé území tohoto kraje.

Obrázek 2 – České kraje mezi lety 1751 a 1849⁷⁹

⁷⁸ NOVOTNÁ, Ludmila a BLAŽKOVÁ, Marie. *Krajský úřad Klatovy*. Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni, 2014, s. 3, 8. Dostupné z: https://www.inventare.cz/pdf/soap-pn/soap-pn_ap0685_10004_krajsky-urad-klatovy.pdf.

⁷⁹ TYL, Josef Kajetán. *Pražský Posel: Sbjrka užitečného i kratochvilného čtenj pro lid gazyka českého* 1, 1846, mezi s. 480–481.

Dalším ze způsobů může být akceptace vymezení Klatovska některým z turistických průvodců. Příkladem může být vymezení Klatovska podle *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku/Klatovsko* (2007). Ten do území Klatovska zahrnuje města Klatovy, Janovice nad Úhlavou, Nalžovské Hory, Plánici, Strážov, Švihov, městyse Chudenice, Kolinec a jejich okolí. Jako hranici Klatovska pak určuje města Horažďovice, Kasejovice, Měčín, Nepomuk, Nýrsko, Sušici a městyse Čachrov a Žinkovy.⁸⁰

K vymezení Klatovska se ve svých publikacích vyjádřily i některé osobnosti, které jsou blíže představeny v následujících kapitolách. Josef Biskup v publikaci *Z šera minulosti I.* v úvodním slově psaném roku 1936 do Klatovska zahrnuje tehdejší klatovský, plánický a nýrský soudní okres.⁸¹ Biskup je také autorem publikace *Pod Doubravou* s podtitulem *Průvodce Klatovskem* z roku 1941. Zde Klatovsko dělí na pět oblastí podle významných osobností, které jsou s těmito oblastmi spojovány. Samostatně jsou vymezeny Klatovy jako „*město Amerlingovo a Krameriovo*“. Dále zmiňuje „*kraj abbé Dobrovského*“ (oblast, ve které se dnes nachází již zmíněné město Švihov a městyse Chudenice), „*kraj Jos. Haise Týneckého*“ (dnes města Janovice nad Úhlavou, Strážov, městyse Čachrov a okolí), „*kraj Rud. Mayera a K. Klostermanna*“ (dnes města Nalžovské hory, Plánice, městyse Kolinec a okolí) a „*kraj Fr. Palackého*“ (dnes obce Bolešiny, Předslav a další).⁸²

O vymezení Klatovska píše ve své knize *Literární Klatovy* i F. Buriánek. Klatovy jsou podle něj kulturním centrem kraje, „*který jde až k jihozápadnímu horizontu šumavských hor, na východ k Plánici, na sever k Švihovu, a který tedy sousedí s Chodskem, Plzeňskem a Sušickem*“.⁸³ Konkrétně jako součást Klatovska zmiňuje například Plánicko, okolí Dolan, Švihova a Chudenic.⁸⁴

7.2 ZPŮSOB ŽIVOTA A LIDOVÁ KULTURA NA KLATOVSKU

V druhé polovině 13. století byla na důležitých obchodních cestách a v hospodářsky významných oblastech západních Čech založena řada měst a mezi nimi i město Klatovy (pravděpodobně mezi roky 1262 a 1273). V okolí Klatov se setkávalo jak starší české

⁸⁰ DAVID, Petr; DOBROVOLNÁ, Věra a SOUKUP, Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku – Klatovsko*. Praha: S&D (Soukup & David), 2007.

⁸¹ BISKUP, Josef. *Z šera minulosti. I. Pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1936, s. 5.

⁸² BISKUP, Josef. *Pod Doubravou: průvodce Klatovskem*. Klatovy: Ot. Čermák, 1941.

⁸³ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 7.

⁸⁴ *Tamtéž*, s. 7–8.

obyvatelstvo, tak mladší německé obyvatelstvo. Od poloviny 17. století do poloviny 19. století bylo na Klatovsku založeno mnoho nových osad. Na území dnešního okresu Klatovy jich vzniklo přes 80, což bylo nejvíce z celého území dnešního Plzeňského kraje. Pro sídelní strukturu západních Čech je typická hustá síť vesnických sídel, na Klatovsku často jde o vesnice s nepravidelnou návší, nedokonale uzavřenou, zástavba je někdy mezerovitá nebo ovlivněná tokem potoka, setkat se můžeme také s typem ulicovým neboli silničním. Ještě počátkem 19. století byly západočeské vesnice převážně dřevěné, nejčastěji šlo o roubené stavby. Ačkoliv lidová kultura západních Čech byla velmi ovlivňována kulturami německými, konkrétně lidové stavitelství takto příliš ovlivněno nebylo. V lidovém stavitelství na Klatovsku nalezneme rozdíly dané přírodními podmínkami Šumavy a šumavského podhůří, kterými také procházela hranice českého a německého národa.⁸⁵ V některých oblastech na Klatovsku se až do 50. let 20. století zachovaly tradiční zemědělské postupy. Většina západočeských řemesel měla v minulosti jen lokální význam, fungovala zde také domácká výroba, která byla méně komplexní než řemeslo a výrobce pro ni nemusel být vyučen, v Klatovech a Nýrsku šlo například o konfektionářství prádla a obleků a čištění perí, ve Strážově o krajkářství. V Klatovech se také vyráběly mikulášské a vánoční hračky.⁸⁶

Na lidovou kulturu mělo určující vliv lidové náboženství. To se skládalo nejen z křesťanského, přesněji katolického, náboženství, ale také z předkřesťanských forem náboženství, tedy pověr apod. Jinak tomu nebylo ani v západních Čechách. Pro lidové náboženství bylo typické předávání zkušeností ústní, stejně jako u lidové slovesnosti. Bylo vytrvale udržováno nižšími vrstvami a vyjadřovalo jejich sounáležitost. Představiteli panských vrstev bylo zakazováno a pronásledováno, o to více se stávalo prostředkem k alespoň částečnému vymanění se z této nadvlády. V lidových představách se objevovaly představy o nadpřirozené spravedlnosti, které se zformovaly do vyprávění a pověstí, ve kterých byli krutí pánové postihováni posmrtnými tresty a stávali se strašidly či jiným nadpřirozenými bytostmi. Tyto antifeudálně zaměřené pověsti byly v západních Čechách velice časté. Lidové vyprávění se však zaměřovalo také například na historii vesnic a staveb v nich. Život nižších vrstev ovlivňovalo sociální rozdělení vesnic, dominantní vrstvou byla vrstva selská. Velký vliv měly také pověry. Ty se zaměřovaly na všechny

---

⁸⁵ VAŘEKA, Josef. Způsob života a kultura lidu v západních Čechách. Vesnická sídla, lidové stavby a bydlení. In: JÍLEK, Tomáš a kol. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 19–48.

⁸⁶ *Tamtéž*, s. 57–96.

oblasti života, různé (často křesťanské) svátky, stavby obydlí, zdraví i smrt, přírodní jevy, hospodaření nebo společenské katastrofy. Někdy byly těmto pověrám přizpůsobeny i katolické církevní obřady. Lidé věřili i v nadpřirozené bytosti, které byly jakousi personifikací různých přírodních jevů a útvarů nebo časových období.⁸⁷

V životě obyvatel vesnic i malých měst se každoročně opakoval soubor zvyklostí, který vycházel právě z lidového náboženství. Výrazným obdobím byl například masopust, a to zejména jeho poslední dny. O masopustním průvodu ve Strážově nedaleko Klatov chodili lidé v napodobeninách jihoslovanských národních oděvů, například v černohorských, bulharských a srbských. Naopak obyčejem, který se na Klatovsku již během 19. století téměř vymizel, byly voračky. Ty patřily také do období masopustu, souvisely však zejména s jarní orbou. Postupně však splynuly s masopustním průvodem, kde je připomínal jen slamák v průvodu (ten se ovšem časem také vytratil). Pojem voračky pak někdy označoval i samotný masopustní průvod či taneční zábavu o masopustním úterý. O letnicích na Klatovsku jezdil na koních králův průvod, dospívající mládež mužského pohlaví převlečená za krále, fulíra neboli tlampače, písaře a kata, role byly někdy rozděleny podle sociálního postavení zúčastněných.⁸⁸

V západních Čechách byla v minulosti neobyčejně silná tradice lidové zpěvnosti a hudebnosti. Sběr lidových písní probíhal na Klatovsku již v druhé polovině 18. století. Tradovanou informací, která se objevuje také v některých publikacích, je, že jedním ze sběratelů byl například mlynář Antonín Francel ze Švihova. Tato informace byla však již vyvrácena, Antonín Francel pocházel ze Švihova ve středních Čechách (zaniklá obec v katastru současné vodní nádrže Želivka – Švihov).⁸⁹ Na Klatovsku získal některé příspěvky do svého díla *Prostonárodní české písně a říkadla* Karel Jaromír Erben. Na začátku 20. století zapisoval na Klatovsku lidové písně Čeněk Holas, v *Českých národních písních a tancích* tak v roce 1908 vyšly písně například z Mochtína či Habartic. V období

⁸⁷ ROBEK, Antonín. Způsob života a kultura lidu v západních Čechách. Lidové náboženství a pověry. In: JÍLEK, Tomáš a kol. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 137–143.

⁸⁸ VLČEK, Antonín. Způsob života a kultura lidu v západních Čechách. Výroční obyčej a zábavy. In: JÍLEK, Tomáš a kol. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 143–152.

⁸⁹ FRANTA, David. Švihovský mlynář Antonín Francel zvaný Sýkora jako předmět spolupráce literární vědy a etnografie s archivnictvím a pomocnými vědami historickými. In: VIKTORA, Viktor (ed.). *Čtenářská společnost a počátky vzdělanostní revoluce v Čechách*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje (v přípravě).

první republiky písně na Klatovsku sbíral například Albert Pek.⁹⁰ V roce 1956 byl v Klatovech založen Jarmilou Horejcovou folklorní soubor Šumava, pod jehož záštitou bylo sbíráno a šířeno místní lidové umění. Soubor působí doposud.⁹¹ Rozmanitý je i taneční folklór Klatovska. Vedle párových vířivých tanců, které jsou typické pro celé západní Čechy, jsou na Klatovsku významné i tance figurální, těmi se zřejmě inspiroval i Bedřich Smetana ve svém klavírním díle *České tance*.⁹²

---

⁹⁰ MIŠUREC, Zdeněk. Způsob života a kultura lidu v západních Čechách. Lidová píseň a hudba. In: JÍLEK, Tomáš a kol. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 171–176.

⁹¹ Šumava. *Šumava, folklorní soubor* [online]. [cit. 08.03.2023]. Dostupné z: <https://www.fssumavaklatovy.cz/sumava/>.

⁹² BONUŠ, František. Způsob života a kultura lidu v západních Čechách. Lidová taneční kultura. In: JÍLEK, Tomáš a kol. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 197–205.

8 LITERÁRNÍ HISTORIE KLATOVSKA

Klatovskou literární historii do 50. let 20. století popsal ve své knize *Literární Klatovy* František Buriánek. Podle Buriánka se tato historie začala psát v době husitské, kdy na klatovské faře působil Jan Čapek, autor básně *Ktož sú boží bojovníci*. Roku 1599 bylo vydáno dílo *Fundací aneb založení i vystavení slavného města Klatovy, a od koho jméno své má, i jiné věci památkové, které se v něm sběhly* autora Jana Klatovského.⁹³ Jan Klatovský byl pražským měšťanem a klatovským rodákem. Jeho kronika není historicky hodnověrná, jde spíše o fikci než historický pramen. Ve spisu je popsáno založení města a jeho údajná historie od konce 8. století do 12. století. Nejen tím se podobá Hájkově *Kronice české*, která popisuje počátky jiných českých měst a byla vydaná v roce 1541. Hájkova *Kronika* se o nejstarších dějinách Klatov nezmiňuje, většina zmínek o Klatovech se v ní objevuje až v souvislosti s husitskými válkami.⁹⁴ Hájek například uvádí jednu z vizí o konci světa, podle které se mají Čechy propadnout a zůstat má jen pět měst, mezi nimi i Klatovy.⁹⁵

Po Bílé hoře se stal hlavním představitelem literární tvorby jezuitský řád. Mimo vliv jezuitského řádu se v této době rozvíjel kult klatovského zázračného mariánského obrazu. Ve velké části svého díla *Historie Klatovská* z roku 1699 se tomuto obrazu věnoval i Jan Florian Hammerschmidt, klatovský děkan. Hammerschmidtova *Historie Klatovská* je stejně jako předchozí klatovská kronika historicky nehodnověrná.⁹⁶ V první díle tohoto spisu je popsán původ města, ve druhém počátky křesťanství v Klatovech a vystavění kostela sv. Jakuba, ve třetím se pak píše například o návštěvách knížete Oldřicha v Klatovech nebo o vystavění kostela Narození Panny Marie. V těchto částech jsou uvedeny zejména události, které již popsal Jan Klatovský v díle *Fundací*. Ve čtvrtém díle popsal Hammerschmidt nešťastné události, které se zapsaly do historie města: mor, hlad, husitské války a požáry. V pátém, šestém a sedmém díle se věnoval již zmíněnému obrazu Panny Marie.⁹⁷ Zakladatelem jezuitské koleje byl literárně činný Albrecht (Vojtěch) Chanovský z Dlouhé Vsi, jehož dílem byl místopisně historický spis *Vestigium Boemiae*

⁹³ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 9–11.

⁹⁴ FIDLEROVÁ, Alena A. To by bylo, aby Klatovy založeny nebyly aneb *Fundací* Jana Klatovského a její vztah k Hájkově *Kronice*. *Listy filologické* 141, 2018, č. 1–2, s. 159–198.

⁹⁵ KLÍMOVÁ, Dagmar. Způsob života a kultura lidu v západních Čechách. Lidová próza. In: JÍLEK, Tomáš a kol. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 154.

⁹⁶ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 12–13.

⁹⁷ HAMMERSCHMIDT, Jan Florián. *Hystorye Klattowská w 7 Djlů rozdělená*. Praha: Samuel Berynger, 1699.

piae (Stopa zbožných Čech), poté v ní působila i řada dalších osobností.⁹⁸ Na konci roku 1663 byl na klatovskou kolej přeložen Bohuslav Balbín a pobýval zde do podzimu roku 1664, poté byl přemístěn do Českého Krumlova. Balbínův pobyt zde byl nucený a na přidělené pozici dějepisce české jezuitské provincie nepracoval rád. Během tohoto pobytu v Klatovech již připravoval velké dílo o českých dějinách.⁹⁹ Znovu byl přemístěn do Klatov v roce 1672 a to na dva roky.¹⁰⁰ Během svého druhého pobytu zde napsal své dílo *Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého* a věnoval se kolejnímu studentskému divadlu.¹⁰¹

S počátky českého národního hnutí jsou spojovány dvě významné osobnosti, které byly studenty klatovského jezuitského gymnázia, Václav Matěj Kramerius a Josef Dobrovský. Kramerius se narodil v Klatovech v roce 1753 a i po odchodu do Prahy v roce 1773 zůstával nadále v kontaktu se svou rodinou a s dalšími klatovskými občany. V České expedici vydával mimo jiné i knihy Christiana Heinricha Spiesse,¹⁰² německého dramatika a autora romantických strašidelných románů, který pracoval na bezděkovském záměčku ve službách hraběte Kinigla/Künigla a později si v Tupadelských skalách vystavěl poustevnu, kterou obklopil dřevěnými kříži.¹⁰³ Josef Dobrovský studoval v Klatovech v letech 1767 až 1769, do Klatov se poté vracel. Několikrát pobýval také nedaleko Chudenic v zámku Lázeň u hraběte Eugena Černína z Chudenic, který byl jeho žákem a přítelem. Dalším představitelem národního hnutí byl například také básník Šebestián Hněvkovský, který byl v letech 1795 až 1805 radním v Plánici.¹⁰⁴

Jezuitské gymnázium bylo v roce 1778 přeloženo do Písku. Znovu se v Klatovech otevřelo gymnázium až v roce 1812 a to v budově dominikánského kláštera.¹⁰⁵ Mezi studenty tohoto gymnázia patřil i Josef Franta Šumavský. Narodil se v roce 1796 v Poleňce a dětství

⁹⁸ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 12–14.
 HAVLÍČEK, Petr, 2007. Pater Vojtěch Chanovský, světec nebo fanatik? In: *Barokní jezuitské Klatovy: sborník textů ze symposia v Klatovech 27.–29. dubna 2007*. Klatovy: Občanské sdružení Klatovské katakomby, 2007, s. 85.

HŮRKA, Jindřich. *Z pověstí Klatovska a Pošumaví*. Klatovy: Okresní muzeum v Klatovech, 1998, s. 1.

⁹⁹ KUČERA, Jan Pavel a RAK, Jiří. *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha: Vyšehrad, 1983, s. 89–91.

¹⁰⁰ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 14.

¹⁰¹ KUČERA, Jan Pavel a RAK, Jiří. *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha: Vyšehrad, 1983, s. 94–100.

¹⁰² BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 15–17.

¹⁰³ ANTONÍN, Luboš. Strašidelná literatura ze strašidelného zámku. *Tvar* 19, 2008, č. 7, s. 15.

¹⁰⁴ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 18–21.

¹⁰⁵ *Tamtéž*, s. 21–22.

prožil v Pušperku. Po vystudování gymnázia odešel do Prahy, kde tři roky studoval filozofii. V období jeho pražských studií se vracel i domů na Poleňsko. Právě v tomto období pobýval, jak již bylo zmíněno, v nedalekých Chudenicích Josef Dobrovský.¹⁰⁶ Franta se s ním seznámil pravděpodobně v roce 1820 na zámku Lázeň.¹⁰⁷ V Praze se Franta stýkal s vlasteneckou inteligencí. S J. Sl. Tomíčkem a J. Langrem například spoluredigoval časopis *Čechoslav* (1830–1831) a spolu s Tomíčkem také usiloval o vznik sbírky národních pověstí *Slovanka*, vydán byl však pouze jeden díl, *Květomluva* klatovského rodáka K. S. Amerlinga. Psal zejména jazykovědné práce, zajímal se o historickou mluvnici a pracoval i na pravopisných reformách. V jeho tvorbě nalezneme také odborné pedagogické texty, dětskou literaturou, umělecké texty, jak poezii, tak i prózu, zabýval se také překlady a spolupracoval na Jungmannově *Slovníku česko-německém*. Přátelil se například s klatovským rodákem K. Štorchem, K. Sabinou, K. H. Máchou, K. J. Erbenem a dalšími osobnostmi české literatury té doby.¹⁰⁸ K. J. Erbenovi nechal otisknout jeho prvotinu *Řevnivý* v časopisu *Čechoslav*, přispíval také do Erbenových *Písní národních v Čechách a Nápěvů prostonárodních písní českých*.¹⁰⁹ Do *Písní národních v Čechách* přispívali písněmi z Klatovska také Formánek, Vlastimil Jáchym a K. Štorch.¹¹⁰ Do *Nápěvů prostonárodních písní českých* a do *Prostonárodních českých písní a říkadl* přispívala také Frantova sestra Markéta. Ta od roku 1837 spravovala v Praze bratrovu domácnost. Přátelila se mimo jiné i s Boženou Němcovou.¹¹¹ V *Prostonárodních českých písních a říkadlech* se také objevily dvě zařádky ze Sobětic na Klatovsku pocházející z roku 1831, nejprve však byly uveřejněny v Erbenově pojednání *Česká zařádky v nemocech*.¹¹²

Mezi další studenty klatovského gymnázia patřil již zmíněný Karel Slavoj Amerling. Narodil se v roce 1807 v Klatovech v hostinci U Bílé růže na náměstí, velkou část svého dětství však strávil v Chudenicích u prarodičů.¹¹³ Na klatovském gymnáziu studoval od

¹⁰⁶ FRANTA, David (ed.). *Karel Polák: Josef Franta Šumavský, ke 140 letům*. Klatovy: Městská knihovna, 2020, s. 6–8, 24.

¹⁰⁷ FRANTA, David. *Bodry národní buditel osvícený romantismem? Vybraná beletrie Josefa Franty Šumavského (1796-1857) z 30. let 19. století*. Rigorózní práce (PhDr.), FF JČU: Č. Budějovice, 2016, s. 46.

¹⁰⁸ *Tamtéž*, s. 18–19, 24, 28–30, 52, 61.

¹⁰⁹ *Tamtéž*, s. 127.

¹¹⁰ *Tamtéž*, s. 155.

¹¹¹ FRANTA, David. *Ediční příprava tištěných beletristických prací Josefa Franty Šumavského*. Diplomová práce (Mgr.), FF JČU: Č. Budějovice, 2015, s. 202.

¹¹² GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935, s. 139.

¹¹³ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 24.

roku 1818, poté studoval ve Vídni, kde se zaměřil na přírodní vědy, od roku 1828 studoval v Praze medicínu, z níž o několik let později obhájil doktorský titul. Věnoval se nejen botanice, zoologii a mineralogii, ale zajímal se například i o hornictví, astronomii či chemii. Svá díla někdy podepisoval pseudonymem Strnad Klatovský. Patřily mezi ně odborné články, knihy pro děti i knihy přírodovědecké a chemicky zaměřené.¹¹⁴ Od roku 1839 plánoval vybudování dle něj dokonalého učiliště, školy, kterou nazval „Budeč“ a ve které se měli vzdělávat učitelé, řemeslníci, dělníci, pracovníci v průmyslové výrobě, později měla sloužit i jako střední škola pro chlapce i dívky. Základní kámen byl položen v roce 1842. Svým pojetím a vybavením byla škola velice pokroková, brzy se však o ni začala zajímat policie kvůli podezření, že je zde připravováno protivládní spiknutí, a škola byla zanedlouho zavřena.¹¹⁵ Český jazyk v této škole vyučoval J. Franta Šumavský, společně s Amerlingem také redigoval *Posla z Budče*, časopis pro učitele a vychovatele, který vycházel od roku 1848 do roku 1851.¹¹⁶ Amerling byl také od roku 1848 po dalších dvacet let ředitelem na c. k. české hlavní škole v Praze a pracoval na tvorbě českých učebnic, nástěnných obrazů a zeměpisných map.¹¹⁷ Poté vedl ústav pro „slabomyslné“ nezletilé, kde zavedl hudební psychoterapii.¹¹⁸ Zajímal se také o fysiokracii, vědu zabývající se poznáváním a využitím přírodních zdrojů pro rozvoj zemědělství a průmyslu. Působil ve Fysiokratické společnosti a spolupracoval s Josefem Bullmanem, klatovským rodákem, který byl významným šlechtitelem tamějších karafiátů.¹¹⁹

Na klatovském gymnáziu studoval také Jan Formánek Činoveský, učitel, autor učebnic a historických próz, psal také pověsti místního původu. Jeho přítelem již od studijních let byl Karel Boleslav Štorch. K. B. Štorch byl také přítelem J. Franty Šumavského a K. J. Erbeny. Štorch někdy používal pseudonym Boleslav Klatovský. Po studiích působil v Praze jako překladatel, filozof a žurnalista, redigoval *Vlastimil*, *Pražské noviny*, *Českou včelu*, *Květy* (později *Květy a plody*)¹²⁰ a *Obzor*, na kterém spolupracoval s K. J. Erbenem a V. Zeleným. V *Obzoru* uveřejnil například pochvalný posudek na *Babičku* Boženy

¹¹⁴ HOFFMANNOVÁ, Eva. *Karel Slavoj Amerling*. Praha: Melantrich, 1982, s. 11–42.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 43–60.

¹¹⁶ FRANTA, David. *Bodry národní buditel osvícený romantismem? Vybraná beletrie Josefa Franty Šumavského (1796-1857) z 30. let 19. století*. Rigorózní práce (PhDr.), FF JČU: Č. Budějovice, 2016, s. 99–100.

¹¹⁷ HOFFMANNOVÁ, Eva. *Karel Slavoj Amerling*. Praha: Melantrich, 1982, s. 88–100.

¹¹⁸ *Tamtéž*, s. 125–133.

¹¹⁹ HOFFMANNOVÁ, Eva. *Karel Slavoj Amerling*. Praha: Melantrich, 1982, s. 108–116.

¹²⁰ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 24–25.

Němcové.¹²¹ Erbenovi Štorch přispíval sběry lidové slovesnosti, a to nejen písňovými, jak již bylo psáno, ale také pohádkovými, tyto sběry se dochovaly v Erbenově pozůstalosti.¹²² Dalším Erbenovým přispěvatelem byla také Štorchova matka.¹²³ K. J. Erben pracoval v Klatovech v roce 1844, když byl pověřen Františkem Palackým sbíráním listinného materiálu k „*historii stavův, aneb raději rodů českých*“ ve venkovských archivech. Šlo o šestiletou činnost Fr. Palackého financovanou několika šlechtici a započatou v roce 1843, pro kterou si vybral dva pomocníky, pro pražské archivy V. V. Tomka a pro venkovské K. J. Erbena. Erben si při těchto cestách rozšiřoval také svou etnografickou sbírku. V roce 1844 pobýval také na Chodsku.¹²⁴ Šlo o jeho druhý pobyt tam, poprvé navštívil Chodsko v roce 1842 s Josefem Maximovičem Bodjanským.¹²⁵ Podruhé pobýval v Klatovech v roce 1846, kdy pracoval zejména na životopisu Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdružic.¹²⁶ V roce 1866 se vrátil na Chodsko a Plzeňsko, aby obstaral české kroje na Moskevskou národopisnou výstavu.¹²⁷ O dva roky později pak trávil léto na Šumavě.¹²⁸

Roku 1827 proběhla v Otíně na Klatovsku svatba Fr. Palackého.¹²⁹ V roce 1829 hrál v Klatovech s Hilmerovou kočovnou společností Josef Kajetán Tyl. Se svým divadlem sem pak zavítal v roce 1845, česká hra *Paní Marjánka* měla velký úspěch. Naposledy Tyl do Klatov přijel v roce 1852. Své přátele, se kterými si dopisovali, měli na Klatovsku například Božena Němcová (v kontaktu s Čeňkem Bendlem) a Karel Havlíček Borovský (jeho přáteli byli bratři Josef a Leopold Kodymové z Bezděkova). V Bezděkově vyrůstal Svatopluk Čech.¹³⁰ V roce 1837 se nedaleko Plánice narodil Rudolf Mayer, básník a přítel Jana Nerudy.¹³¹ Od roku 1860 učil na klatovském gymnáziu Alois Vojtěch Šmilovský, autor básní, dramát a zejména prózy. Pro svá díla čerpal inspiraci zejména z klatovského prostředí, mezi nejvýznamnější z nich patří kniha *Za ranních červánků* o Dobrovském a jeho pobytu na Chudenicku.¹³² V roce 1863 byla v Klatovech založena Měšťanská beseda organizující kulturní život v Klatovech, jejím jednatelem byl již zmíněný

¹²¹ GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935, s. 111–113.

¹²² *Tamtéž*, s. 197.

¹²³ *Tamtéž*, s. 48.

¹²⁴ *Tamtéž*, s. 39.

¹²⁵ *Tamtéž*, s. 35.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 121.

¹²⁷ *Tamtéž*, s. 147–148.

¹²⁸ *Tamtéž*, s. 156.

¹²⁹ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 40.

¹³⁰ *Tamtéž*, s. 26–28.

¹³¹ *Tamtéž*, s. 31–33.

¹³² *Tamtéž*, s. 44–48.

Al. V. Šmilovský. Od roku 1868 vycházel týdeník *Šumavan*, ve kterém publikovalo své práce mnoho klatovských osobností.¹³³ V letech 1858 až 1861 studoval na klatovském gymnáziu Karel Klostermann. V šedesátých letech začali na gymnáziu studovat také Josef Thomayer a Emil Frída, který později přijal básnické jméno Jaroslav Vrchlický.¹³⁴

V roce 1881 vznikla v Klatovech Literární jednota, kulturní středisko konkurující Měšťanské besedě a vydávající *Klatovské listy*. O rok později bylo Karlem Hostašem založeno muzeum, v dalším roce pak začal působit akademický spolek vysokoškolských studentů s názvem Úhlava. V roce 1898 vyšla kniha Františka Špačka *Obrázky klatovské*, zabývající se historií města od 11. do 18. století. V devadesátých letech vyučoval na gymnáziu Jiří Stanislav Guth-Jarkovský, který napsal mimo jiné knihu *Z paměti klatovských starých i nových* (1912).¹³⁵ Klatovskou historii popsal také Jindřich Vančura ve svém díle *Dějiny někdejšího královského města Klatov*, vycházejícím od roku 1927 (1927–1936).¹³⁶ Literatuře pro děti a mládež se věnoval Václav František Suk, absolvent klatovského gymnázia a autor *Dětské literatury české* (1924). Na chudenickém zámku vyrůstal Jaroslav Kvapil, autor hry *Princezna Pampeliška* z roku 1897 či libreta ke Dvořákově *Rusalce*.¹³⁷ Klatovským rodákem byl v šesté kapitole již zmiňovaný Jan Šnobl, redaktor sborníku *Čeští spisovatelé českým dětem*. Byl také básníkem a věnoval se knihovnictví a literární historii. Mezi další klatovské rodáky patřili například František Gottlieb či Josef Hais Týnecký, autor knih pro děti, například *Dobrodružství střevlika měděného* či *Osel filosof*, a mnoha historických románů.¹³⁸

Od roku 1936 Karel Polák, bezděkovský rodák a regionalista zabývající se o genealogii, etnografií, kronikářství a sociální dějiny, a Josef Biskup vydávali edici *Vlastivědná knihovna Klatovska*. Edice vycházela 5 let a publikovány byly například historické povídky, místní pověsti, paměti a vzpomínky, články publicistické i historické, sborníky a poezie. Mezi vydávané autory patřili osobnosti Klatovska 20. století i století předchozích, kupříkladu Julius Skarlandt, Karel Hostaš, Josef Biskup, Karel Polák, Jaroslav Kvapil, Josef Volf, Jiří Stanislav Guth-Jarkovský, Karel Slavoj Amerling, Josef Franta Šumavský, Christian Heinrich Spiess a další. Vedle toho vycházely publikace také v edici *Klatovská*

¹³³ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 40.

¹³⁴ *Tamtéž*, s. 51–54.

¹³⁵ *Tamtéž*, s. 61–69.

¹³⁶ *Tamtéž*, s. 79.

¹³⁷ *Tamtéž*, s. 79–83.

¹³⁸ *Tamtéž*, s. 87–89, 95–97.

HAIŠ TÝNECKÝ, Josef. *Dobrodružství střevlika měděného*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1933.

HAIŠ TÝNECKÝ, Josef. *Osel filosof*. Praha: Josef Hokr, 1932.

dětská knižnice a mimo tyto dvě edice vyšly i dvě Biskupovy sbírky pověstí pod názvem *Z šera minulosti I., II.*¹³⁹ Josef Biskup se narodil v roce 1905 v Oseči u Příbrami. Na Klatovsko přišel v roce 1924 a působil zde jako učitel nejprve v Myslívě, poté například ve Vrhavči, Plánici, Klatovech či Radinovech.¹⁴⁰ V Klatovské knižnici vyšly například jeho spisy *Spisovatelé Klatovska I., Spisovatelé, hud. skladatelé a výtvarníci Klatovska II., Pod Doubravou: průvodce Klatovskem* a další.¹⁴¹ Sestavil také čítanku Klatovska s názvem *Od pramene Úhlavy*, která vycházela od roku 1939 do roku 1941 jako literární příloha v *Šumavanu*.¹⁴² V roce 1943 se přestěhoval do Příbrami, kde pokračoval ve vydavatelské činnosti.¹⁴³

Mezi básníky Klatovska lze zařadit Ladislava Stehlíka, který působil jako učitel na Plánicku. Ke Klatovsku se vážou jeho básnické sbírky *Kvetoucí trnka, Zpěv k zemi* či *Kořeny*. Svě dětství prožil v Dolanech u Klatov v šesté kapitole již zmiňovaný Jan Pilař, na Klatovsko se později vrátil. Ve svých básních často zmiňoval řeku Úhlavu i kraj svého dětství. V oblasti literární vědy a literární kritiky působili absolventi klatovského gymnázia František Buriánek a Jan Petrmichl.¹⁴⁴

Vlastivědný pracovník, básník a publicista Joža Urban, rodák z Plzně, se na Klatovsko (do Janovic nad Úhlavou) přistěhoval ve 14 letech, v roce 1935. Přispíval do *Klatovského deníku*, vlastním nákladem vydal básnické sbírky *Za vlast, Naše jistoty* či *Zráni a sklizeň*, napsal také publikaci *Božena Němcová v Pošumaví* a další regionálně zaměřené publikace.¹⁴⁵

Rodákem z Klatovska je malíř a spisovatel Alois Anderle, narozený v roce 1950.¹⁴⁶ V roce 1958 se v Klatovech narodila Zuzana Dorogiová, spisovatelka a ilustrátorka, autorka knihy

¹³⁹ FRANTA, David (ed.). *Karel Polák: Josef Franta Šumavský, ke 140 letům*. Klatovy: Městská knihovna, 2020, s. 39–40, 47–49.

¹⁴⁰ Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, fond Osobní archiv, složka Biskup.

¹⁴¹ FRANTA, David (ed.). *Karel Polák: Josef Franta Šumavský, ke 140 letům*. Klatovy: Městská knihovna, 2020, s. 47–48.

¹⁴² Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, fond Osobní archiv, složka Biskup.

¹⁴³ FRANTA, David (ed.). *Karel Polák: Josef Franta Šumavský, ke 140 letům*. Klatovy: Městská knihovna, 2020, s. 40, 47–48.

¹⁴⁴ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 100–115.

¹⁴⁵ NIKL, Ivan, 2021. Vzpomínka na Jožu Urbana, autora knih o Pošumaví, jenž psal i o Boženě Němcové. *Klatovský deník – informace, které jsou vám nejbliž* [online]. [cit. 11.03.2023]. Dostupné z: <https://klatovsky.denik.cz/ctenar-reporter/vzpominka-na-jozu-urbana-autora-knih-o-posumavi-ktery-napsal-i-o-nemcove-2021020.html>.

URBAN, Joža. *Ze Šumavy a Pošumaví: pověsti a vyprávění*. Strakonice, 1997.

¹⁴⁶ ANDERLE, Alois. *Pravdivé příběhy šumavských čertů – pro zábavu a poučení*. Klatovy, 2019.

Pohádky dědečka Lampáře (2002), ve které dědeček Lampář dětem vypráví ve městě pod Černou věží pohádky o skřítcích.¹⁴⁷

Ondřej Fibich, básník, spisovatel, folklorista a nakladatel, se narodil v roce 1954 v Praze, od roku 1979 však žije v jižních Čechách. Věnuje se vydávání pověstí a pohádek, průzkumu legendárních studánek a pramenů, píše také odborné historické publikace. Jeho tvorba je zaměřená zejména na lidovou slovesnost bývalého Prácheňského kraje a Šumavy, spolupracuje s Jihočeským a Plzeňským krajem, a také s městy, obcemi, školami i knihovnami z těchto regionů.¹⁴⁸ Informace o své tvorbě a svých aktivitách publikuje na webové stránce *Cesty k Šumavě – Cestopis krajinou neobyčejných zážitků* (cestyksumave.cz).¹⁴⁹ S Klatovy ho mimo jiné spojuje dlouhodobá spolupráce s místní městskou knihovnou: publikace *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů* (2021), přednášky pro školy apod.¹⁵⁰

Městská knihovna v Klatovech byla založena v roce 1860, o šest let později však zanikla. Na návrh v této kapitole již zmíněného akademického spolku Úhlava byla v roce 1898 otevřena veřejná čítárna, po roce 1903 pak sloužila knihovna tohoto spolku jako veřejná knihovna. Městská knihovna byla znovu otevřena na konci roku 1913. V roce 1921 pak byla v Klatovech otevřena dětská čítárna, která byla jakýmsi vzorem pro další dětské čítárny a proslavila se i v zahraničí. Knihovna i čítárna byly několikrát stěhovány a přechodně uzavřeny, zejména v období druhé světové války. V roce 1946 byla dětská čítárna přejmenována na Aimovu dětskou čítárnu, v roce 1951 byla sloučena s veřejnou knihovnou. V letech 1991 až 2000 knihovna pořádala literární soutěž amatérských autorů Literární Šumava. V současných prostorách bývalé jezuitské koleje v Balbínově ulici sídlí knihovna od roku 1999. Knihovna pořádá besedy, přednášky, sympozia, konference,

¹⁴⁷ *Katalog knihovny | Městská knihovna v Praze* [online]. [cit. 16.03.2023]. Dostupné z: https://search.mlp.cz/cz/osoby/1283966/#/ak_od=key-eq:1283966&ak_o=key-eq:1283966.

¹⁴⁸ *Cesty k Šumavě – Cestopis krajinou neobyčejných zážitků* [online]. Ondřej Fibich [cit. 12.03.2023]. Dostupné z: <https://cestyksumave.cz/>.

Dědictví Šumavy – Sběrka pověstí ze Šumavy a jihozápadních Čech [online]. Ondřej Fibich [cit. 12.03.2023]. Dostupné z: <https://povesti.knih-pt.cz/>.

¹⁴⁹ *Cesty k Šumavě – Cestopis krajinou neobyčejných zážitků* [online]. Ondřej Fibich [cit. 12.03.2023]. Dostupné z: <https://cestyksumave.cz/>.

¹⁵⁰ S Ondřejem Fibichem po stopách předků. In.: *Městská knihovna Klatovy* [online]. 20. 03. 2021 [cit. 15.03.2023]. Dostupné z: http://www.knih-kt.cz/info_detail.php?inf=330.

workshopy, věnuje se publikační činnosti, oddělení pro děti a mládež nabízí široké spektrum aktivit, akcí a projektů.¹⁵¹

---

¹⁵¹ *160 let knihovny v Klatovech: 1860–2020: zajímavosti z historie a vývoje klatovského knihovnictví.* Klatovy: Městská knihovna, 2020.

9 POHÁDKY A POVĚSTI Z KLATOVSKA

Písemné záznamy pověstových látek z Klatovska se dochovaly v Hájkově *Kronice české* (1541)¹⁵², ve spisu *Fundací Jana Klatovského* (1599)¹⁵³, Chanovského spisu *Stopa zbožných Čech* (1659),¹⁵⁴ Balbínově *Epitome* neboli *Výtahu z českých dějin* (1677)¹⁵⁵ a *Rozmanitosti z historie Království českého* (1679–1687)¹⁵⁶ i Hammerschmidtově *Historii klatovské* (1699).¹⁵⁷ Z 18. století pochází Spiessovo *Kamenné svatební lůžko*, ve kterém zachycuje pověst údajně ze 14. století a které bylo vydáno v edici *Vlastivědná knihnice Klatovska* v roce 1941.¹⁵⁸ Pověstovými látkami z Klatovska se Spiess inspiroval u svých děl *Skalní duchové* a *Zazděná slečna*.¹⁵⁹ Z roku 1815 je Hněvkovského báseň *Půlnoční soud v Klatovech*, která čerpá z pověsti z Hammerschmidtovy *Historie klatovské* a vyšla v *Básních drobných* v roce 1820.¹⁶⁰

Roku 1833 vyšla Amerlingova *Květomluva (čili pověsti národní o bylinách)*. Tille (1909) uvádí, že Amerlingovým úmyslem bylo „sestrojit ze symbolického výkladu květin, z drobtů historických pověstí, slovanské mythologie a látek pohádkových padělanou českou poetickou tradici z pohanských dob a ukázat její souvislost mythologií slovanskou a antickou“.¹⁶¹ V roce 1940 byla vydána ve *Vlastivědné knihnici Klatovska* kniha *Pod ochranou Děvany*, ve které byly uveřejněny Amerlingovy pověsti z Klatovska, které vyšly již v *Květomluvě*, i společně s básněmi K. B. Štorcha, které již také byly

¹⁵² KLÍMOVÁ, Dagmar. Způsob života a kultura lidu v západních Čechách. Lidová próza. In: JÍLEK, Tomáš a kol. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 154.

¹⁵³ FIDLEROVÁ, Alena A. To by bylo, aby Klatovy založeny nebyly aneb *Fundací Jana Klatovského* a její vztah k Hájkově *Kronice*. *Listy filologické* 141, 2018, č. 1–2, s. 159–198.

¹⁵⁴ HŮRKA, Jindřich. *Z pověstí Klatovska a Pošumaví*. Klatovy: Okresní muzeum v Klatovech, 1998, s. 1.

¹⁵⁵ KUČERA, Jan Pavel a RAK, Jiří. *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha: Vyšehrad, 1983, s. 104, 327.

¹⁵⁶ BALBÍN, Bohuslav (eds. TICHÁ, Zdeňka a BUSINSKÁ, Helena). *Krásy a bohatství české země: Výbor z díla Rozmanitosti z historie Království českého*. Praha: Panorama, 1986, s. 32, 229–231, 271.

¹⁵⁷ HAMMERSCHMIDT, Jan Florián. *Hystorye Klattowská w 7 Djlů rozdělená*. Praha: Samuel Berynger, 1699.

¹⁵⁸ SPIESS, Christian Heindrich. *Kamenné svatební lůžko: pověst ze 14. století*. Klatovy: Ot. Čermák, 1941.

¹⁵⁹ HOROVÁ, Eva. Tupadelské skály aneb Putování s Christianem Heindrichem Spiessem. *Vítaný host na Šumavě a v Českém lese*, 2020, léto, č.2, s. 16–17.

¹⁶⁰ BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962, s. 21.

HNĚVKOVSKÝ, Šebestián. *Bázně drobné*. Praha: Wytisštěné u Jozefy wdowy Fetterlowé z Wildenbrunu w Seminaryum, 1820, s. 181–192.

¹⁶¹ TILLE, Václav. *České pohádky do roku 1848*. Praha: nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 24.

v *Květomluvě* otištěny. Konkrétně jde o pověsti *Pod ochranou Děvany*, která byla v *Květomluvě* uvedena pod čekankou, bodlákem a osykou [sic!], *Provova spravedlnost*, v *Květomluvě* pod révou vinnou a „babím zubem“ (neboli podbílkem odvislým), *Prosba k Šubrtovi*, pověst o „žežhulčiných umrlých rukou“ (vstavači plamatém), *Životodárné kapky Paromova kola*, v *Květomluvě* pod „kvítkem sedmera upřímných bratrů“ (pustorylem vonným), *Potrimpi milosrdně pomáhá*, v *Květomluvě* pod „kvítkem pěti bratrů“ (orlíčkem), *Konec vlády kalibánovy*, v *Květomluvě* ji nalezneme pod „věrničkami“ (pomněnkami).¹⁶²

Jako původní lidové látky z Klatovska jsou uváděny *Pravda a křivda* a *Vděčná zvířátka* K. B. Štorcha a *Pohádka o Jezinkách* a *Pohádka o krásné zemance* Jos. Franty Šumavského.¹⁶³ O textu *Vděčná zvířátka čili tré nemožností* se zmiňuje V. Tille ve svém díle *České pohádky do roku 1848*. Uvádí, že byl vydán roku 1831 v časopisu *Jindy a nyní*,¹⁶⁴ který od roku 1834 vycházel pod názvem *Květy*.¹⁶⁵ Tille uvádí i stručný děj pohádky: Krasoňovi jsou za kus chleba vypíchnuty oči dvěma staršími bratry. Pod šibenicí se dozví od dvou havranů, že rosa z toho pahorku dokáže vyléčit slepotu a voda z rybníka pod ním všechny nemoci. Vyléčí tak sebe, vlka, myš a včelí matku. Slouží u krále, avšak bratři ho obviní, že chce unést princeznu. Dostane za úkol za den postavit hrad, přinést do něho všechno obilí a sehnat všechny vlky. Zvířátka mu pomohou, včely postaví hrad z květin, myši nosí obilí a vlci nakonec roztrhají bratry i krále.¹⁶⁶

Tille hodnotí i Frantovy pohádky a píše, že Franta pohádkám „dodal milou prostotu, onu naivní pohádkovou náladu“.¹⁶⁷ *Pohádka o krásné zemance* i *Pohádka o Jezinkách* byly publikovány v časopise *Vlastimil*, obě pravděpodobně v roce 1840. *Pohádka o krásné zemance* vyšla v prvním svazku druhého čísla na stranách 37 až 64, *Pohádka o Jezinkách*

¹⁶² AMERLING, Karel Slavoj. *Pod ochranou Děvany a jiné pověsti z Klatovska*. 1. vyd. Klatovy: Ot. Čermáka, 1940.

AMERLING, Karel, FRANTA ŠUMAVSKÝ, Josef a TOMÍČEK, Jan Slavomír (eds.). *Slovanka. Sběrka národních pověstí I. Květomluva*. Praha: knihkupectví H.J. Endersa, 1833.

¹⁶³ KLÍMOVÁ, Dagmar. Způsob života a kultura lidu v západních Čechách. Lidová próza. In: JÍLEK, Tomáš a kol. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 155.

¹⁶⁴ TILLE, Václav. *České pohádky do roku 1848*. Praha: nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 37.

¹⁶⁵ FILÍPEK, Václav. *Jos. Kaj. Tyl, jeho snažení a působení*. Praha: Kober & Markgraf (dříve J.L. Kober), 1859, s. 54.

¹⁶⁶ TILLE, Václav. *České pohádky do roku 1848*. Praha: nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 37.

¹⁶⁷ *Tamtéž*, s. 53.

patrně ve druhém svazku čtvrtého čísla na stranách 169 až 175.¹⁶⁸ Do roku 1840 datují vydání *Pohádky o Jezinkách* i V. Tille (1909)¹⁶⁹ a A. Grund (1935).¹⁷⁰ Jiné datování pohádky nalezneme v Digitální knihovně ČR (tam číslo s vročením 1842).¹⁷¹ *Pohádka o krásné zemaně* byla vydána ještě v roce 1919 Marií Majerovou v edici *Holubice* a v roce 1965 Miloslavem Kaňákem v knize *Josef Franta Šumavský – Ze života a díla*.¹⁷² Jde o veršovanou pohádku, většinou se nerýmující, která se skládá ze tří látkových motivů. Rámecem celé pohádky je vyprávění o samojízdném vozíku, druhou látkou je variant Aladinovy lampy (o kouzelném prstenu a zámku v povětrí) a třetí látkou jsou zakletá zvířata, která hlavnímu hrdinovi pomáhají.¹⁷³ Krásná zemanka oznámí, že si za muže vezme toho, kdo si pro ni přijede v samojízdném vozíku. Nejmladšímu ze tří bratrů Blažkovi se povede takový vozík postavit díky tomu, že se s kouzelným starcem rozdělí o jídlo. Když dojede k hradu, odejme mu vozík Mstivoj a přivlastní si Blažkův úspěch. Blažek od starce získává kouzelný prsten, přivolá si vozík zpět a získá za manželku krásnou zemanku. Ta mu prsten vezme a přeje si zámek v povětrí, ve kterém bude sídlit se Mstivojem. Blažek utíká do ciziny, protože se bojí posměchu. Po cestě potká myšku, vránu a srnku a vezme je s sebou, když ho o to zvířátka prosí. Srnka pak Blažkovi ukáže zámek v povětrí, vrána do něj odnese myšku, která najde prsten. Letí pak zpět k Blažkovi, myšce však prsten upadne do moře. Srnka najde v moři královnu ryb, vynese ji na břeh a poručí ostatním rybám, aby prsten našly, jinak ji nepustí. Blažek pak musí s nalezeným prstenem třikrát hodit o skálu, ze které poté vyletí meč, kterým musí zvířatům setnout hlavy, aby je vysvobodil ze zakletí. Když pak hodí prstenem o skálu počtvrté, zámek v povětrí se zřítí do moře a zvířata se promění ve tři sourozence, dva bratry a jejich sestru. Dívku dostává Blažek za manželku a získává nový hrad. Přijíždí i samojízdný vozík.¹⁷⁴

¹⁶⁸ FRANTA, David. *Bodrý národní buditel osvícený romantismem? Vybraná beletrie Josefa Franty Šumavského (1796-1857) z 30. let 19. století*. Rigorózní práce (PhDr.), FF JČU: Č. Budějovice, 2016, s. 157.

¹⁶⁹ TILLE, Václav. *České pohádky do roku 1848*. Praha: nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 53.

¹⁷⁰ GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935, s. 47.

¹⁷¹ *Wlastimil: přítel osvěty a zábavy*. Praha: Jan Spurný, 1842, č. 4, sv. 2, s. 169–175. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:fb0cc025-5bf1-4db1-952f-5519d059d047>.

¹⁷² FRANTA, David. *Ediční příprava tištěných beletristických prací Josefa Franty Šumavského*. Diplomová práce (Mgr.), FF JČU: Č. Budějovice, 2015, s. 111.

¹⁷³ TILLE, Václav. *České pohádky do roku 1848*. Praha: nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 53.

¹⁷⁴ FRANTA, David. *Ediční příprava tištěných beletristických prací Josefa Franty Šumavského*. Diplomová práce (Mgr.), FF JČU: Č. Budějovice, 2015, s. 46–72.

Franta byl společně s K. Sl. Amerlingem a dalšími autory (J. B. Malým, V. Krolmusem, J. J. Langerem, J. K. Tylem aj.) jeden z prvních autorů pohádek, předchůdcem Erbenova.¹⁷⁵ A. Grund (1935) uvádí, že byl Franta „do jisté míry i rádcem pohádkářství Erbenova“.¹⁷⁶ Erben přejal do svého díla *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*¹⁷⁷ (vyšlo na konci roku 1864 s datem 1865)¹⁷⁸ Frantovu *Pohádku o Jezinkách*, a to téměř beze změn.¹⁷⁹ Ve Frantově pohádce sirotek Janeček hledá práci a narazí na chaloupku, ve které bydlí slepý stařec, kterému jezinky vyloupaly oči. Janeček slíbí, že starci pomůže a vyžene kozy na pastvu, stařec ho varuje před jezinkami na hůrce. Janeček však hned žene kozy na hůrku, s sebou si utrhne kus ostruží. Když pase kozy, přijde k němu krásná dívka (jezinka) a nabízí mu jablíčko, ale chlapec s díky odmítne. Přichází druhá dívka s medovinou, Janeček opět odmítne. Přichází třetí dívka, nejmladší a nejkrásnější, a nabízí Janečkovi, že ho bude česat. On namítá, že první bude česat on ji. Když mu dívka položí hlavu na klín, hodí ji na hrdlo ostruží. Odmítá ostruží zvednout a dívka musí zavolat sestry, aby ji osvobodily. Všechny tři se tak chytí ostruží a Janeček je do něj zaplete. Chce po nich, aby starci vrátili oči. Jezinky dvakrát přinesou z jeskyně nesprávné oči, poprvé stařec vidí samé kočky, podruhé medvědy. Potřetí přinesou starcovi oči. Janeček jezinky utopí v bahně. Franta dodává, že šlo o poslední jezinky v Čechách a že se slovo jezinka používá pro zlé ženy.¹⁸⁰

V Erbenově pohádce *Jezinky* Janeček žene kozy na hůrku až třetí den a uřízne si tři proutky ostružiny. První jezinka mu také nabízí jablíčko, druhá mu však nabízí, aby si přivoněl k růžičce. U třetí jezinky Janeček nevymýšlí lest, že nejprve bude česat jezinku on, ale sváže jezince ostružinou ruce, jakmile k němu přistoupí. Při navracení očí chodí do jeskyně jezinky postupně. S prvníma očima vidí „dědoušek“ samé sovy a Janeček jezinku za trest hodí do řeky. Druhá jezinka dá dědečkovi oči, se kterými vidí samé vlky, a je také hozena do řeky. Třetí jezinka dá dědečkovi oči, se kterými vidí samé štiky, ale když jí Janeček vyhrožuje, nakonec dědečkovi jeho oči dá. Janeček s dědouškem byli po této příhodě pak

¹⁷⁵ OTRUBA, Mojmír. Komentář. In: ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice / České pohádky*. Brno: Host, 2013, s. 274.

¹⁷⁶ GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935, s. 47.

¹⁷⁷ *Tamtéž*, s. 160.

¹⁷⁸ DOLANSKÝ, Julius. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1970, s. 375.

¹⁷⁹ FRANTA, David. *Boдрý národní buditel osvícený romantismem? Vybraná beletrie Josefa Franty Šumavského (1796-1857) z 30. let 19. století*. Rigorózní práce (PhDr.), FF JČU: Č. Budějovice, 2016, s. 127.

¹⁸⁰ FRANTA, David. *Ediční příprava tištěných beletristických prací Josefa Franty Šumavského*. Diplomová práce (Mgr.), FF JČU: Č. Budějovice, 2015, s. 41–45.

„*spolu dobře živi*“ a jezinka se na hůrce už nikdy neukázala. Erben vypustil Frantovo závěrečné umístění pohádky do Čech, které je typické spíše pro pověsti.¹⁸¹

Nejde však o jedinou látku pocházející z Klatovska, kterou Erben využil pro své dílo. Od roku 1840 se Erben pokouší o první pohádky, které jsou spíše anekdotickými příběhy. Mezi ně patří i pohádka *Hloupý Kuba*, Erbenova první slohově propracovaná pohádka, jejíž dějovou kostru a některá lidová rčení převzal Erben od matky K. B. Štorcha, založena je tedy na klatovské lidové povídce. Grund uvádí, že sloh pohádky je však archaizující a přirovnání jsou násilná a umělá.¹⁸² Pohádka se zachovala v hotovém zpracování v básníkově pozůstalosti v Národním muzeu. Ručně psaná předloha matkou K. B. Štorcha byla datována Erbenem do roku 1831.¹⁸³ Grund popisuje děj pohádky takto: Hloupý Kuba dá na trhu máslo na dluh psovi, protože ho pokládá za šlechtice. Když pak nutí psa, aby máslo zaplatil, pes strachem hrabe a vyhrabe poklad. Kubu vyšetřuje magistrát, jak k pokladu přišel, ale jeho vyprávění nevěří. V zavázaném pytli ho dají přes noc na hráz rybníka a tím, že pokud jim další den nepoví pravdu, do rybníka ho shodí. S Kubou si v pytli vymění místo pastevec, protože se domnívá, že by se díky tomu mohl stát purkmistrem. Ráno je tedy utopen pastevec a Kuba přichází do města s jeho stádem. Lže radě, že stádo přihnal ze zelené louky na dně rybníka, a ta naskáče do rybníka. Z Kuby se stává purkmistr. Obdobnou látku zpracoval do svého druhého vydání pohádek v roce 1845 Jakub Malý, avšak pod názvem *Honza*.¹⁸⁴ Svoji první sbírku Malý vydal již v roce 1838 i s příspěvky K. J. Erbeny a K. Sl. Amerlinga, které však pravděpodobně převyprávěl.¹⁸⁵

Erbenova pohádka *Živá voda* vychází ze třech lidových podání, z čehož jedno je opět od matky K. B. Štorcha z počátku 30. let.¹⁸⁶ Z Klatovska pochází i látka Erbenovy dětské žertovné pohádky *Řípka*, která byla vydána roku 1864 v *Prostonárodních českých písních a říkadlech*,¹⁸⁷ před tím však byla v roce 1858 otištěna v příloze pedagogického časopisu *Škola a život – Štěpnice*.¹⁸⁸ Klatovskou látkou se Erben inspiroval také při psaní vstupní básně své sbírky z roku 1853, *Kytice*. V Erbenově pozůstalosti se uchoval zápis povídky

¹⁸¹ ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice / České pohádky*. Brno: Host, 2013, s. 184–186.

¹⁸² GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935, s. 47–48.

¹⁸³ *Tamtéž*, s. 199.

¹⁸⁴ GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935, s. 48.

¹⁸⁵ TILLE, Václav. *České pohádky do roku 1848*. Praha: nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 41–42.

¹⁸⁶ GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935, s. 163.

¹⁸⁷ ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní české písně a říkadla*. Praha: J. Pospíšil, 1864, s. 10–11.

¹⁸⁸ *Štěpnice: příloha pedagogického časopisu Škola a život, čítanka pro mládež československou* 4, 1858, č. 8, s. 115–116.

O Mateří družce a Vrátiči od Štorchových rodičů. Ta vypravuje o dobré dceři královny, která zemřela. Dceru lidé nazývají Mateří družkou. Ta je zamilovaná do Vrátiče, lásce ale nepřeje zlý kouzelník. Když Mateří družka umírá, přeje si být pochována na místě, kde se s Vrátičem naposledy loučila. Tam pak vyroste drobná voňavá bylina – mateřidouška. S Erbenovou baladou se tedy dějově rozchází.¹⁸⁹ Tradovanou informací na Klatovsku je, že balada *Svatební košile* je inspirována příběhem z velhartického hřbitova. Sám Erben v *Poznamenáních* uvádí: „*Pověsti a písně národní, ježto vypravují, že umrlý z hrobu vstav, přišel pro dívku, kterou za života miloval, aneb i také pro svou milou sestru, nalézají se téměř u všech Slovanův, a též u jiných národův*“.¹⁹⁰ Grund jako výchozí látky uvádí například pověst z Erbenova rodného Miletína, zahraniční látky, jako je Bürgenova Lenora, či plzeňskou variantu této pověsti.¹⁹¹

Od roku 1868 vycházel klatovský týdeník *Šumavan*, ve kterém pověsti z Klatovska publikoval například Josef Václav Drozda, Jan Formánek Činoveský či J. Br. Gross.¹⁹² Klatovské pověsti nalezneme i v knihách Augusta Sedláčka, a to v jeho díle *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, konkrétně v devátém dílu s podtitulem *Domažlicko a Klatovsko* z roku 1893¹⁹³ a také ve *Sbírce pověstí historických lidu českého v Čechách, na Moravě i ve Slezsku* z roku 1894.¹⁹⁴

Sto pověstí z tehdejšího klatovského politického okresu shromáždil ve svých sbírkách *Z šera minulosti I. a II.* z let 1936 a 1937 Josef Biskup. Ten v úvodu první sbírky uvádí, že se jedná o první sbírku takového druhu, tedy věnující se pověstem z Klatovska. Dále také v úvodu sděluje, že sbírku napsal pro děti, „*aby z ní čerpaly lásku k rodnému kraji, k dávné minulosti tak, jak si ji lid bájemi a pověstmi vykouznil a zpestřil*“.¹⁹⁵ V úvodu také upozorňuje, že některé z pověstí již vyšly před vydáním knihy časopisecky, uvádí také literaturu, ze které čerpal.¹⁹⁶ Další literaturu zmiňuje v doslovu druhého dílu sbírky. V tom

¹⁸⁹ GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935, s. 64–68.

¹⁹⁰ ERBEN, Karel. *Kytice z pověstí národních*. Praha: J. Pospíšil, 1853, s. 131.

¹⁹¹ GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935, s. 69–71, 211.

¹⁹² HŮRKA, Jindřich. *Z pověstí Klatovska a Pošumaví*. Klatovy: Okresní muzeum v Klatovech, 1998.

¹⁹³ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl devátý., Domažlicko a Klatovsko*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1893.

¹⁹⁴ SEDLÁČEK, August. *Historické pověsti lidu českého*. Praha: Odeon, 1972.

¹⁹⁵ BISKUP, Josef. *Z šera minulosti I.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1936, s. 2.

¹⁹⁶ *Tamtéž*, s. 2–3.

také sděluje, že plánuje třetí díl této sbírky, ten však již nevyšel.¹⁹⁷ Pověsti sbíral také Biskupův spolupracovník Karel Polák, jako příklad lze uvést *Kytici pověstí z jihozápadních Čech*, která však zůstala pouze v rukopisné podobě.¹⁹⁸ V *Klatovské dětské knižnici* vyšly v roce 1941 Biskupovy pohádky *Zvony domova*. Některé z pohádek jsou umístěny do krajiny Klatovska, zda se však inspiroval lidovými látkami, není známo.¹⁹⁹

Mezi lety 1991 a 1993 vycházel v obnoveném časopisu *Šumavan* seriál *Z pověstí Klatovska*, později *Z pověstí Klatovska a Pošumaví*. Tento seriál vycházel z iniciativy Marie Beránkové, historičky Okresního muzea v Klatovech, a vyšlo v něm více než sto pověstí, které čerpaly i z již zmíněných publikací. Objevovaly se v něm též pověsti ze Sušicka, které byly před publikováním v tomto seriálu zachyceny například v rukopisu sušického měštěna Jana Řešátka *Antiqua vera*, v *Pamětech městského písaře sušického J. Kadeřavého* (1790), v *Nové písni k obrazu sv. Anděla Strážce na hoře Stráži u města Sušice* od Štukheita (1862), ve stati Kajetána Turka o kapli Anděla Strážce pro *Ročenku městského muzea v Sušici* z roku 1936, ve *Sborníku Sušicka* (1938) a *Sušických listech*, dále také pověsti z Kašperských Hor, ty zaznamenal například kronikář Engelbert Panni.²⁰⁰

Lidové pověsti, povídky a vyprávění z šumavského a klatovského regionu publikoval ve své knize *Ze Šumavy a Pošumaví* z roku 1997 Joža Urban. Autor vycházel z místních kronik, okresních a muzejních archivů, knihoven, ale i z osobního kontaktu se starousedlíky. Autor si začal zaznamenávat vyprávění pamětníků v roce 1937. Kniha je rozdělena do několika částí podle oblastí, ze kterých lidová látka pochází: *Ze Šumavy*, *Z Klatovska*, *Z Chudenicka*, *Z Janovicka*, *Ze Sušice a okolí*, *O Švihovu a okolí* a *Vodníci na Šumavě a v Pošumaví*. K pověstem jsou připojeny faktografické údaje, například kdy a od koho autor vypravování slyšel, lokalizace a historická a geografická data o místech, o kterých je vyprávěno. V knize nalezneme příběh o pravěkých lidech, sv. Vojtěchu, Ch. H. Spiessovi i autorem popsaná osobní setkání s vypravěči.²⁰¹

V roce 2006 byla vydána kniha *Báje a pověsti z Čech a Moravy – Plzeňský kraj* Vladimíra Hulpacha, ve které je publikováno 14 bájí a pověstí z Klatovska. Mezi nimi nalezneme

¹⁹⁷ BISKUP, Josef. *Z šera minulosti II.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1937, s. 107.

¹⁹⁸ FRANTA, David (ed.). *Karel Polák: Josef Franta Šumavský, ke 140 letům*. První vydání. Klatovy: Městská knihovna, 2020, s. 54.

¹⁹⁹ BISKUP, Josef. *Zvony domova a jiné pohádky*. Klatovy: nákladem a tiskem J. Z. Laše, 1941.

²⁰⁰ HŮRKA, Jindřich. *Z pověstí Klatovska a Pošumaví*. Klatovy: Okresní muzeum v Klatovech, 1998.

²⁰¹ URBAN, Joža. *Ze Šumavy a Pošumaví: pověsti a vyprávění*. Strakonice, 1997.

i text *Jak Kuba na jezinky vyzrál*, látku zpracovanou již Jos. Frantou Šumavským a K. J. Erbenem. Hulpach zmiňuje, že příběh se mohl odehrát na Hůrce u Klatov v době, kdy „*tu ještě ani martinský kostelíček s hřbitůvkem nestál*“. Hlavní postavou je zde tentokrát mládenec Kuba, který se vydává do světa na zkušenou, poté se již příběh podobá zmíněným dvěma starším verzím. Jezinky ke Kubovi přichází ve tři po sobě jdoucí dny, první nabízí medovinu, druhá koláč, třetí chce Kubu učesat. Kuba jezinku přesvědčí, aby se od něho nechala učesat, místo toho ji ale hrdlo obváže šlahounem ostružiní. Kuba svolí jezinku rozvázat, jen pokud mu vrátí stařečkovi oči. Jezinka ho vede do jeskyně, kde zbylé dvě jezinky hlídají hromadu očí. Jezinky vrací oči natřikrát, poprvé stařeček vidí kočky, podruhé medvědy a potřetí jezinky. Hulpach dodává, že někdy se vypravuje, že Kuba jezinky ostružiním zahubil, někdy zas, že se jezinky musely polepšit a odstěhovat. Stejně jako Franta dodává, že to byly poslední jezinky v Čechách.²⁰²

Některé pověsti a pohádky z Klatovska byly publikovány také v knihách *Půl kopy pohádek a pověstí z Plzeňského kraje* z roku 2007 (zde publikován text *Kdo vyšlechtil klatovské karafiáty*)²⁰³ a *Přehršle pohádek a pověstí z Čech, Moravy a Slezska* z roku 2012 (texty *Tajemství Elišky lišky* ze Strážova u Klatov, *Knoflík, rys a rychtář* z Hojsovy Stráže a *O kouzelné kose a hamižném bratrovi* z Křištína u Klatov)²⁰⁴ autorů Zdeňka Zajíčka a Markéty Čekanové.

V roce 2021 vyšla kniha *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů* podává Ondřej Fibich s ilustracemi dětí z Klatovska.²⁰⁵ Mezi další díla Ondřeje Fibicha, ve kterých publikuje pohádkové a pověstové látky ze Šumavy, patří například *Moudrý rabi z Rabi (Židovské pověsti z Jihozápadních Čech)*, série *Prácheňský poklad*, *Slovníšek šumavských strašidel*, *Strašidla na Kašperku (Pověsti z hradu a okolí)*, *Šumavské pohádky a říkadla*, *Šumavský pohádkář*, *Za pověstmi Šumavy* či *Ze Šumavy špalíček pohádek a básniček*.²⁰⁶ Na webovém portálu *Dědictví Šumavy – Sbírká pověstí ze Šumavy*

²⁰² HULPACH, Vladimír. *Báje a pověsti z Čech a Moravy, Plzeňský kraj*. Praha: Libri, 2006.

²⁰³ ČEKANOVÁ, Markéta a ZAJÍČEK, Zdeněk. *Půl kopy pohádek a pověstí z plzeňského kraje: pro potěchu všech, kdož mají dětskou duši*. Plzeň: RLA Stallion, 2007.

²⁰⁴ ČEKANOVÁ, Markéta a ZAJÍČEK, Zdeněk. *Přehršle pohádek a pověstí z Čech, Moravy a Slezska*. Plzeň: RLA Stallion, 2012.

²⁰⁵ FIBICH, Ondřej. *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2021.

²⁰⁶ Ondřej Fibich knihy. *Knihy | Databáze knih* [online]. 2008 [cit. 15.03.2023]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/ondrej-fibich-3997>.

a jihozápadních Čech (povesti.knih-pt.cz) Fibich zpřístupnil část své sbírky lidové slovesnosti, mezi nimi i pověsti z Klatovska, Plánicka a nýrského regionu.²⁰⁷

Spíše než knihy pohádek a pověstí z Klatovska vznikají pověšťové a pohádkové sbírky různé kvality z látek šumavských. Lze uvést například *Šumavské pověsti* Viléma Kudrličky (1986),²⁰⁸ *Světýlka na Křemelné* (1990),²⁰⁹ *Skřítkové pod Kašperkem* (2000)²¹⁰ či *Tajemství Šumavských skřítků* (2014)²¹¹ Jaroslavy Voráčkové, *Co vyprávěla Otava* (1993),²¹² *Co vyprávěla Pstružná řeka* (2004)²¹³ a *Co vyprávěly Vydra s Křemelnou* (2005)²¹⁴ Milana Pokorného, *Pověsti od husího křídla* Zdeňka Barborky (1995),²¹⁵ *Šumavská strašidla* (poprvé vydána 2002) autorů Petra Mazného, Zdeňka Hůrky a Petra Flachse,²¹⁶ *Šumavské pohádky, pověsti a báje* Vladislava Adamce (2007),²¹⁷ *Horg a další legendy ze Šumavy* Jaroslava Jeronýma Neduhy (2017),²¹⁸ *Pohádkové příběhy ze šumavských hvozdů* Vladimíra Štindla a Aloise Anderleho (2017)²¹⁹ a *Pravdivé příběhy šumavských čertů* druhého z autorů, A. Anderleho (2019).²²⁰ Některé sbírky byly publikovány již na začátku 20. století. V roce 1913 byla vydána kniha Adolfa Heyduka *Několik pověstí z Pošumaví*,²²¹ v roce 1927 pak kniha Vratislava Václava Tomka *Šumavské pověsti lidu českého*.²²²

Pověšťové a pohádkové látky ze Šumavy najdeme však i v německých pramenech. Zájem o Šumavu vzbudila v roce 1843 kniha *Aus dem Böhmerwalde* německého spisovatele

²⁰⁷ *Dědictví Šumavy – Sběrka pověstí ze Šumavy a jihozápadních Čech* [online]. Ondřej Fibich [cit. 12.03.2023]. Dostupné z: <https://povesti.knih-pt.cz/>.

²⁰⁸ KUDRLIČKA, Vilém. *Šumavské pověsti*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986.

²⁰⁹ VORÁČKOVÁ, Jaroslava. *Světýlka na Křemelné: pověrečná vyprávění ze střední Šumavy*. Praha: Panorama, 1990.

²¹⁰ VORÁČKOVÁ, Jaroslava. *Skřítkové pod Kašperkem: pověsti střední Šumavy*. Plzeň: Nava, 2000.

²¹¹ VORÁČKOVÁ, Jaroslava. *Tajemství šumavských skřítků: pověrečná vyprávění ze střední Šumavy*. Klatovy: Typos, 2014.

²¹² POKORNÝ, Milan. *Co vyprávěla Otava: pověsti od Rábí a Práchně*. Sušice: Dr. Radovan Rebstöck, 1994.

²¹³ POKORNÝ, Milan. *Co vyprávěla Pstružná řeka: pohádky a pověsti z Pošumaví*. 2004.

²¹⁴ POKORNÝ, Milan. *Co vyprávěly Vydra s Křemelnou*. 2005.

²¹⁵ BARBORKA, Zdeněk. *Pověsti od Husího křídla: šumavské pověsti, jak je zaznamenal a vypráví Zdeněk Barborka*. Sušice: Dr. Radovan Rebstöck, 1995.

²¹⁶ MAZNÝ, Petr; HŮRKA, Zdeněk a FLACHS, Petr. *Šumavská strašidla*. Plzeň: Starý most, 2002.

²¹⁷ ADAMEC, Vladislav. *Šumavské pohádky, pověsti a báje: 7 x 7 příběhů z horní Šumavy: místopisný průvodce*. Klatovy, 2007.

²¹⁸ NEDUHA, Jaroslav Jeroným. *Horg a další legendy ze Šumavy*. Volyně: Městské muzeum ve Volyni, 2017.

²¹⁹ ŠTINDL, Vladimír a ANDERLE, Alois. *Pohádkové příběhy ze šumavských hvozdů pro děti a dospělé*. 2017.

²²⁰ ANDERLE, Alois. *Pravdivé příběhy šumavských čertů – pro zábavu a poučení*. Klatovy, 2019.

²²¹ HEYDUK, Adolf. *Několik pověstí z Pošumaví*. Praha: J. Otto, 1913.

²²² TOMEK, Vratislav Václav. *Šumavské pověsti lidu českého*. Praha, 1927.

Josepha Ranka, která zaujala i Erbena.²²³ V roce 1996 vyšla kniha Josefa Rauvolfa *Legendy a pověsti staré Šumavy*, ve které byly publikovány překlady německých pramenů. Autor tyto příspěvky vybral především z knih *Böhmerwaldsagen* Gustava Jungbauera (1924), *Sagen und Märchen aus dem Böhmerwald*, jejímž autorem je Hans Kollibabe (1925) a knihy Hanse Watzlika *Böhmerwaldsagen* (1921).²²⁴ Z německých pramenů čerpala také M. Beránková pro některé pověsti do seriálu *Z pověstí Klatovska a Pošumaví*. Uvádí knihy *Der Böhmerwald* Josefa Wenziga a Jana Krečího (1860) a *Heimatskunde des Gerichtsbezirkes Neuern* B. Semlbauera (1897).²²⁵

*

Určit původ pohádek a pověstí je mnohdy téměř nemožné. Autoři od sebe pověstové a pohádkové látky přejímali, různými způsoby je adaptovali, například spojili více různých látek do jednoho textu nebo vybírali mezi různými variantami a použili jednotlivé prvky z nich. K převzetí látky od jiného autora se někdy hlásili, jindy takovou informaci zatajili. I do novodobých publikací se tak dostaly látky původně zapsané Janem Klatovským či Janem Florianem Hammerchmidtem.

Události spojené se založením města Klatovy tak, jak je popsal Jan Klatovský ve spise *Fundaci* (1599), nalezneme, jak již bylo psáno v předchozí kapitole, také v Hammerschmidtově *Historii klatovské* (1699). Některé z těchto událostí publikoval ve své sbírce *Z šera minulosti I.* z roku 1936 i Josef Biskup, konkrétně jde o pověsti *O založení Klatov a okolních osad*, *O studánce Klatovce*, *O Světislavu, apoštolu Klatov* a *Znak města Klatov*.

V pověsti *O založení Klatov* Biskup popisuje, jak vdova po Bytizi (Bytíži), kterého dal popravít kníže Nezamysl, přichází i se svými dětmi, Krasoněm, Tuhoněm a Klavtokou (jméno odvozeno od lávky) do míst, kde se dnes nachází město Klatovy. Klatovtoka má sen, že se zde mají usídlit. Vezme si za muže Čimislava, se kterým má syny Vostrodice, Lubana, Kejchana a Klatovčana²²⁶ (Klatovský uvádí tři syny, Vostrodice, Luba

²²³ KLÍMOVÁ, Dagmar. Způsob života a kultura lidu v západních Čechách. Lidová próza. In: JÍLEK, Tomáš a kol. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990, s. 155.

²²⁴ RAUVOLF, Josef. *Legendy a pověsti staré Šumavy*. Praha: Levné knihy KMa, 2002, s. 224.

²²⁵ HŮRKA, Jindřich. *Z pověstí Klatovska a Pošumaví*. Klatovy: Okresní muzeum v Klatovech, 1998.

²²⁶ BISKUP, Josef. *Z šera minulosti I.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1936, s. 7–8.

a Kejchana, a dvě dcery).²²⁷ Dále Biskup zmiňuje, jaké dvory jsou kým založeny, podobně jako ve svých kronikách Klatovský i Hammerchmidt.²²⁸

V pověsti *O studánce Klatovce* Biskup vypráví, jak dívka Klavtoka uviděla jednoho dne duhu, a když se za ní vydala, našla pramen, v jehož místě byla poté vyhloubena studánka, kterou pojmenovali Klatovka (stejný příběh u Klatovského i Hammerchmidta). Biskup v pověsti dále uvádí, že studánka měla léčivou moc, to je uvedeno také v *Historii klatovské*.²²⁹ Dále také v pověsti zmiňuje, jak si jednou ve studánce očistil svůj meč popravčí, voda se zakalila, ztratila svou moc a kat do tří dnů zemřel. Klavtoka poté dokázala její zázračnou moc obnovit.²³⁰ Pověst o dívce, která našla studánku pod duhou, uvádí také Ondřej Fibich v knize *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů* z roku 2020, konkrétně jde o pověst *O studánce pod duhou*.²³¹ Fibich v této knize také vypráví pověst o katovi, který si očistí meč ve studánce nad Chlístovem, ze které se poté voda vypaří (*Tři klatovské historie*).²³²

V pověsti *O Světislavu, apoštolu Klatov* Biskup popisuje, jak Klavtoka nechala vystavět modlu bohyně Klyviny, později je vedle ní vystavěna i socha boha války. Do svého rodiště se však vrací Bohzděk a Vitan a s nimi přichází světec Světislav, který přináší křesťanství. Pohané poté bojují s křesťany, a když jsou přemoženi, musí přenést své modly na Hůrku. Světislav se na Hůrku vydá, sochu Klyviny zakleje, a ta se pak otočí k západu.²³³ Podobně popsal příchod Světislava i Klatovský (ve *Fundaci* nalezneme jméno Svitislav)²³⁴ a Hammerchimdt. V *Historii klatovské* nalezneme tyto události ve druhém dílu, *O původu křesťanstva klatovského*.²³⁵

²²⁷ FIDLEROVÁ, Alena A. To by bylo, aby Klatovy založeny nebyly aneb *Fundaci* Jana Klatovského a její vztah k Hájkově *Kronice*. *Listy filologické* 141, 2018, č. 1–2, s. 168.

²²⁸ *Tamtéž*, s. 167–169.

HAMMERSCHMIDT, Jan Florián. *Hystorye Klattowská w 7 Djlů rozdělená*. Praha: Samuel Berynger, 1699, s. 1–6.

²²⁹ *Tamtéž*, s. 6–11.

²³⁰ BISKUP, Josef. *Z šera minulosti I.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1936, s. 8–10.

²³¹ FIBICH, Ondřej. *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2021, s. 15.

²³² *Tamtéž*, s. 22.

²³³ BISKUP, Josef. *Z šera minulosti I.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1936, s. 10–12.

²³⁴ FIDLEROVÁ, Alena A. To by bylo, aby Klatovy založeny nebyly aneb *Fundaci* Jana Klatovského a její vztah k Hájkově *Kronice*. *Listy filologické* 141, 2018, č. 1–2, s. 168–169.

²³⁵ HAMMERSCHMIDT, Jan Florián. *Hystorye Klattowská w 7 Djlů rozdělená*. Praha: Samuel Berynger, 1699, s. 36–65.

Pověst *Znak města Klatov* ze sbírky *Z šera minulosti I.* vypráví, jak do Klatov přijíždí kníže Oldřich, aby si prohlídl opevnění města. Diskutuje s primasem Radoslavem o Foltýnech, kteří sídlí kolem studánky Klatovky a ohrožují město. Poté hraje kníže s primasem šachy, primas třikrát vítězí a Klatovy dostávají do znaku šachovnici, písmena W. K. C. (Woldřich, kníže Czeské) a mezi písmena dva meče, které připomínají urovnání sporu mezi Klatovskými a Foltýny.²³⁶ Klatovský ve spisu *Fundací* také popsal návštěvu kníže Oldřicha v Klatovech.²³⁷ Hammerchimdt v *Historii klatovské* vylíčil tyto události ve třetím dílu (*O prvním stoletém věku křesťanstva klatovského*). Kníže Oldřich dovolí Klatovům při své první návštěvě se opevnit se a dá jim erb (písmena W. K. C. a šachovnicová tabulka s červenými a bílými kostkami, okolo štítu zelený věnec s červenými růžičkami). Hammerchmidt uvádí dva důvody, proč je vybrána právě šachovnice: v Klatovech je velmi rozvinuto umění šachovní hry a šachy jsou namalované a vryté všude po stolech; šachovnici na erbu má rod, ze kterého pochází Burka, zakladatelka Klatov.²³⁸ Hru Oldřicha a primase datuje až do druhého příjezdu knížete Oldřicha do Klatov, při kterém do znaku přidá dva meče.²³⁹ Pověst *Erb města Klatov* nalezneme i v *Sedláčkových Historických pověstech lidu českého*. Ten jako svůj zdroj uvedl „*paměti roku 1699 psané*“, tedy pravděpodobně Hammerchmidta. Dále zmiňuje, že erb, o kterém se vypráví, pochází od Janovských z Janovic a Klenovských z Klenového, kteří sídlili v okolí Klatov, a Sedláček usuzuje, že měli Klatovy v držení, než se staly královským městem.²⁴⁰

Hammerschmidt ve čtvrtém dílu *Historie klatovské (O druhém věku křesťanstva klatovského)* popsal mimo jiné příběh, ve kterém za primasem přichází jeho sestra, kterou při roztržce udeřil její syn. Primas ho nechá uvěznit, ale bojí se rodinné ostudy, proto nechá synovce bez soudu popravit, jeho tělo zahrabat a rozhlásí, že vězeň utekl. Na schůzi konšelů města však přichází sv. Václav s popraveným mladíkem, který si nese svou hlavu, a vše je prozrazeno. Primas má za trest nechat vystavět školu. Hammerschmidt uvádí, že

²³⁶ BISKUP, Josef. *Z šera minulosti I.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1936, s. 12–14.

²³⁷ FIDLEROVÁ, Alena A. To by bylo, aby Klatovy založeny nebyly aneb *Fundací* Jana Klatovského a její vztah k Hájkově *Kronice*. *Listy filologické* 141, 2018, č. 1–2, s. 169.

²³⁸ HAMMERSCHMIDT, Jan Florián. *Hystorye Klattowská w 7 Djlů rozdělená*. Praha: Samuel Berynger, 1699, s. 73–77.

²³⁹ *Tamtéž*, s. 83–87.

²⁴⁰ SEDLÁČEK, August. *Historické pověsti lidu českého*. Praha: Odeon, 1972, s. 190, 228.

tato škola přestala fungovat v roce 1688.²⁴¹ Jako báseň tuto pověst sepsal Šebestián Hněvkovský pod názvem *Půlnoční soud v Klatovech*.²⁴² V roce 1868 byla pověst publikována v týdeníku *Šumavan* Josefem Václavem Drozdou pod názvem *Založení prvních škol v Klatovech*.²⁴³ Znovu se pověst objevila v *Šumavanu* v roce 1873 ve zpracování Jana Formánka Činovského. Ten datoval tuto událost do 15. století, a pověst rozvedl tak, že vycházela na pokračování ve třech po sobě jdoucích dílech.²⁴⁴ Tuto pověst uveřejnil i Biskup (*Z šera minulosti I., Jak vznikla v Klatovech škola*), ten však příhodu časově zařadil až do konce 17. století.²⁴⁵ Pověst uvádí také Fibich pod názvem *Ku dobrému vychování aneb o klatovské škole*.²⁴⁶

Hammerschmidt také ve čtvrtém dílu popsal požáry města. Píše také o tom, jak v roce 1611 nad městem poletoval houf čápů. Jedem z nich se chtěl postavit na báni věže, propíchl si nohu a zůstal na věži viset, poté město zachvátil požár. Vypráví také o největším požáru v roce 1689, který byl podle Hammerchmidta dopředu ohlášen osmi znameními: čtyři roky před požárem ronil obraz Panny Marie krev; ve stejný den pak přiletěl roj včel, který se usadil na domě, ve kterém požár vzplál; oheň také předvídala chudá zbožná žena, ale lidé ji nevěřili; čtvrt roku před požárem v jednu hodinu odpoledne vyl na náměstí pes; jeden měsíc před požárem lidé v noci pozorovali světlo, které se pohybovalo od hořejší k dolejší kašně; na radnici byl obraz Panny Marie, který sám spadl na zem a byl proražen dvěma svícny (Po požáru byl tento obraz na radnici nalezen, i když tam také hořelo.); týden před požárem mluvily děti žijící ve městě o ohni; den před požárem byl před klášterní bránou slyšet hlas, který naříkal.²⁴⁷ Podobně požáry popisuje i Biskup ve sbírce *Z šera minulosti II.* z roku 1937, ten však uvedl pouze čtyři znamení,

²⁴¹ HAMMERSCHMIDT, Jan Florián. *Hystorye Klattowská w 7 Djlů rozdělená*. Praha: Samuel Berynger, 1699, s. 138–142.

²⁴² HNĚVKOVSKÝ, Šebestián. *Básně drobné*. Praha: Wytisštěné u Jozefy wdowy Fetterlowé z Wildenbrunu w Seminaryum, 1820, s. 181–192.

²⁴³ *Šumavan: týdeník pro zábavu a poučení* 1, 1868, č. 31, s. 2.

²⁴⁴ *Šumavan: týdeník pro zábavu a poučení* 6, 1873, č. 38–40, s. 368, 376–377, 386–387.

²⁴⁵ BISKUP, Josef. *Z šera minulosti I.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1936, s. 14–15.

²⁴⁶ FIBICH, Ondřej. *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2021, s. 24–26.

²⁴⁷ HAMMERSCHMIDT, Jan Florián. *Hystorye Klattowská w 7 Djlů rozdělená*. Praha: Samuel Berynger, 1699, s. 157–185.

která předvídala požár.²⁴⁸ Fibich vypráví o nalezení obrazu Panny Marie po požáru na radnici v pověsti *Zázraky na radnici*.²⁴⁹

Šestý díl *Historie klatovské* vypráví o zázračném obrazu Panny Marie. Hammerschmidt uvádí, že obraz do města přinesl kominík Bartoloměj Rytczolt z Vlašské země. Ten společně s ženou Dorotou z Budějovic přijal a vychovával Annu Rymerovou, která po jejich smrti obraz zdědila, poté se provdala za Ondřeje Hiršpergera. Manželé chudli a museli postupně rozprodávat svůj majetek, obraz však prodat nechtěli. Nakonec se ale Hiršperger rozhodl obraz nabídnout známému faráři. Když ho však chtěl Hiršperger odnést, začaly být nemocné postupně jeho děti i manželka. 8. července 1685 se na čele Panny Marie na tomto obrazu objevila krev. Hammerschmidt také uveřejnil různá svědectví o tomto zázraku.²⁵⁰ Biskup tento příběh uvádí v pověsti *Požáry města Klatov*,²⁵¹ Fibich v pověsti *Panna Maria Klatovská – Jak se v Klatovech ocitla*. Fibich pověst o obrazu dále rozvádí částí *Koho uzdravila* a popisuje tři příběhy lidí, kteří byli údajně Pannou Marií Klatovskou zachráněni.²⁵² Dva z těchto příběhů (o Markétě Stolcové/Štulcové a Vítu Adamovi Watinovi) popsal Hammerchmidt v sedmém dílu, ve kterém vylíčil celkem devadesát osm příkladů o podobných zázracích spojených s obrazem.²⁵³

---

²⁴⁸ BISKUP, Josef. *Z šera minulosti II.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1937, s. 12–14.

²⁴⁹ FIBICH, Ondřej. *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2021, s. 19.

²⁵⁰ HAMMERSCHMIDT, Jan Florián. *Hystorye Klattowská w 7 Djlů rozdělená*. Praha: Samuel Berynger, 1699, s. 224–232.

²⁵¹ BISKUP, Josef. *Z šera minulosti II.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1937, s. 13.

²⁵² FIBICH, Ondřej. *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2021, s. 16–19.

²⁵³ HAMMERSCHMIDT, Jan Florián. *Hystorye Klattowská w 7 Djlů rozdělená*. Praha: Samuel Berynger, 1699, s. 313–315.

10 VYUŽITÍ POHÁDEK A POVĚSTÍ Z KLATOVSKA NA 1. STUPNI ZŠ

10.1 VÝUKOVÝ PROJEKT

Součástí této diplomové práce je návrh, realizace a reflexe výukových aktivit, které se zaměřují na využití pohádek a pověstí z Klatovska. Propojení těchto aktivit do projektového dne umožňuje na téma regionálních pohádek a pověstí nahlížet komplexněji a projektová výuka rozvíjí osobnost žáka ve všech jeho rovinách. Ovlivňuje jak jeho duševní rozvoj v oblasti emoční, motivační a volní, tak i jeho kognitivní rozvoj a rozvoj sociální. Poskytuje více prostoru pro vzájemnou komunikaci mezi žáky, a ovlivňuje tak atmosféru výuky a klima třídy.²⁵⁴ Dává žákům více příležitostí k seberealizaci, vede je k samostatnosti, spoluzodpovědnosti a aktivnímu přístupu k vlastnímu učení.²⁵⁵

Projekt může být považován za vyučovací metodu i za organizační formu vyučování, někdy je chápán také jako varianta způsobu koncentrace učiva nebo typ vzdělávací strategie.²⁵⁶ Podle S. Velínské (1932) je projekt „*určitě a jasně navržený úkol, který můžeme předložit žákovi tak, aby se mu zdál životně důležitý tím, že se blíží skutečné činnosti lidí v životě*“.²⁵⁷ Na toto pojetí navazují J. Maňák a V. Švec (2003), podle jejichž definice je projekt „*komplexní praktická úloha (problém, téma), spojená se životní realitou, kterou je nutno řešit teoretickou i praktickou činností, která vede k vytvoření adekvátního produktu*“.²⁵⁸ Aktivity byly navrženy tak, aby co nejvíce napodobovaly reálné situace, které vznikaly při ústním předávání pohádek a pověstí a později také při jejich zapisování a tvorbě adaptací. Žáci se tak při jednotlivých aktivitách stávají vyprávěči či sběrateli lidové slovesnosti. V průběhu projektového dne si vyzkouší nejprve ústní předávání lidové slovesnosti, poté vlastními slovy zapíší pohádku, kterou si poslechli, ve skupině žáci sepíší dle nich nejlepší adaptaci této pohádky vycházející z několika jejich zápisů a při závěrečné aktivitě si žáci vytvoří knihu pověstí z jejich regionu. Projdou si tak celým procesem, který s pohádkami a pověstmi, jejich vyprávěním, sběrem a adaptacemi, souvisí, i když v různých jeho částech pracují s odlišnými texty.

²⁵⁴ KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výuky*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 18–19.

²⁵⁵ TOMKOVÁ, Anna; KAŠOVÁ, Jitka a DVOŘÁKOVÁ, Markéta. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009, s. 9, 13.

²⁵⁶ *Tamtéž*, s. 13.

²⁵⁷ KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výuky*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 34.

²⁵⁸ *Tamtéž*, s. 35.

M. Dvořáková (2009) uvádí, že „nejdůležitější podmínkou projektového vyučování je vnitřní motivace žáka, jeho vlastní přijetí úkolu, touha vyřešit daný problém a dovést projekt až do fáze konečného produktu“.²⁵⁹ Téma projektu by mělo být žákům blízké a volba regionálních pověstí tak může být jednou z cest, jak lidovou slovesnost žákům přiblížit. Důležitou součástí projektu je jeho konečný produkt a následná prezentace.²⁶⁰ Konečným produktem tohoto projektu je kniha místních pověstí s ilustracemi žáků, ta se stává součástí školní knihovny a je přístupná všem žákům školy, žáci tak mohou prezentovat svou práci nižším ročníkům nebo rodičům.

Struktura zápisu následujícího návrhu projektu částečně vychází z předloh návrhů projektů v publikacích *Učíme v projektech*²⁶¹ a *Teorie a praxe projektové výuky*.²⁶² Typologie projektů je převzata z publikace *Teorie a praxe projektové výuky*.²⁶³

10.2 NÁVRH PROJEKTOVÉHO DNE

Název: Pohádky a pověsti z našeho regionu

Autor: Terezie Holá, studentka oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ, 5. ročník

Předpokládaná realizace: 4. a 5. ročník, Základní a mateřská škola Vrhavěč, 23. 1. 2023

Typ projektu:

- Podle délky: krátkodobý, jednodenní (5 vyučovacích hodin).
- Podle prostředí: školní.
- Podle počtu zúčastněných: společný (2 ročníky).
- Podle organizace: vícepředmětový.
- Podle navrhovatele: připravený uměle (autorem projektu).
- Podle informačních zdrojů: vázaný (informační zdroje a materiály jsou žákům poskytnuty).

²⁵⁹ TOMKOVÁ, Anna; KAŠOVÁ, Jitka a DVOŘÁKOVÁ, Markéta. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009, s. 15.

²⁶⁰ *Tamtéž*, s. 15–16.

²⁶¹ TOMKOVÁ, Anna; KAŠOVÁ, Jitka a DVOŘÁKOVÁ, Markéta. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009.

²⁶² KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výuky*. Brno: Masarykova univerzita, 2016.

²⁶³ *Tamtéž*, s. 45–48.

Smysl projektu: Žáci se seznámí s pohádkou a pověstí jako žánry lidové slovesnosti. Na základě navržených aktivit pochopí úlohu vypravěče v procesu předávání lidové slovesnosti a úlohu sběratele lidové slovesnosti v procesu nahrazování lidové slovesnosti psanou literaturou. Při tvorbě knihy se seznámí s pověstmi z nejbližšího okolí školy a jejich bydliště.

Výstup: Hlavním výstupem je ilustrovaná kniha místních pověstí, dílčími výstupy jsou výstupy jednotlivých vypravěčů a společné čtení výsledků skupinové práce.

Vzdělávací oblasti Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV):

Při jednotlivých aktivitách žáci rozvíjejí své znalosti a dovednosti zejména ze vzdělávací oblasti *Jazyk a jazyková komunikace*, konkrétně ze vzdělávacího oboru *Český jazyk a literatura*. Z komunikační a slohové výchovy zde žák konkrétně procvičuje čtení, práci s textem a informacemi v něm, z literární výchovy se zde objevuje reprodukce textu. Téma projektového dne, především svou regionální povahou, zasahuje i do vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět*, konkrétně do tematického okruhu *Místo, kde žijeme*. Vzhledem k zařazení aktivity, při které žáci ilustrují svoji knihu, má projektový den přesah i do vzdělávací oblasti *Umění a kultura* a jejího vzdělávacího oboru *Výtvarná výchova*.²⁶⁴

Průřezová témata RVP ZV:

Projektový den se dotýká průřezového tématu *Osobnostní a sociální výchova*. Žáci rozvíjí svou osobnost cvičením pozornosti, soustředění a paměti. Pozornost je věnována také rozvoji kreativity. Sociální rozvoj žáků probíhá při komunikaci v různých situacích. Žáci rozvíjí své individuální dovednosti pro kooperaci (např.: seberegulaci, dovednost navazovat na druhé) a také své sociální dovednosti pro kooperaci (např.: jasnou a respektující komunikaci, vedení a organizování práce skupiny).²⁶⁵

Klíčové kompetence RVP ZV:

Žáci rozvíjejí své kompetence komunikativní (např.: formulace a vyjádření svých myšlenek, souvislý a kultivovaný písemný i ústní projev, naslouchání promluvám druhých a reakce na ně, zapojení do diskuse, porozumění různým typům textů a záznamů a práce

²⁶⁴ RVP ZV 2021 - Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. *edu.cz - Jednotný metodický portál MŠMT* [online]. [cit. 10.02.2023]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>, s. 16–22, 46, 85–86.

²⁶⁵ *Tamtéž*, s. 125–127.

s nimi), sociální a personální (např.: spolupráce ve skupině, utváření příjemné atmosféry, upevňování dobrých mezilidských vztahů, diskuse, vytváření si pozitivní představy o sobě samém) a občanské (respekt a ochrana tradic a kulturního i historického dědictví).²⁶⁶

Cíle projektu:

- Kognitivní:
  - Žák vysvětlí pojmy pohádka a pověst a rozdíl mezi nimi.
  - Žák co nepřesněji zopakuje vyslechnutou pověst.
  - Žák rozpozná změny ve vyprávění, tyto změny zaznamená a poté popíše.
  - Žák navrhne větu, kterou by mohla říkat jím vylosovaná pohádková bytost.
  - Žák přiřadí vyslechnuté věty k jednotlivým pohádkovým bytostem.
  - Žák vlastními slovy zapíše vyslechnutou pohádku, vzpomene si na některé podrobnosti.
  - Žák vybere nejlépe formulované části různých zápisů pohádky.
  - Žák seřadí úryvky textu dle jejich návaznosti.
  - Žák formuluje otázky vztahující se k danému textu.
  - Žák si vybaví vyslechnuté informace a odpoví na otázky.
- Afektivní
  - Žák vnímá výklad vyučujícího, reaguje na jeho pokyny, komunikuje s ním.
  - Žák se aktivně účastní všech aktivit, vyjadřuje své myšlenky a názory.
  - Žák věnuje pozornost poslechu zvukové nahrávky.
  - Žák respektuje dohodnutá pravidla.
  - Žák zhodnotí svou práci, práci ve skupině a přínos jednotlivých aktivit.
- Psychomotorické
  - Žák si přehledně zapisuje poznámky o změnách ve vyprávění.
  - Žák manipuluje s kartičkami.

---

²⁶⁶ RVP ZV 2021 - Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. *edu.cz - Jednotný metodický portál MŠMT* [online]. [cit. 10.02.2023]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>, s. 10–13.

- Žák zapíše pohádku.
- Žák ilustruje pověst a podílí se na tvorbě knihy.
- Sociální
  - Žák spolupracuje při společných aktivitách, zapojuje se do diskuse a naslouchá druhým.
  - Žák spolupracuje ve skupině.
  - Žák se ve skupině domlouvá na jednotném postupu.

Výukové metody: metody slovní – monologické metody (vysvětlování, vyprávění, poslech zvukové nahrávky), dialogické metody (rozhovor, diskuse), metoda písemné práce, metoda práce s textovým materiálem; metody praktické – výtvarná činnost; metody motivační – hra; metody inscenační.

Organizační formy výuky: frontální, skupinová.

Pomůcky: kartičky s obrázky pohádkových postav, zvuková nahrávka pohádky *Jezinky*, barevné kartičky s částmi textu pověstí, výtvarné potřeby, knihy Ondřej Fibich: *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů* a Josef Biskup: *Z šera minulosti I.*

Způsob prezentace projektu: Kniha pověstí je po ukončení projektového dne přístupná všem zúčastněným žákům, kteří mohou svou práci prezentovat ostatním žákům školy či svým učitelům a rodičům.

Způsob hodnocení: Hodnocení provádí vyučující slovně během celého projektu. Na konci projektového dne proběhne zhodnocení celého projektu, práce žáků, spolupráce ve skupinách a sebehodnocení žáků. Žáci zhodnotí, které aktivity je nejvíce zaujaly a které byly nejvíce přínosné.

Motivace: Žáci jsou motivováni úvodní hrou, do které jsou všichni zapojeni. Motivací je také regionální zaměřenost tématu, žáci se dozvídají zajímavosti o místě svého bydliště.

Předpokládaný průběh projektového dne:

1. Úvod hodiny

- Proběhne přivítání, seznámení s denním programem.
- Žáci jsou seznámeni se záměrem tento projektový den zveřejnit jako součást diplomové práce.
- **Výukové metody:** slovní.
- **Organizační formy práce:** frontální.
- **Předpokládaný čas:** 1 minuta.

2. Téma projektového dne – hra šibenice

- Úvodní motivace.
- Jsou vysvětlena pravidla hry.
- Žáci hádají téma projektového dne.
- Tajenkami jsou slova POHÁDKY a POVĚSTI.
- Proběhne vysvětlení pojmů pohádka a pověst a rozdílů mezi nimi a představení dalšího průběhu dne.
- **Výukové metody:** motivační – hra, slovní – vysvětlování.
- **Organizační formy práce:** frontální.
- **Předpokládaný čas:** 10 minut.

Výhodou této aktivity je nenáročnost na znalosti či dovednosti žáků. Žáci tak nemusí mít obavy se ihned od počátku projektového dne zapojit všichni. Jde tedy o motivační a aktivizující metodu. Hra tematicky souvisí s následující aktivitou.

3. Ústní předávání pověsti

- Žákům je vysvětlena aktivita.
- Proběhne výběr 4 vypravěčů a 1 posla, který je v průběhu aktivity vyslán pro další vypravěče.
- Vyučující přednese pověst prvnímu vypravěči, ten ji poté převypráví druhému, aktivita pokračuje obdobným způsobem až k poslednímu vypravěči.
- Vypravěč musí vždy začít větu slovy, která jsou zapsána na tabuli.
- Ostatní žáci si zaznamenávají rozdíly mezi původní pověstí a variantami vyprávěnými spolužáky – vypravěči.

- Vyučující znovu přednese původní znění pověsti.
- Žáci diskutují o změnách, které během ústního předávání v pověsti nastaly.
- **Výukové metody:** slovní – vyprávění, diskuse.
- **Organizační formy práce:** frontální.
- **Předpokládaný čas:** 12 minut.

Pro tuto aktivitu byla vybrána pověst z knihy *Klatovské báje, legendy a pověsti Ondřeje Fibicha*.²⁶⁷

Katovské řemeslo bylo ponuré a lidé se katům vyhýbali, jak jen mohli.

Katovny se směly, stejně jako popraviště, stavět jen mimo hradby měst.

I Klatovy měly své právo popravčí, a tak se katovna nacházela na samotě za městem.

Jednou kráčel klatovský kat domů a nad Chlístovem se zastavil u pívabné studánky.

A protože na jeho meči ten den ulpěla odsouzencova krev, chtěl si umýt svůj nástroj ve vodě.

Sotva tak učinil, voda potemněla, začala vřít, a když se kat vydal na další cestu, voda se ze studánky úplně ztratila.

Na tabuli byly zapsány zvýrazněné části textu.

Tím, že žáci musí vždy začít slovy zapsanými na tabuli, se předchází tomu, aby pověst při předávání příliš zkrátili a zjednodušili. Naopak tato nutnost začít předem danými slovy žáky může vést k tomu, že v případě, že si nevzpomínají, jak pověst pokračovala, si sami něco do vyprávění přimyslí. Pověst se tak výrazněji proměňuje.

Tématu orální paměti se věnuje Walter J. Ong ve své knize *Technologizace slova* (v originálu *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, poprvé vydáno 1982). Ong (2006) uvádí, že vypravěč se neučí text nazpaměť, ale při vyprávění si „vzpomíná na veřejnosti“. Pamatuje si však témata a formule, které slyšel u jiných vypravěčů.²⁶⁸ Při této aktivitě si žáci – vypravěči také vzpomínají před posluchači na to, co slyšeli od předchozího vypravěče. Místo naučených témat a formulí však využívají předepsaných začátků vět.

²⁶⁷ FIBICH, Ondřej. *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2021, s. 22.

²⁶⁸ ONG, Walter J. *Technologizace slova: mluvená a psaná řeč*. Praha: Karolinum, 2006, s. 164.

4. Rozdělení do skupin

- Každý žák si vylosuje kartičku s obrázkem pohádkové postavy.
- Na papír si poznamená větu, kterou by daná postava mohla říkat.
- Žáci chodí po třídě a říkají si navzájem své věty, podle kterých poznají, pokud představují stejnou pohádkovou postavu.
- Žáci se stejnou pohádkovou postavou utvoří skupinu. Kontrolu rozdělení provedou pomocí kartiček s obrázky.
- **Výukové metody:** slovní – dialogická ve spojení s inscenační.
- **Organizační formy práce:** frontální.
- **Předpokládaný čas:** 12 minut.
- **Pomůcky:** kartičky s obrázky pohádkových postav.

Na kartičkách se objevily tyto 4 pohádkové postavy: čarodějnice, čert, princezna a vodník, a to z toho důvodu, že jsou žákům dobře známé, a není tak pro ně příliš obtížné vymyslet k nim požadované věty.

Obrázek 3 – Kartičky s obrázky pohádkových postav²⁶⁹

5. Zápis pohádky

- Poslech pohádky K. J. Erbena *Jezinky* (autorkou projektu namluvená zvuková nahrávka).
- Žákům je před poslechem vysvětlen úkol, pozorně poslouchají, nepíší si poznámky, po poslechu začínají psát.
- Žáci mají za úkol svými slovy zapsat (převyprávět) pohádku, kterou slyšeli.

²⁶⁹ Kresba autor.

- **Výukové metody:** slovní – poslech zvukové nahrávky, metoda písemné práce (slohový útvar vypravování).
- **Organizační formy práce:** frontální, individualizované.
- **Předpokládaný čas:** 50 minut (z toho 8 minut poslechu).
- **Pomůcky:** zvuková nahrávka pohádky.

Využití zvukové nahrávky umožňuje stát se posluchači všem účastníkům projektového dne, včetně vyučujícího. Pohádka není žákům čtena, ale „vyprávěna“. Tím je navozena atmosféra vyprávění v dobách, kdy se pohádky šířily pouze jako součást lidové slovesnosti, nikoli jako součást literatury. Žáci si při poslechu nepíší poznámky, protože je nezbytné, aby dávali pozor během celého poslechu a psaní by mohlo jejich pozornost narušovat.

Pohádku *Jezinky* zpracoval K. J. Erben podle pohádky Josefa Franty Šumavského (viz kapitola *Pohádky a pověsti z Klatovska*). Nahrávka odpovídala textu pohádky *Jezinky* (konkrétně druhou pohádkou uvedenou pod tímto názvem) vydanému v roce 2013 nakladatelstvím Host v publikaci *Kytice/České pohádky*.²⁷⁰

Ondřej Hník (2014) zastává názor, že mezi složky literární části předmětu český jazyk a literatura patří četba, tvorba i nauka. V souvislosti s tvorbou uvádí koncept tzv. tvořivé interpretace. Dítě se dostává do role autora, vstupuje do světa textu a reaguje na něj, odnáší si zážitek z tvorby a rozvíjí se. Mezi interpretační aktivity Hník zařazuje mimo jiné převyprávění příběhu či parafrázi textu, lze mezi ně tedy zařadit také tuto aktivitu, dále uvádí například zvažování textových variant, podobný princip je využíván v následující aktivitě.²⁷¹

6. Práce ve skupinách – společné tvoření „ideální“ verze (adaptace) pohádky

- Žáci se spojí do již rozdělených skupin a vytvoří si společné pracovní místo.
- Navzájem si přečtou své zápisy pohádky, zhodnotí, které části svých prací chtějí využít do společné adaptace pohádky.
- Společně vypracují dle nich nejlepší adaptaci Erbenovy pohádky *Jezinky*, vycházející z jednotlivých verzí zapsaných členy skupiny.

²⁷⁰ Viz příloha č. 1.

ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice / České pohádky*. Brno: Host, 2013, s. 184–186.

²⁷¹ HNÍK, Ondřej. *Didaktika literatury: výzvy oboru: od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru*. Praha: Karolinum, 2014, s. 40, 60–62.

- Každá skupina přečte svou verzi pohádky celé třídě.
- **Výukové metody:** slovní – diskuse ve skupinách, práce s textem (produktivní).
- **Organizační formy práce:** skupinová.
- **Předpokládaný čas:** 45 minut.

Jak již bylo psáno v kapitole Sběr lidových pohádek a pověstí a folkloristika, autoři jednotlivých adaptací často usilovali o napsání „ideálního“ textu, a to tím způsobem, že vycházeli z několika verzí a zápisů dané pohádky či pověsti. Konkrétně K. J. Erben se snažil o obnovení pohádek v jejich původním poselství a to tak, že se pokoušel z psané podoby odstranit, co dle něj pokazilo pozdější ústní předávání. Hledal tak vhodné motivy a pasáže v různých variantech a rekonstruoval předpokládanou „klasickou“ podobu dané pohádky.²⁷² Uvedená aktivita je tímto postupem inspirována.

7. Sbíráání regionálních pověstí a práce s nimi

- Každá skupina si vylosuje svoji barvu, žáci jsou vyzváni k hledání takto barevných kartiček s textem. Kartičky jsou schované v prostoru učebny. Každá skupina hledá 8 kartiček své barvy.
- Po nalezení všech kartiček jsou žáci vyzváni k seřazení kartiček tak, aby výsledkem byl smysluplný text pověsti.
- Po seřazení textu si skupina pověst přečte, vymyslí pro ni název (titul) a sepíše 3 otázky týkající se pověsti.
- Jednotlivé skupiny vždy přečtou svou pověst ostatním skupinám (včetně názvu, svoji volbu zdůvodní). Během čtení si vysvětlíme neznámá slova. Po přečtení své pověsti skupina položí připravené otázky ostatním skupinám, ty na ně odpovídají a soutěží, která z nich dokáže odpovědět na více otázek ostatních skupin.
- **Výukové metody:** slovní – práce s textem.
- **Organizační formy práce:** skupinová, frontální.
- **Předpokládaný čas:** 45 minut.
- **Pomůcky:** barevné kartičky s částmi textu pověstí.

²⁷² OTRUBA, Mojmir. Komentář. In: ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice / České pohádky*. Brno: Host, 2013, s. 274–278.

Mezi interpretačními aktivitami Hník (2014) uvádí také rekonstrukci textu či řazení částí textu a hledání vhodného titulu textu. Lze tedy říci, že tato aktivita opět využívá konceptu tzv. tvořivé interpretace.²⁷³

Při této aktivitě žáci pracují s pověstmi Josefa Biskupa ze sbírky *Z šera minulosti I.*, a to v původním znění (vydání z roku 1936) s drobnými úpravami.²⁷⁴ Jde o pověsti, které se vážou k vesnicím, které jsou místními částmi obce Vrhavěč, a přilehlému okolí. V příloze²⁷⁵ jsou předloženy upravené texty pověstí rozdělené na části tak, jak je s nimi pracováno při aktivitě. Zde jsou předloženy původní texty, provedené úpravy jsou uvedeny v poznámkách pod čarou i s odůvodněním, vycházejícím z Internetové jazykové příručky.

Farářova studánka u Neznašov

Dříve, dokud ještě byly k Týnci přifařeny i vzdálenější obce, měl pan farář stále plno práce. Nejhuř bylo, když někdo stonal. Často v nepohodě, plýskanici²⁷⁶ musil daleko pěšky, aby poskytl útěchy umírajícímu. Někdy spěchal sám zelenými i zasněženými kraji, v horku i mrazu, jindy šel alespoň s poslem, který pro něho přišel. Jindy zase, ovšem velmi řídce, přijeli pro něj s bryčkou. V chudém kraji byl koňský potah vzácností.

Proto také týnecký pan farář, když často přišel domů uprášený, hladový, utahaný a propocený, a když viděl, že jinak by nestačil řádně vykonávat svěřený mu úřad, rozhodl se pro koupi koně.

Vesele si vyjížděl nyní do kraje za povinností, cesta rychle ubíhala, čas se zkrátil.

Jednou přiběhl posel z Běšin, pozdě večer již, pro pana faráře, aby nemeškal a vypravil se ihned k nemocnému. Do rána snad nevydrží. Potom prosil ještě za prominutí, že přišel tak dlouho v noci.

„Ještě odpoledne se bratrovi ulevilo a najednou zle a zle²⁷⁷ a tak jsem běžel. Ještě musím zajít k babičce Koutníkové, dovede dobře poradit aneb mi dá něco, co by bratrovi pomohlo.“

Farář si ihned připravil koně, vyšvihl se do sedla a brzo zmizel do tmy.

²⁷³ HNÍK, Ondřej. *Didaktika literatury: výzvy oboru: od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru*. Praha: Karolinum, 2014, s. 40, 60–62.

²⁷⁴ BISKUP, Josef. *Z šera minulosti I.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1936, s. 48–49, 53–58.

²⁷⁵ Viz příloha č. 2.

²⁷⁶ Úprava: plískanici; zdůvodnění: pravopisná chyba.

²⁷⁷ Úprava: doplnění čárky; zdůvodnění: důsledkový poměr mezi větami.

K půlnoci již bylo, když dospěl do lesa, kde se říká v Oulišti. Ještě dobře, že i kůň zná tudy cestu, jistě by ve tmě zabloudili a sešli s²⁷⁸ pravé cesty. Maličká olejová lampička jen spoře osvětluje kousek tmy, vrhají do svého pruhu stíny stromů.

Co to?

Kůň se zastavuje, čehosi se leká, staví se na zadní nohy...

Každé pobízení kupředu marné.

To už pan farář slézá s²⁷⁹ koně, hledí vpřed, co by koně postrašilo.

U cesty stojí krocan, rozkacený, ocas rozevřený ve vějíř. S²⁸⁰ místa se však nehne.

Teprve tehdy, když zjevení kropí svěcenou vodou, začne se toto kroutit, křídla²⁸¹ klesají a krocan se propodá²⁸² do země. Jen dolík zbyl v těch místech a hned se počal plnit vodou.

Farář déle nečekal. Sedl na koně, aby přijel ještě včas umírajícího smířiti s Bohem. Jak se podivil, když slyšel, že se nemocnému právě před chvílí tak ulevilo, jako by kámen s²⁸³ jeho srdce spadl.

Nedočkavě proto vracel se pan farář, aby shlédl²⁸⁴ místo noční příhody. Ale les klidně dýchal svou tajemností a jen u cesty jako modré oko zářila hladina studánky v sytém zeleném koberce kyprého mechu.

Pan farář dal ke studánce postaviti kříž.

„Na rejdích“ u Neznašov

V Neznašovech žil před dávnými lety chalupník Kudrna. Rád si zapytlačil k nemalé zlosti hajného, který jej marně stopoval, aby jej chytil při činu. Číhal, ale Kudrna vždy zavčas zmizel, aby pytlačil zase na druhé straně lesa.

Jak on dovedl klásti oka do brambořiště, nedovedl nikdo.

Nikdo také nedovedl lépe stříleti v běhu zajíce jako on. A v zimě teprve byl jeho čas.

Nedbal, že chytá zvěř vysílenou a hladem důvěřivou. Nadarmo neměl svoji chaloupku až

²⁷⁸ Úprava: z; zdůvodnění: spojení předložky s a genitivu u významu „z povrchu pryč“ či „po povrchu dolů“ vnímáno jako zastaralé.

²⁷⁹ Úprava: z; zdůvodnění: totožné jako u předchozí úpravy.

²⁸⁰ Úprava: z; zdůvodnění: totožné jako u předchozí úpravy

²⁸¹ Úprava: křídla.

²⁸² Úprava: propadá.

²⁸³ Úprava: z; zdůvodnění: spojení předložky s a genitivu u významu „z povrchu pryč“ či „po povrchu dolů“ vnímáno jako zastaralé.

²⁸⁴ Úprava: zhlédl; zdůvodnění: slovo je zde ve významu uvidět či spatřit, nikoli podívat se dolů.

na samém kraji lesa.

Zvěř jako by před ním ztratila strach a oči. Slepě mu chodila do rány a jeho pomocník, puška, byla snad čarovná; kam zamířil, tam našel mrtvou oběť. Však ji také skrýval ve skále v blízkosti své chaloupky, aby mu na ni žádný nepřišel. Někdy si ji vzal domů, čistil ji, něžně se s ní mazlil, tiskl²⁸⁵ k sobě, každé maličkosti si všiml, pažbu prohlédl. Byla-li jen trochu odřená, plakal tak, jakoby²⁸⁶ snad rána pušku bolela. Potom tím pečlivěji ji chránil, aby byla ušetřena dalších poškození.

Kromě zajíců chytil s velkou radostí koroptve. Dále do lesa se neodvážil; stačil mu lov v blízkosti svého bydliště²⁸⁷ a proto alespoň vysoká byla před ním jista.

Sám zajíců ani koroptví nejedl; jen je nosil domů, aby je druhého dne prodával těm, kteří toužili po lacinější pečince.

V noci filipopakubské se mu přihodilo něco, co jej navždy vyléčilo z jeho pytláctví.

Jak se setmělo, již chvátal na kraj lesa na čekanou. Na vrchu nedaleko Neznašov ulehl k jetelišti a očekával, s²⁸⁸ které strany se nějaký zajíček objeví. Byla měsíčná noc. Kudrna jako ostrůžek pozoruje kraj, hledaje v jetelišti svoji kořist a v dálce hajného.

Zaradoval se, když spatřil zajíčka, pokojně se pasoucího uprostřed jeteliny.

Zalícil, střelil, ale zajíček jako by nic chroustá dál vesele křehké lístky jetelové. Kudrnovi jest to divné, znovu střílí, ale hned přibíhá zajíček druhý, třetí a brzo se jeteliště zajíčky přímo hemží.

Hezky kruhem začnou kolem něj tančit a hopkovat, až je překvapenému pytláku z toho všeho úzko.

Viděl, že je zle.

Pušku nechal osudu a sám pádí s²⁸⁹ vrchu dolů do vsi.

Polomrtev doběhl domů. Ulehl a dlouho ležel.

Druhého dne šel po vrchu hajný a velice se divil, když našel ve zvaleném jetelišti dlouho hledanou pušku. Radoval se, že bude mít od Kudrny nyní pokoj.

Od té doby, kdy chalupník zašel do hostince a tam sousedům vyprávěl, co se mu osudné noci přihodilo, říká se vrchu „Na rejdích“.

²⁸⁵ Úprava: vložení zájmena ji.

²⁸⁶ Úprava: jako by; zdůvodnění: by tvoří součást tvaru podmiňovacího způsobu.

²⁸⁷ Úprava: doplnění čárky; zdůvodnění: důsledkový poměr mezi větami.

²⁸⁸ Úprava: z; zdůvodnění: s genitivem se pojí předložka z.

²⁸⁹ Úprava: z; zdůvodnění: spojení předložky s a genitivu u významu „z povrchu pryč“ či „po povrchu dolů“ vnímáno jako zastaralé.

O lakomém chalupníku

U Kalistovic pole v Radinovech stojí křížek. Kdysi tu strašilo.

Chalupník Krákora propachtoval si v těchto místech kousek pole, aby si mohl nasázeti trochu bramborů pro svou velmi četnou rodinu. Sám byl lakomý až hrůza, ale rád se dělil se sedláky z celé vsi o jejich úrodu. Protože si myslel, že jest každý jako on, střežil svůj kousek políčka jako oko v hlavě.

A přece jednou upozoroval, že mu nať na konci pole schne. Zděšeně chodil od brázdy k brázdě, prstem odhrabával zemi kolem trsu a skutečně: Několik je jich podhrabaných. Od toho dne pozoroval jen své brambory²⁹⁰ a když počet suchých trsů se denně zvětšoval, umínil si, že si na zloděje počká.

Sedl si na mezi ke křoví, aby nebyl tolik vidět a sám mohl přehlédnouti celé pole. Večer byl pěkný. Klekání zní krajem, u rybníčku skřehotají žáby, z lesa zahouká sova. V trávě chrastí broučci, hledající své domovy, v křoví probouzejí se mûry, na mezi zapiští myš, snad chycená netopýrem...Krákorovi je najednou zima. Uláme rychle několik suchých větviček, aby si alespoň ruce ohřál.

Ticho.

Jen větvičky praskají do ticha noci, listí rychle zaplane, když v tom chasniku přejede mráz po zádech. Ano, zřetelně slyší blížící se kroky. Hrdlo se mu svírá, pot vyskočí na těle, plamen vysoce vyšlechne²⁹¹ a shasne²⁹².

Na více již Krákora nečekal.

Vzal nohy na ramena, přes pole, louky běží domů, jen aby již byl ve vesnici. Doma se žena ulekla jeho vytřeštěného obličej.

Chalupník mlčel. Tak, jak přišel, ulehl a horečka jim zmítala. Žena strachy do rána neusnula.

Teprve k ránu se vše dozvěděla.

Ani tomu nechtěla věřit, spíše si myslila, že se to muži zdálo, když asi na poli usnul.

Proto ihned, jak se trochu rozednilo, chvátali oba na pole, aby se přesvědčili, co to vlastně v noci bylo.

Z oken chalup vyhlédaly hlavy rozespálých lidí, kteří se mohli udiviti spěchu manželů Krákorových, chvátajících bez pozdravu, bez odpovědi na jejich otázky.

²⁹⁰ Úprava: doplnění čárky; zdůvodnění: oddělujeme spojení věty hlavní a vedlejší.

²⁹¹ Úprava: vyšlehne; zdůvodnění: odvozeno od slova šlehat

²⁹² Úprava: zhasne; zdůvodnění: tvoření dokonavého slovesa zhasnout od nedokonavého slovesa hasnout předponou z-.

Na poli marně hledali místo, kde si Krákora ohniček rozdělal, vše bylo rozdupáno tak, jakoby²⁹³ tu řádilo stádo koní.

Od těch dob se Krákora polepšil. Pracoval rád na svém a cizí úrody si již nevšímal. Na místě, kde si rozdělal ohniček a kde se mu zjevení ukázalo, dal postavit křížek.

Kolomazník

V lesích nad Radinovy nastal již od rána čilý ruch.

Přišli dřevaři, aby pokáceli les. Po celý den²⁹⁴ slyšet dopadající sekery, skřípot pil a pád velikánů. Padají zdravá těla zdatných stromů, po svahu všude již plno poražených smrků, zachycených korunami za pařezy. Jen několik se jich skulilo se²⁹⁵ stráně dolů a nakupilo se na hromadu. Pokácený les zavane steskem hřbitova. Všude pusto, jen bílé plochy pařezů svítí do dálky roztrepenými pochodněmi. A mezi poraženými obry hemží se drobní mravenečkové, lidé se sekerami, pilami a struháky, aby dílo zkázy dokončili.

Tu se řeže tělo smrku do metru, tam silák kterýsi se snaží poleno rozštípnouti, jiní sekají větve, druzí struháky loupají kůru.

Však již po lesních úzkých, strmých cestách blíží se povozy. Špatně se vyjíždí do příkrých svahů, a ještě hůře se sjíždí s nákladem. Brzdy se utahují. Kočí mají co dělat, aby udrželi koně. Napínají všechny své síly, aby snad náklad je nestrhl a nepohřbil v hluboce vyjetých kolejích. Pomocníci jdou stále při kládách, aby dohlíželi. Stačí malý kámen, vůz dostane smyk a...

Žádný ani nevěděl, jak se to stalo, ale najednou se rozlehl lesem výkřik:

„Kolo mám, kolo mám...“

A zlověstné ticho bylo odpovědí. Na zastavení povozu není ani pomýšlení, teprve v zátočině, na kratší rovině zabrzdí a spěchají k místu neštěstí. Na cestě leží kolomazník, bezduch. Vůz dostal smyk, srazil jej pod kolo a to jej celou vahou přejelo.

Od těch dob se tu kolomazník objevuje a dobrým pomáhá, zlé trestá. Často se někomu v těchto místech zlomí oj, jinému se vůz rozsype, kolo zlomí. A přitom les ozývá se vzdychání kolomazníkovo:

„Kolo mám, kolo mám...“

Také v „Hromadí“ se kolomazník objevoval.

²⁹³ Úprava: jako by; zdůvodnění: by tvoří součást tvaru podmiňovacího způsobu.

²⁹⁴ Úprava: doplnění slovesa je.

²⁹⁵ Úprava: ze; zdůvodnění: spojení předložky s a genitivu u významu „z povrchu pryč“ či „po povrchu dolů“ vnímáno jako zastaralé.

Jednou pásl v těchto místech čeledín Marek koně.

Slyšel sice, že pod hrušní kolomazník sedává, lidé, jedoucí kolem, jej tu viděli, ale čeledín nedbal. Teprve, když sám slyšel z lesa volání, sedl na koně a jel domů. A když byl v bezpečí zvolal:

„Když ho máš, tak ho drž!“

Jen to dořekl, kuň začne s sebou škubat, trhat, vzpírat se a stavět na zadních nohách, až čeledín strachy se pokřižoval. Kuň se uklidnil a pokojně se dal vésti do stáje.

Od té doby čeledín Marek se raději „Hromadí“ vyhnul a pásl koně na druhé straně vesnice.

8. Tvorba knihy pověstí

- Skupina ilustruje svou pověst. Součástí ilustrace jsou vlepené části textu pověsti.
- Každý z členů pracuje na své stránce knihy.
- Jednotlivé stránky knihy poté seřadíme do společných desek.
- **Výukové metody:** praktické – výtvarná činnost.
- **Organizační formy práce:** skupinová, frontální.
- **Předpokládaný čas:** 30 minut.
- **Pomůcky:** barevné kartičky s částmi textu pověstí, výtvarné potřeby.

9. Zhodnocení projektového dne

- S žáky zhodnotíme jednotlivé aktivity, jejich přínos.
- Proběhne sebereflexe žáků, zhodnocení práce ve skupinách.
- Žáci odpovědí písemně na předložené otázky.
- **Výukové metody:** slovní – rozhovor.
- **Organizační formy práce:** frontální.
- **Předpokládaný čas:** 20 minut.

10.3 REALIZACE PROJEKTOVÉHO DNE

Projekt byl realizován 23. 1. 2023 v Základní a mateřské škole Vrhavěč, a to ve 4. a 5. ročníku. Škola, na které byl projekt realizován, byla vybrána na základě mé dřívější spolupráce v rámci pedagogických praxí a krátkodobého zastupování učitelů. Důležitou podmínkou bylo samozřejmě to, že se škola nachází v klatovském regionu. Jde

o malotřídní školu, výuka 4. a 5. ročníku probíhá většinu vyučovacích hodin v jedné učebně a pod vedením jednoho učitele. Ročníky nebyly v průběhu projektového dne nijak rozdělovány, žáci obou ročníků pracovali společně, pouze na skupinovou práci byli žáci úmyslně rozděleni tak, aby byl podobný počet žáků 4. a 5. ročníku v jednotlivých skupinách. Projektového dne se účastnilo celkem 17 žáků, tj. 10 žáků 4. ročníku a 7 žáků 5. ročníku, 8 dívek a 9 chlapců. Třídní učitelka byla po celou dobu výuky přítomna ve třídě, avšak při většině aktivit jen v roli pozorovatele. Na projektový den bylo vyhrazeno 5 vyučovacích hodin, nebyl však striktně dodržován běžný časový rozvrh, ale časové rozvržení dne bylo přizpůsobováno jednotlivým aktivitám. Se souhlasem třídní učitelky i žáků tak přestávky probíhaly podle potřeby dříve, nebo naopak později než při běžném vyučování.

Průběh projektového dne:

1. Úvod hodiny

Proběhlo přivítání s žáky a bylo jim oznámeno, že po celý den budeme pracovat na projektu, a to jak samostatně, tak i ve skupinách. Vzhledem k povaze další aktivity nebyli žáci seznámeni s tématem ani názvem projektu a dalšími aktivitami. Žáci byli obeznámeni se záměrem reflexi a výstupy tohoto projektového dne zveřejnit jako součást diplomové práce, dále jsme si vysvětlili, co to je diplomová práce.

2. Téma projektového dne – hra šibenice

Na tabuli byla připravena hra šibenice s dvěma tajenkami, každá z nich byla hádána zvlášť. Žákům byla před začátkem hry vysvětlena pravidla. Žáci hádali jednotlivá písmena. Správně uhodnutá písmena byla zapsána do tajenky, zbylá písmena byla vypsána pod tajenku a za každé z nich byla na tabuli nakreslena vždy jedna část šibenice. Uhodnutí slova POHÁDKY bylo pro žáky složitější, slovo POVĚSTI díky spojitosti s prvním slovem uhádli rychleji.²⁹⁶ Poté jsme si tyto dva pojmy a rozdíl mezi nimi společně vysvětlili, navázali jsme na předchozí znalosti žáků. Blíže jsme si představili další průběh projektového dne.

---

²⁹⁶ Viz příloha č. 3.

3. Ústní předávání pověsti

Žákům bylo nejprve vysvětleno, jak bude aktivita probíhat. Poté byli z dobrovolníků vybráni čtyři vypravěči a jeden posel. Tři vypravěči odešli za dveře společně s třídní učitelkou, která mnou byla při této aktivitě požádána o pomoc. Prvnímu vypravěči vyučující přednesl pověst, poté byl poslem zavolán druhý vypravěč. Úkolem prvního vypravěče bylo přeříkat vyslechnutou pověst druhému vypravěči a vždy začít jednotlivé věty slovy zapsanými na tabuli. Pak pokračoval druhý vypravěč obdobným způsobem, poté vypravěč třetí a čtvrtý. Ostatní žáci si na papír zapisovaly změny v jednotlivých vyprávěních.

Zde jsou citovány jednotlivé promluvy vypravěčů:

První vypravěč:

„Katovské řemeslo je dobré.

Katovny měly místo, kde se dalo popravovat.

I Klatovy měly takové místo.

Jednou kráčel kat domů.

A protože měl na meči krev jednoho člověka, tak si ho šel umýt do studánky.

Sotva tak učinil, tak odešel a ze studánky se voda ztratila.“

Druhý vypravěč:

„Katovské řemeslo je dobré.

Katovny měly místo na popravy.

I Klatovy měly studánku.

Jednou kráčel kat domů se sekyrou na zádech.

A protože měl na sekyře krev, tak si jí šel umýt do studánky.

Sotva tak učinil, šel domů.“

Třetí vypravěč:

„Katovské řemeslo se mělo dobře.

Katovny šly do města.

I Klatovy měly studánku.

Jednou kráčel kat ke studánce.

A protože měl kat sekeru od krve...

Sotva tak učinil, šel domů. “

Čtvrtý vypravěč:

„Katovské řemeslo se mělo dobře.

Katovny bydlely v Klatovech.

I Klatovy měly studánku.

Jednou kráčel kat ke studánce.

A protože měl kat sekeru od krve...

Sotva tak učinil, šel domů. “

Již první vypravěč nezvládl předat informace z prvních třech vět, z druhé poloviny pověsti však předal ty nejdůležitější informace a podařilo se mu převyprávět příběh poměrně smysluplně. Druhý vypravěč ve svém vyprávění zaměnil meč za sekeru a vytratil podstatnou část příběhu, a to zmizení vody ze studánky. U třetího vypravěče je zřejmé, že nezná význam slova katovna. Z jeho vyprávění vymizelo umytí katova nástroje (ať meče či sekery) ve studánce. Čtvrtý vypravěč tak měl nelehký úkol, protože se k němu dostal již téměř nesmyslný příběh.

S žáky jsme diskutovali o proměnách pověsti během vyprávění. Shodli jsme se na tom, že spíše než otázka, co bylo při vyprávění změněno, je vhodnější otázka, co nám z původní pověsti zbylo. Došli jsme k závěru, že zachována byly jen zmínky o studánce a katovo popravčím nástroji od krve. Poté byla žákům opět přednesena původní pověst, aby se do diskuse mohli zapojit i vypravěči. Vysvětlili jsme si význam slova katovna. Poté jsme s žáky vyvodili závěry, které si z této aktivity odnášíme:

- Vypravěči museli mít dobrou paměť, jejich úkol byl nelehký.
- Každý vypravěč mohl na nějaké informace zapomenout, něco si mohl naopak vymyslet, pověst se tak mohla proměňovat a nelze říci, co je v ní pravdivého.

4. Rozdělení do skupin

Žáci si vylosovali kartičku s obrázkem pohádkové postavy. Podle předem daných instrukcí se na obrázek podívali až po pokynu, kartičky si navzájem neukazovali. Žáci dostali za úkol vymyslet větu, kterou by mohla říkat jejich postava. Uvedli jsme si příklad věty pro pohádkovou bytost, která se na kartičkách nevyskytovala (drak), a určili si pravidlo, že se ve větě nesmí vyskytovat název dané postavy. Každý žák vymyslel svou větu a zapsal si ji. Pokud měl žák s vymyšlením věty potíže, přihlásil se a vyučující mu pomohl. Poté byli žáci vyzváni, aby se zvedli z lavic, chodili po třídě, potkávali se a navzájem si říkali své věty. Žáci se stejnými postavami se spojovali do skupin a hledali další členy skupiny. Po utvoření skupin jsme správnost rozdělení zkontrolovali pomocí kartiček. Vznikly 4 skupiny, 3 skupiny po 4 žácích, jedna s 5 žáky.

Příklady vět žáků:

- *Odletím na koštěti.*
- *Chci si uvařit lektvar.*
  - Čarodějnice
- *Zlobíš, půjdeš se mnou do pekla.*
- *Chytám zlobivé lidi, co škodí a provokují.*
  - Čert
- *Bydlím na hradě.*
- *Chce mě odnést drak.*
  - Princezna
- *Žiju ve vodě a mám červený klobouček.*
- *Chci další duši do hrnečku.*
  - Vodník

Následovala 15minutová přestávka.

5. Zápis pohádky

Žákům bylo vysvětleno, co bude jejich úkolem. Poté byla spuštěna zvuková nahrávka pohádky *Jezinky* K. J. Erbena. Po poslechu dostali žáci papír a začali pracovat na svém zápisu.²⁹⁷ Každý z žáků byl schopný v určité kvalitě zapsat příběh, který slyšel. Žáci byli vyučujícím sledováni a kontrolováni, pokud by bylo, že žáci mají s tímto úkolem problém, práce by byla pozastavena a proběhla by společná tvorba osnovy vyprávění a poté druhý poslech. Takový zásah do jejich práce však nebyl nutný.

Následovala 15minutová přestávka.

6. Práce ve skupinách – společné tvoření „ideální“ verze (adaptace) pohádky

Žáci se sešli v již rozlosovovaných skupinách a vytvořili si své pracovní místo. Přečetli si navzájem své zápisy, srovnávali je a vybrali ty části, které byly dle nich nejvíce povedené a které chtěli využít do společné adaptace. Společnou adaptaci složili z různých částí zápisů jednotlivých členů skupiny a zapsali ji. Skupiny volily různé postupy, například rozdělily příběh na 4 části, rozhodly se, kterou má který z členů skupiny nejzdařileji zapsanou, a poté složily společnou adaptaci ze 4 různých zápisů tak, že z každého byla využita celá jedna vybraná část. Jiná skupina vybrala dle nich nejlepší zápis a do něj doplnila informace, které byly v jiných zápisech navíc. Společnou adaptaci za skupinu zapsal jeden pisatel, nebo se u psaní vystřídali všichni členové skupiny. Skupiny si navzájem přečetly své adaptace pohádky.²⁹⁸

Následovala 20minutová přestávka.

7. Sbírání regionálních pověstí a práce s nimi

Zástupci skupin si vylosovali jednu z barev, poté všichni členové skupiny hledali 8 kartiček vylosované barvy v prostoru učebny. Vždy 4 kartičky, každá pro jednu skupinu, byly schované blízko sebe. Když tedy na konci hledání chyběly skupině ještě nějaké kartičky, ostatní skupiny ji mohly napovědět, na jakých místech by se mohly nacházet. Po nalezení všech 8 kartiček se skupina shromáždila na svém pracovním místě. Žáci seřazovali kartičky tak, aby vzniknul smysluplný text pověsti. Tato aktivita dělala žákům potíže. Jejich práce byla průběžně kontrolována mnou i třídní učitelkou a žáci od nás dostávali rady, jak při řazení textu postupovat. Nakonec se však povedlo všem skupinám

²⁹⁷ Ukázky zápisů viz příloha č. 4.

²⁹⁸ Ukázky skupinové práce viz příloha č. 5.

text pověstí seřadit. Poté skupina své pověsti vymyslela název a k textu si připravila tři otázky. Jednotlivé skupiny pak vždy svou pověst přečetly, společně jsme si vysvětlili neznámá slova, poté skupiny představily jimi vymyšlený název pověsti a ostatních skupin se zeptaly na 3 připravené otázky. Proběhla soutěž, která ze skupin dokáže odpovědět na více otázek.

Následovala 15minutová přestávka.

8. Tvorba knihy pověstí

Žáci si rozdělili ve skupině kartičky, ke kterým poté individuálně kreslili ilustrace. Zpravidla si každý žák vybral dvě po sobě jdoucí kartičky. Bylo zadáno, že z jednotlivých stran budeme tvořit společnou knihu, žáci tedy museli postupovat tak, aby se kniha dala z jednotlivých stran seskládat a text byl smysluplně seřazen. Poté jsme společně knihu pověstí seskládali.²⁹⁹

9. Zhodnocení projektového dne

Na konci projektového dne jsme si s žáky připomněli všechny aktivity a povídali si o tom, co si z nich odnášíme, jaké znalosti a dovednosti. Žáci zhodnotili svou práci i práci skupin, reflektovali jsme, jak se jim ve skupině pracovalo a proč. Žáci poté písemně odpověděli na předložené otázky, týkající se reflexe projektového dne. Poté jsme ukončili projektový den.

10.4 REFLEXE REALIZOVANÉHO PROJEKTOVÉHO DNE

V této podkapitole reflektuji uskutečněný projektový den a navrhuji jeho změny a modifikace pro případ opakované realizace projektu či využití jednotlivých aktivit v jiných vzdělávacích celcích s možností obměny využitých textů.

První dvě aktivity, tedy úvod hodiny a hra šibenice, proběhly dle očekávání. Do hry se zapojili všichni žáci a splnila tak svůj motivační a aktivizační účel. U třetí aktivity, ústního předávání pověsti, jsem předpokládala, že se pověst povede předat přesněji a ve vyprávění zůstane více informací a detailů. Úspěšnost předání lze ovlivnit výběrem vypravěčů. Kdybych žáky lépe znala, pravděpodobně bych dokázala lépe odhadnout, kteří žáci mají dobrou sluchovou paměť a budou dobrými vypravěči. Výhodou této aktivity však je, že ať je její výsledek jakýkoli, vždy z ní lze s žáky vyvodit potřebné závěry, tedy to, že

---

²⁹⁹ Ukázky ilustrací viz příloha č. 6.

vypravěči lidové slovesnosti museli mít dobrou paměť, z pověstí se mohly informace během jejich předávání vytrácet, nebo naopak byly některé jejich části přimyšlené, a pověst se tak mohla proměňovat. Pro příští realizace této aktivity bych nevolila delší pověsti, než byla mnou zvolená pověst o 6 větných celcích. Zachovala bych pravidlo, že žáci musí začít větu slovy zapsanými na tabuli.

Následovala čtvrtá aktivita, při které se žáci rozdělovali do skupin. Tato aktivita proběhla dle očekávání. Obměnou této aktivity by mohlo být například předvádění vylosovaných pohádkových postav pomocí pantomimy. Vhodné by bylo pro tuto aktivitu vybrat postavy, které se objevují v pohádce, se kterou žáci dále pracují. Muselo by se však jednat o pohádku, ve které vystupuje dostatek postav, se kterými žáci dokážou pracovat. Aktivitu by bylo možné zařadit až mezi zápis pohádky a následnou práci ve skupinách. Obě tyto aktivity (zápis a skupinová práce) jsou náročné na psaní a na soustředěnost žáků, a zařazení aktivity, ve které se žáci pohybují a všichni navzájem spolu komunikují, by tak mohlo být vítanou změnou. Žáci by také rovnou po rozdělení do skupin v těchto skupinách pracovali. Pokud by bylo rozdělování do skupin zařazeno až po zápisu pohádky, žáci by byli také již seznámeni s postavami v pohádce a vymyšlení vět i rozpoznání postav by pro ně bylo jednodušší. Bylo by tedy možné vybrat i pro žáky méně známé postavy a bytosti.

Pro realizaci páté aktivity, zápisu pohádky, bych příště volila kratší a jednodušší pohádku. Mým záměrem bylo zařadit do projektového dne práci s pohádkou, jejíž původ se váže ke klatovskému regionu. Na rozdíl od místních pověstí však bylo málo materiálu, ze kterého bylo možné vybírat. Příště bych tedy pro takovou aktivitu raději zvolila například i některou z pověstí, pokud bych nenalezla vyhovující pohádku. Nelze však říci, že by pohádka *Jezinky* nebyla pro tuto aktivitu vhodná. Žáci odvedli dobrou práci a všichni splnili úkol nad očekávání, nepozorovala jsem ani ztrátu motivace k dokončení úkolu. Naopak i žáci, kteří při jiných aktivitách ztráceli pozornost, se u této aktivity soustředili a naplno pracovali až do dokončení zápisu. Na aktivitu však bylo potřeba více času, než jsem očekávala. Žáci zapisovali pohádku do detailů a jejich zápisy tak byly dlouhé. Neočekávala jsem, že si žáci po jednom poslechu dokážou zapamatovat pohádku tak detailně a jejich zápisy budou tak pečlivé. Aktivita však byla dle mého názoru navržena přínosně, žáci si na ní zkusili práci sběratele a prokázali své schopnosti a dovednosti v jiném typu úkolu, než je ve výuce běžný. Vyniknout tak mohli i žáci, kteří v klasické výuce nepatří mezi nejúspěšnější.

Průběh šesté aktivity, tvoření „ideální“ verze pohádky ve skupině, byl ovlivněný výsledky předchozí aktivity. Žáci skládali společnou verzi pohádky z několika poměrně dlouhých zápisů. Domluva ve skupině tak proběhla dle očekávání, ale zápis „ideální“ verze probíhal příliš dlouho na to, aby všichni členové skupiny udrželi pozornost a se skupinou spolupracovali. Ve skupinách, kde si žáci rozdělili psaní společného zápisu a všichni členové skupiny se vystřídali ve psaní, tento problém nenastal. Některé skupiny se však nechtěly u psaní střídat, protože chtěly mít společnou verzi pohádky zapsanou krasopisně, a zvolily tak nejlepšího pásaře, který pracoval na zápisu sám. S ním často spolupracoval ještě jeden žák, v některých skupinách i dva žáci. Ostatní členové skupiny však mnohdy neměli na čem pracovat. Této situaci by se pravděpodobně předešlo, pokud by se pracovalo s kratším příběhem a jednotlivé zápisy by tak byly také kratší. Další možností by bylo dát skupině další úkol, na kterém by pracovali žáci, kteří se nezapojili do konečného zápisu. Mohlo by jít například o ilustraci příběhu či hledání rozdílů mezi jednotlivými zápisy. Žáci by pak po přečtení skupinové verze pohádky mohli zhodnotit, v čem byly zápisy jednotlivých členů skupiny podobné, čím se lišily apod.

Sedmá aktivita, sbírání regionálních pověstí a práce s nimi, probíhala nejprve podle očekávání. Se seřazováním textu měli žáci větší problém, než jsem očekávala, a bylo nutné jim pomoci. Přesto bych při příští realizaci projektu nechala tuto aktivitu proběhnout podobně, protože se domnívám, že tato dovednost je pro žáky důležitá i do dalšího vzdělávání a je důležité ji cvičit. Při vymýšlení názvu a třech otázek jsem nezaznamenala větší problémy. Při čtení jednotlivých pověstí mě překvapila nízká čtenářská úroveň téměř všech žáků. Při příští realizaci takovéto aktivity bych nechala čtenáře vždy předstoupit před třídu, aby bylo jednotlivým přednesům lépe rozumět. Bylo by možné také každého člena skupiny nechat přečíst jen jednu část pověsti a čtení pověsti by poté dokončil vyučující. Kvůli špatné čtenářské úrovni žáků bylo komplikovanější porozumět čtenému a skupiny měly problém orientovat se v jednotlivých pověstech a odpovědět na otázky k nim. Osmá aktivita, tvorba knihy pověstí, proběhla dle očekávání.

Zhodnocení projektového dne přineslo zajímavou zpětnou vazbu. Podle písemných odpovědí žáků byli všichni spokojeni se svou vlastní prací na projektu, přibližně jedna třetina žáků nebyla příliš spokojená s prací ve skupině. Nespokojenosti v některých skupinách jsem si všimla již během dne, příčinou často bylo narušování skupinové spolupráce jedním z členů skupiny. Zlepšit tuto situaci by mohla modifikace šesté aktivity. Více než polovinu žáků nejvíce bavilo ilustrování pověstí, tři žáci uvedli jako

nejzábnější aktivitu zápis pohádky *Jezinky*, dále se v odpovědích objevily aktivity: hledání částí pověstí, práce s pověstmi a hra šibence. U otázky, která aktivita pro ně byla nejpřínosnější, se téměř jednomyslně žáci shodli na práci s pověstmi, jejich seřazením, vymýšlením otázek a čtením. Jako odpověď na otázku, jakou jednu informaci si z projektového dne odnáší, zazněla téměř ve všech případech nějaký poznatek z místních pověstí. Potvrdil se tedy můj předpoklad, že regionální zaměření projektu je pro děti zajímavé a motivující. Projektový den jsme po jeho ukončení také společně reflektovaly i s třídní učitelkou, která zhodnotila projektový den i písemně.

Vzhledem k regionálnímu zaměření projektu by bylo možné na tento projektový den navázat dalšími aktivitami spojenými například i s návštěvou konkrétních míst zmiňovaných v pověstech.

Vyjádření třídní učitelky k projektovému dnu:

Pohádky a pověsti z našeho regionu, které si studentka Terezie Holá vybrala pro projektový den, hodnotím jako velmi přínosný námět.

Žáci se o tématu projektového dne dozvěděli prostřednictvím motivační hry šibence, do které se se zvědavostí, co je čeká, aktivně zapojili úplně všichni.

Následovala aktivita ústní předávání pověsti. Podle mého názoru byla pověst vhodně zvolená a přiměřeně náročná, žáci ji se zájmem poslouchali. Následně si vyzkoušeli, jakým způsobem se pověsti dříve předávaly.

Po této aktivitě se žáci rozdělovali do skupin. Líbil se mi nápad a způsob, který studentka pro rozdělování použila.

Další činností byl poslech a zápis pohádky. Žáci si během vyprávění nesměli zapisovat žádné poznámky. Doporučovala bych dovolit jim zaujmout polohu, při které se jim příjemně poslouchá, např. položit hlavu na lavici apod. Pohádku bych pro tuto aktivitu zvolila o něco kratší, aby následný zápis žákům netrval příliš dlouho.

Po začlenění do již rozdělených skupin žáci ze svých zápisů společně vytvářeli jednotnou adaptaci pohádky. Tuto aktivitu vidím jako vhodnou a přínosnou, pokud jsou žáci zvyklí na způsob práce ve skupinkách.

Následující skupinová aktivita Sbíráání regionálních pověstí a práce s nimi byla studentkou motivačně zahájena, žáci se po delším sezení protáhli při hledání kartiček s texty. Řazení

těchto kartiček tak, aby vznikla smysluplná pověst, bylo pro žáky poměrně obtížné, ale s naší malou dopomocí to nakonec všechny skupiny dobře zvládly. Žáky bavilo vymýšlet název pro pověst. Otázky, které vytvořili pro ostatní skupiny, byly promyšlené. Ocenila jsem, že při předcítání pověstí studentka vyzývala žáky k vysvětlování neznámých slov, případně jim je sama vysvětlila.

Na závěr, jako výstup celého projektového dne, vznikla Kniha pověstí. Žáci ve skupinách vytvořili ilustrace k textům své pověsti a vložili je pak do společných desek. Že jsou na svůj výtvar hrdí, dokazuje to, jak často se vytvořenou Knihou pověstí zabírají ve volných chvílích.

Studentka při realizaci projektu volila různorodé a pestré výukové metody i organizační formy práce. Všechny aktivity, které k projektu vytvořila, byly promyšlené, plynule na sebe navazovaly, při práci nedocházelo k žádným prostojeům. Pokyny a pravidla vysvětlovala studentka stručně a srozumitelně, dbala na zapojení žáků všech úrovní. Při realizaci projektu si žáci procvičili mnoho dovedností s přesahem i do dalších výukových předmětů. Po celou dobu projektu byli žáci velice dobře motivováni.

Vzhledem k tomu, že pro téma místních pověstí není při běžných vyučovacích hodinách mnoho prostoru, nápad zpracovat toto téma do projektu se mi líbil, je to do budoucna zajímavá inspirace.

ZÁVĚR

Diplomová práce je zaměřena na pohádky a pověsti z Klatovska a jejich využití na 1. stupni základní školy v regionu. V prvních šesti kapitolách jsem vysvětlila pojmy literatura pro děti a mládež, lidová slovesnost, pověst a pohádka, zabývala jsem se problematikou sběru lidových pohádek a pověstí a zaměřila se na adaptace těchto pohádek a pověstí pro děti a mládež. Tato část práce byla základem pro mé další studium a zkoumání pohádkové a pověst'ové tradice na Klatovsku i pro navrhování projektového dne. Dále jsem vymezila oblast Klatovska a krátce pojednala o lidové kultuře regionu. Zjistila jsem, že vymezení tohoto regionu není zcela jednoznačné, a proto jsem navrhla více způsobů, jak k této problematice přistoupit. Kapitola *Literární historie Klatovska* je zejména přehledem osobností, které se do literární historie tohoto regionu určitým způsobem zapsaly. Podrobněji jsem se zaměřila zvláště na osobnosti, v jejichž tvorbě se objevují klatovské pohádkové či pověst'ové látky, mezi ty nejvýznamnější patří Jan Klatovský, Jan Florian Hammerschmidt, Bohuslav Balbín, Josef Franta Šumavský, Karel Slavoj Amerling, Karel Boleslav Štorch, Karel Jaromír Erben, Josef Biskup a Ondřej Fibich. S Klatovskem však měly svůj život propojený i další osobnosti české literatury, například Václav Matěj Kramerius, Josef Dobrovský, Josef Kajetán Tyl, Karel Klostermann či Jaroslav Vrchlický.

Když jsem tuto diplomovou práci začínala psát, měla jsem obavy, zda bude klatovský region postačující „zásobárnou“ pohádek, pověstí a publikací se jim věnujících, tyto obavy se však během psaní této práce rozplynuly. Publikací zaměřujících se přímo na pohádky a pověsti z tohoto regionu mnoho nevzniklo a nevzniká. První takovou sbírku vydal Josef Biskup v roce 1936 pod názvem *Z šera minulosti I.*, o rok později pak vyšel druhý díl této sbírky *Z šera minulosti II.* Jedinou sbírkou, která se svým titulem hlásí ke klatovském původu textů, je kniha Ondřeje Fibicha *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů* z roku 2021. Jmenované sbírky však nejsou jedinými zdroji, pohádky a pověsti z Klatovska najdeme i v publikacích, které nejsou zaměřené pouze na tento region. Vydáváno je zejména velké množství sbírek zaměřených na oblast Šumavy.

Z Klatovska pocházeli dva přederbenovští pohádkáři, Josef Franta Šumavský a Karel Boleslav Štorch. Díky jejich přátelství a spolupráci s Karlem Jaromírem Erbenem jsou některé pohádkové a pověst'ové látky z Klatovska známé po celé republice. Erben čerpal z klatovských látek při psaní pohádek *Jezinky*, *Hloupý Kuba*, *Živá voda* a *Řípka*, klatovskou látkou byla inspirována i vstupní báseň sbírky *Kytice*. Jako sbírka pověstí

z Klatovska byla v roce 1940 vydána publikace *Pod ochranou Děvany*, složená z několika pověstí z *Květomluvy* Karla Slavoje Amerlinga, který se v této sbírce pokusil o vytvoření iluze slovanské mytologie.

Podrobněji jsem se zaměřila na pověst'ové látky ze spisů *Fundací* Jana Klatovského a *Historie klatovské* Jana Floriana Hammerschmidta, které přejali další autoři, například Josef Biskup či Ondřej Fibich, a setkáme se tak s nimi i v dalších publikacích. Jde o ukázkou toho, jak jsou pohádkové a pověst'ové látky přejímány napříč staletími.

V poslední kapitole jsem předložila návrh projektového dne zaměřeného na využití pohádek a pověstí z Klatovska. Realizace tohoto projektového dne se dle mého názoru zdařila a stanovených cílů bylo dosaženo. Přesvědčila jsem se o tom, že při takto navržených aktivitách mohou žáky seznámit nejen s konkrétními regionálními pohádkami a pověstmi, ale také s principy a činnostmi, které s jejich vnikem, předáváním, zapisováním a adaptací souvisí. Jako výstup tohoto projektového dne vznikla ilustrovaná kniha místních pověstí, kterou může být tento projektový den dále prezentován. Při realizaci projektového dne jsem objevila také slabiny předloženého návrhu a navrhla jsem proto obměny, které by mohly pomoci k jeho zkvalitnění.

Mým cílem bylo napsat diplomovou práci, která by se mohla stát příručkou pro učitele, kteří chtějí s pohádkami a pověstmi z Klatovska ve svých hodinách pracovat. V diplomové práci naleznou obecné poznatky o pohádkách a pověstech, které pro ně mohou být „odrazovým můstkem“ při vymýšlení výukových aktivit, tak jako byly pro mě při navrhování projektového dne. Dále se zde mohou seznámit s publikacemi, v nichž naleznou texty, se kterými lze pracovat. Mnou navržený projektový den může posloužit jako inspirace, učitelé mohou využít zmíněné výukové aktivity, různými způsoby je modifikovat a obměňovat texty, se kterými se pracuje. Nezbývá než doufat, že se mi mého cíle podařilo alespoň částečně dosáhnout.

RESUMÉ

Diplomová práce se zabývá pohádkami a pověstmi z Klatovska a jejich využitím na 1. stupni základní školy v regionu. V prvních šesti kapitolách práce jsou vysvětleny pojmy literatura pro děti a mládež, lidová slovesnost, pověst a pohádka, je zde popsána problematika sběru lidových pohádek a pověstí, poslední z těchto kapitol se pak zabývá literárními adaptacemi lidových pohádek a pověstí pro děti a mládež. V sedmé kapitole je vymezena oblast Klatovska a jsou zde nastíněny způsob života a lidová kultura na Klatovsku. Další z kapitol pojednává o literární historii tohoto regionu. Devátá kapitola je přehledem pohádek a pověstí z Klatovska a publikací, ve kterých byly uveřejněny. V poslední kapitole diplomové práce je předložen návrh projektového dne zaměřeného na využití těchto pohádek a pověstí. Jsou zde popsány výukové aktivity, které mohou být zdrojem inspirace pro učitele, kteří chtějí s místními pohádkami a pověstmi ve výuce pracovat, jejich realizace a reflexe celého projektového dne.

The diploma thesis deals with fairy tales and legends from the Klatovy region and their use at the 1st grade of primary school in the region. The terms literature for children and youth, folk literature, legend and fairy tale are described in the first four chapters. The way the fairy tales were collected is written down in the fifth chapter. Literary adaptations of folk tales and legends for children and youth is dealt with in the sixth chapter. Klatovy region and its culture are defined in the next chapter. The chapter that follows analyses the literary history of the region. Fairy tales and legends from the Klatovy region are examined in the ninth chapter. The project day on the topic of Fairy tales and legends from our region is described in the last chapter of this thesis. This chapter also contains the implementation of this project and the evaluation of its results. Learning activities from this project day can be an inspiration for teachers who want to connect their lessons with the topic of fairy tales and legends from the Klatovy region.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Archiv Vlastivědného muzea Dr. Hostaše v Klatovech:

HŮRKA, Jindřich. *Z pověstí Klatovska a Pošumaví*. Klatovy: Okresní muzeum v Klatovech, 1998. 10 s.

Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech, fond Osobní archiv, složka Biskup.

Státní oblastní archiv v Plzni:

NOVOTNÁ, Ludmila a BLAŽKOVÁ, Marie. *Krajský úřad Klatovy*. Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni, 2014. Dostupné z: https://www.inventare.cz/pdf/soap-pn/soap-pn_ap0685_10004_krajsky-urad-klatovy.pdf.

160 let knihovny v Klatovech: 1860-2020: zajímavosti z historie a vývoje klatovského knihovnictví. Klatovy: Městská knihovna, 2020. ISBN 978-80-907785-3-5.

ADAMEC, Vladislav. *Šumavské pohádky, pověsti a báje: 7 x 7 příběhů z horní Šumavy: místopisný průvodce*. Klatovy, 2007. ISBN 978-80-254-3477-2.

AMERLING, Karel, FRANTA ŠUMAVSKÝ, Josef a TOMÍČEK, Jan Slavomír (eds.). *Slovanka. Sběrka národních pověstí I. Květomluva*. Praha: knihkupectví H.J. Endersa, 1833.

AMERLING, Karel Slavoj. *Pod ochranou Děvany a jiné pověsti z Klatovska*. Klatovy: Ot. Čermáka, 1940. Vlastivědná knihovna Klatovska, řada 5, svazek 1.

ANDERLE, Alois. *Pravdivé příběhy šumavských čertů – pro zábavu a poučení*. Klatovy, 2019.

ANTONÍN, Luboš. Strašidelná literatura ze strašidelného zámku. *Tvar* 19, 2008, č. 7, s. 15.

BALBÍN, Bohuslav (eds. TICHÁ, Zdeňka a BUSINSKÁ, Helena). *Krásy a bohatství české země: Výbor z díla Rozmanitosti z historie Království českého*. Praha: Panorama, 1986.

BARBORKA, Zdeněk. *Pověsti od Husího křídla: šumavské pověsti, jak je zaznamenal a vypráví Zdeněk Barborka*. Sušice: Dr. Radovan Rebstock, 1995. ISBN 80-85301-41-5.

BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1172-3.

- BISKUP, Josef. *Z šera minulosti I.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1936.
- BISKUP, Josef. *Z šera minulosti II.: pověsti klatovského kraje*. Bezděkov u Klatov: V. Stulík, 1937.
- BISKUP, Josef. *Pod Doubravou: průvodce Klatovskem*. Klatovy: Ot. Čermák, 1941. Vlastivědná knihnice Klatovska, řada 5, svazek 4.
- BISKUP, Josef. *Zvony domova a jiné pohádky*. Klatovy: nákladem a tiskem J. Z. Laše, 1941. Klatovská dětská knihnice, řada 2, svazek 1.
- BURIÁNEK, František. *Literární Klatovy*. Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1962.
- ČEKANOVÁ, Markéta a ZAJÍČEK, Zdeněk. *Půl kopy pohádek a pověstí z plzeňského kraje: pro potěchu všech, kdož mají dětskou duši*. Plzeň: RLA Stallion, 2007. ISBN 978-80-254-0807-0.
- ČEKANOVÁ, Markéta a ZAJÍČEK, Zdeněk. *Přešly pohádek a pověstí z Čech, Moravy a Slezska*. Plzeň: RLA Stallion, 2012. ISBN 978-80-260-3312-7.
- ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.
- DAVID, Petr; DOBROVOLNÁ, Věra a SOUKUP, Vladimír. *Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku – Klatovsko*. Praha: S&D (Soukup & Davud), 2007. ISBN 978-80-868-9994-7.
- DOLANSKÝ, Julius. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1970. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; sv. 28.
- ERBEN, Karel. *Kytice z pověstí národních*. Praha: J. Pospíšil, 1853.
- ERBEN, Karel Jaromír. *Prostonárodní české písně a říkadla*. Praha: J. Pospíšil, 1864.
- ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice / České pohádky*. Brno: Host, 2013. Česká knihnice. ISBN 978-80-7294-803-1.
- FIBICH, Ondřej. *Klatovské báje, legendy a pověsti dle starých záznamů*. Klatovy: Městská knihovna Klatovy, 2021. ISBN 978-80-907785-4-2.

- FIDLEROVÁ, Alena A. To by bylo, aby Klatovy založeny nebyly aneb *Fundací Jana Klatovského a její vztah k Hájkově Kronice*. *Listy filologické* 141, 2018, č. 1–2, s. 159–198.
- FILÍPEK, Václav. *Jos. Kaj. Tyl, jeho snažení a působení*. Praha: Kober & Markgraf (dříve J.L. Kober), 1859.
- FRANTA, David. *Ediční příprava tištěných beletristických prací Josefa Franty Šumavského*. Diplomová práce (Mgr.), FF JČU: Č. Budějovice, 2015.
- FRANTA, David. *Bodry národní buditel osvícený romantismem? Vybraná beletrie Josefa Franty Šumavského (1796-1857) z 30. let 19. století*. Rigorózní práce (PhDr.), FF JČU: Č. Budějovice, 2016.
- FRANTA, David (ed.). *Karel Polák: Josef Franta Šumavský, ke 140 letům*. Klatovy: Městská knihovna, 2020. Sebrané spisy Karla Poláka; 1. svazek. ISBN 978-80-907785-0-4.
- FRANTA, David. Švihovský mlynář Antonín Franci zvaný Sýkora jako předmět spolupráce literární vědy a etnografie s archivnictvím a pomocnými vědami historickými. In: VIKTORA, Viktor (ed.). *Čtenářská společnost a počátky vzdělanostní revoluce v Čechách*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje (v přípravě).
- GRUND, Antonín. *Karel Jaromír Erben*. Praha: Melantrich, 1935,
- HAIŠ TÝNECKÝ, Josef. *Dobrodružství střevlíka měděného*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1933.
- HAIŠ TÝNECKÝ, Josef. *Osel filosof*. Praha: Josef Hokr, 1932.
- HAMMERSCHMIDT, Jan Florián. *Hystorye Klattowská w 7 Djlů rozdělená*. Praha: Samuel Berynger, 1699.
- HAVLÍČEK, Petr, 2007. Pater Vojtěch Chanovský, světec nebo fanatik? In: *Barokní jezuitské Klatovy: sborník textů ze symposia v Klatovech 27.–29. dubna 2007*. Klatovy: Občanské sdružení Klatovské katakomby, 2007, s. 84–93. Klas; sv. 2. ISBN 978-80-254-0908-4.
- HEYDUK, Adolf. *Několik pověstí z Pošumaví*. Praha: J. Otto, 1913.
- HNĚVKOVSKÝ, Šebestián. *Básně drobné*. Praha: Wytisštěné u Jozefy wdowy Fetterlowé z Wildenbrunu w Seminaryum, 1820.

- HNÍK, Ondřej. *Didaktika literatury: výzvy oboru: od textů umělecké povahy k didaktice estetickovýchovného oboru*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2626-0.
- HOFFMANNOVÁ, Eva. *Karel Slavoj Amerling*. Praha: Melantrich, 1982. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; sv. 66.
- HOROVÁ, Eva. *Tupadelské skály aneb Putování s Christianem Heindrichem Spiessem. Vítaný host na Šumavě a v Českém lese*, 2020, léto, č. 2, s. 16–17.
- HULPACH, Vladimír. *Báje a pověsti z Čech a Moravy, Plzeňský kraj*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-325-9.
- JÍLEK, Tomáš a kol. *Západočeská vlastivěda. Národopis*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1990. ISBN 80-7088-027-9.
- KLÍMOVÁ, Dagmar a OTČENÁŠEK, Jaroslav. *Česká pohádka v 19. století*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. ISBN 978-80-87112-50-2.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výuky*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8163-5.
- KUČERA, Jan Pavel a RAK, Jiří. *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha: Vyšehrad, 1983.
- KUDRLIČKA, Vilém. *Šumavské pověsti*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1986.
- MAZNÝ, Petr; HŮRKA, Zdeněk a FLACHS, Petr. *Šumavská strašidla*. Plzeň: Starý most, 2002. ISBN 80-238-8787-4.
- NEDUHA, Jaroslav Jeroným. *Horg a další legendy ze Šumavy*. Volyně: Městské muzeum ve Volyni, 2017. ISBN 978-80-270-5104-5.
- ONG, Walter J. *Technologizace slova: mluvená a psaná řeč*. Praha: Karolinum, 2006. Limes (Karolinum). ISBN 80-246-1124-4.
- OTRUBA, Mojmír. Komentář. In: ERBEN, Karel Jaromír. *Kytice / České pohádky*. Brno: Host, 2013, s. 235–285. Česká knižnice. ISBN 978-80-7294-803-1.
- POKORNÝ, Milan. *Co vyprávěla Otava: Pověsti od Rábí a Práchně*. Sušice: Dr. Radovan Rebstöck, 1994. ISBN 80-85301-34-2.
- POKORNÝ, Milan. *Co vyprávěla Pstružná řeka: pohádky a pověsti z Pošumaví*. 2004.
- POKORNÝ, Milan. *Co vyprávěly Vydra s Křemelnou*. Klatovy: Typos, 2005.

- POUROVÁ, Libuše. K otázkám třídění pověstí. *Český lid* 50, 1963, č. 2, s. 67–73.
- RAUVOLF, Josef. *Legendy a pověsti staré Šumavy*. Praha: Levné knihy KMa, 2002. ISBN 80-7309-060-0.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého. Díl devátý, Domažlicko a Klatovsko*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny Františka Šimáčka, 1893.
- SEDLÁČEK, August. *Historické pověsti lidu českého*. Praha: Odeon, 1972.
- SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku Akademie věd České republiky, 1998. ISBN 80-85010-06-2.
- SPIESS, Christian Heinrich. *Kamenné svatební lůžko: pověst ze 14. století*. Podle překladu z němčiny z r. 1867 upravil Josef Biskup. Klatovy: Ot. Čermák, 1941. Vlastivědná knihnice Klatovska, řada 5, svazek 3.
- ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny: Literární adaptace lidových pohádek*. Praha: Albatros, 1989.
- Štěpnice: příloha pedagogického časopisu Škola a život, čítanka pro mládež československou* 4, 1858, č. 8, s. 115–116.
- ŠTINDL, Vladimír a ANDERLE, Alois. *Pohádkové příběhy ze šumavských hvozdů pro děti a dospělé*. 2017.
- ŠUBRTOVÁ, Milena a kol. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5692-3.
- Šumavan: týdeník pro zábavu a poučení* 1, 1868, č. 31, s. 2.
- Šumavan: týdeník pro zábavu a poučení* 6, 1873, č. 38–40, s. 368, 376–377, 386–387.
- TILLE, Václav. *České pohádky do roku 1848*. Praha: nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909. Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění; třída III, číslo 30.
- TOMAN, Jaroslav. Literární adaptace lidové pohádky. In: *Cesty současné literatury pro děti a mládež*. Slavkov u Brna: BM Typo, 2005, s. 53–67. Ladění. ISBN 80-903339-6-6.
- TOMEK, Vratislav Václav. *Šumavské pověsti lidu českého*. Praha, 1927.

TOMKOVÁ, Anna; KAŠOVÁ, Jitka a DVOŘÁKOVÁ, Markéta. *Učíme v projektech*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-527-1.

URBAN, Joža. *Ze Šumavy a Pošumaví: pověsti a vyprávění*. Strakonice, 1997. ISBN 80-902253-5-7.

VORÁČKOVÁ, Jaroslava. *Světýlka na Křemelné: pověrečná vyprávění ze střední Šumavy*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-067-5.

VORÁČKOVÁ, Jaroslava. *Skřítkové pod Kašperkem: pověsti střední Šumavy*. Plzeň: Nava, 2000. ISBN 80-7211-072-1.

VORÁČKOVÁ, Jaroslava. *Tajemství šumavských skřítků: pověrečná vyprávění ze střední Šumavy*. Klatovy: Typos, 2014. ISBN 978-80-905226-2-6.

Internetové zdroje:

Cesty k Šumavě – Cestopis krajinou neobyčejných zážitků [online]. Ondřej Fibich [cit. 12.03.2023]. Dostupné z: <https://cestyklusumave.cz/>.

Český statistický úřad | Krajská správa ČSÚ v Plzni. *Okres Klatovy* [online]. 06.05.2022 [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xp/klatovy1>.

Dědictví Šumavy – Sběrka pověstí ze Šumavy a jihozápadních Čech [online]. Ondřej Fibich [cit. 12.03.2023]. Dostupné z: <https://povesti.knih-pt.cz/>.

Katalog knihovny | Městská knihovna v Praze [online]. [cit. 16.03.2023]. Dostupné z: https://search.mlp.cz/cz/osoby/1283966/#/ak_od=key-eq:1283966&ak_o=key-eq:1283966.

NIKL, Ivan, 2021. Vzpomínka na Jožu Urbana, autora knih o Pošumaví, jenž psal i o Boženě Němcové. *Klatovský deník – informace, které jsou vám nejbliž* [online]. 01.02.2021 [cit. 11.03.2023]. Dostupné z: <https://klatovsky.denik.cz/ctenar-reporter/vzpominka-na-jozu-urbana-autora-knih-o-posumavi-ktery-napsal-i-o-nemcove-2021020.html>.

O nás – Etnologický ústav AV ČR [online]. Středisko společných činností AV ČR, v. v. i. [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: <http://www.eu.avcr.cz/cs/o-nas/o-nas/>.

Ondřej Fibich knihy. *Knihy | Databáze knih* [online]. 2008 [cit. 15.03.2023]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/ondrej-fibich-3997>.

RVP ZV 2021 - Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. *edu.cz - Jednotný metodický portál MŠMT* [online]. [cit. 10.02.2023]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>.

S Ondřejem Fibichem po stopách předků. In.: *Městská knihovna Klatovy* [online]. 20.03.2021[cit. 15.03.2023]. Dostupné z: http://www.knih-kt.cz/info_detail.php?inf=330.

Šumava. *Šumava, folklorní soubor* [online]. [cit. 08.03.2023]. Dostupné z: <https://www.fssumavaklatovy.cz/sumava/>.

Wlastimil: přítel osvěty a zábavy. Praha: Jan Spurný, 1842, č. 4, sv. 2, s. 169–175. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:fb0cc025-5bf1-4db1-952f-5519d059d047>.

Zdroje obrázků:

Český statistický úřad | Krajská správa ČSÚ v Plzni. *Administrativní rozdělení okresu Klatovy – stav k 1. 1. 2016* [online]. [cit. 07.03.2023]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11252/17840999/klatovy_admin2015.png/cffd9b45-fc2c-4c81-be00-09e46121843a?version=1.1&t=1485849191086

TYL, Josef Kajetán. *Pražský Posel: Sbjrka užitečného i kratochwilného čtenj pro lid gazyka českého*. 1846, sv. 1, mezi s. 480–481.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 – Administrativní rozdělení okresu Klatovy.

Obrázek 2 – České kraje mezi lety 1751 a 1849.

Obrázek 3 – Kartičky s obrázky pohádkových postav.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Pohádka Jezinky K. J. Erbena	II
Příloha č. 2 – Texty upravené pro práci s regionálními pověstmi.....	IV
Příloha č. 3 – Fotografie tabule s hrou šibenice	XII
Příloha č. 4 – Ukázky zápisů jednotlivců	XIII
Příloha č. 5 – Ukázky skupinové práce	XVII
Příloha č. 6 – Ukázka ilustrací k regionálním pověstem	XX

PŘÍLOHY**Příloha č. 1 – Pohádka *Jezinky* K. J. Erbena**

Jezinky

Byl jednou chudý hoch sirotek, neměl otce ani matky, a musil jít sloužit, aby byl živ. Dlouho chodil, nikde nemohl služby najít; až jednoho dne přišel k nějakému stavení o samotě pod lesem. Na prahu seděl starý dědoušek, měl místo očí v hlavě tmavé důlky; kozy v chlívku mečely a dědoušek řekl: „Rád bych vás, ubohé kozičky, na pastvu dovedl, ale nemohu, nevidím; a nikoho nemám, abych ho s vámi poslal.“ – „Dědoušku, pošlete mne,“ ozval se hoch, „já vám ty kozičky budu pást a vám taky rád posloužím.“ – „Kdopak jsi? a jak se jmenuješ?“ A hoch mu všechno pověděl a že mu říkají Janeček. – „Dobře, Janečku, vezmu tě; a nejdříve mi ty kozy na pastvu vyžeň. Ale tam na tu hůrku v lese jich nevod': přišly by na tě Jezinky, uspaly by tě a pak by ti vyloupaly oči, tak jako mně to udělaly.“ – „Nic se, dědoušku, nestarejte,“ odpověděl Janeček, „mně Jezinky oči nevylopají.“ Poté pustil kozy z chlívka a hnal je na pastvu. První a druhý den pásal pod lesem; ale třetího dne řekl sám sobě: „Což bych se bál Jezinek? Poženu, kde je lepší pastva.“ Pak si uřízl tři zelené proutky ostružiny, schoval do klobouka a hnal kozy zrovna do lesa na tu hůrku. Tam se kozy rozběhly po pastvě a Janeček si sedl do chládka na kámen. Dlouho neseděl, a nenadále, kde se vzala, tu se vzala, stála před ním krásná panenka, celá bíle oblečená, vlasy po zádech pěkně rozčesané, černé jako havran, a oči jako trnky. „Pozdrav pánbůh, mladý pasáčku,“ povídá, „hled', jaká to jablíčka rostou v naší zahrádce! tumáš, jedno ti dám, abys taky věděl, jak jsou dobrá.“ I podávala mu krásné červené jablíčko. Ale Janeček věděl, kdyby to jablíčko vzal a snědl, že by usnul a že by mu potom oči vyloupala; i řekl: „Děkuju pěkně, krásná panenko, můj hospodář má v zahradě jabloň, rostou na ní ještě pěknější jablíčka; dost jsem se jich najedl?“ – „Nu když nechceš, nebudu tebe nutit,“ řekla panenka a odešla. Za chvíli přišla jiná, ještě krásnější panenka, měla v ruce pěknou červenou růži a řekla: „Pozdrav pánbůh! mladý pasáčku, hlehled', jakou jsem tamhle na mezi utrhl krásnou růžičku! a jak pěkně voní! přivoň si taky!“ – „Děkuju pěkně, krásná panenko, můj hospodář má v zahrádce ještě pěknější růžičky; navonil jsem se dost!“ – „Nu, když nechceš, nech tak!“ řekla panenka celá rozhněvaná, obrátila se a zas odešla. Po některé chvíli přišla třetí panenka, nejmladší a ze všech nejkrásnější. „Pozdrav pánbůh! mladý pasáčku!“ – „Děkuju pěkně, krásná panenko!“ – „Věru, švárný jsi hoch,“ řekla panenka: „ale byl bys ještě hezčejší, kdybys měl vlásky pěkně učesané: pojď, já tě učesám!“ Janeček neříkal nic; ale když panenka k něm

přikročila, aby ho česala, vzal s hlavy klobouk, vytáhl z něho jeden proutek ostružiny a šup! uhodil panenku po ruce. Panenka dala se do křiku: „Och, pomozte, pomozte!“ začala plakat a z místa se nemohla hnout. Janeček nedbal nic na její pláč a svázal jí ostružinou ruce. Tu přiběhly ty druhé dvě panenky, a vidouce sestru chycenou, začaly Janečka prosit, aby ji jen rozvázal a pustil. „Rozvažte si ji samy!“ řekl Janeček. – „Och, nemůžeme; máme měkounké ručičky, popíchaly bychme se!“ Ale když viděly, že hoch jinak nechce, šly k sestře a chtěly ostružinu rozvázat. Vtom Janeček přiskočil a šup! šup! uhodil je taky proutkem a pak jim oběma svázal ruce. „Hleďte, mám vás, vy zlé Jezinky, co jste mému hospodáři vyloupaly oči.“ Poté běžel domů k hospodáři a řekl: „Dědoušku, pojďte, našel jsem někoho, kdo vám zas oči vaše dá.“ A když přišli na tu hůrku, řekl té první Jezince: „Teď mi pověz, kde jsou dědouškovy oči. Nepovíš-li, vhodím tě tuhle do vody!“ – Jezinka se vymlouvala, že neví, a Janeček ji chtěl vhodit do řeky, co tam pod hůrkou tekla. – „Nech mne! Janečku, nech mne!“ prosila Jezinka, „já ti ty dědouškovy oči dám.“ I vedla ho do jedné jeskyně, kde byla veliká hromada očí, velikých i malých, černých, červených, modrých i zelených, a dvě z té hromady mu vybrala. Ale když je Janeček dědouškovi vsadil, začal ubohý naříkat: „Och běda, běda! to nejsou moje oči; vidím samé sovy!“ Janeček se rozhněval, Jezinku popadl a vhodil do vody. Potom povídá té druhé: „Pověz ty, kde jsou dědouškovy oči.“ Ta začala se taky vymlouvat, že o nich neví; a když jí hoch pohrozil, že ji taky do vody vhodí, vedla ho zas do té jeskyně i vybrala mu dvě jiných očí. Ale dědoušek zase naříkal: „Och, to nejsou moje oči; vidím samé vlky!“ – I stalo se druhé Jezince tak jako té první – jen se nad ní voda zavřela. – „Pověz mi ty, kde jsou oči dědouškovy?“ řekl Janeček té třetí, nejmladší Jezince. Tu ho taky vedla k té hromadě v jeskyni a dvě oči mu vybrala. Ale když byly vsazeny, zase dědoušek bědoval, že to nejsou jeho oči, prý: „Vidím samé štiky!“ – Janeček vida, že ho též obelhala, chtěl ji taky utopit, ale Jezinka prosila ho s pláčem: „Nech mne! Janečku, nech mne! já ti ty pravé dědouškovy oči dám.“ I vybrala je zespodu celé hromady. A když je Janeček dědouškovi do důlků vsadil, vykřikl dědoušek radostně: „To – to jsou moje oči! chvála pánuobohu! teď zas dobře vidím.“ Potom Janeček a ten dědoušek byli spolu dobře živi: Janeček pásal kozy a dědoušek dělal doma syrečky, a pak je spolu jedli. A ta Jezinka potom už nikdy víc na té hůrce se neukázala.

Příloha č. 2 – Texty upravené pro práci s regionálními pověstmi

Farářova studánka u Neznašov

Dříve, dokud ještě byly k Týnci přifařeny i vzdálenější obce, měl pan farář stále plno práce. Nejhuř bylo, když někdo stonal. Často v nepohodě, plískanici musil daleko pěšky, aby poskytl útechy umírajícímu. Někdy spěchal sám zelenými i zasněženými kraji, v horku i mrazu, jindy šel alespoň s poslem, který pro něho přišel. Jindy zase, ovšem velmi řídce, přijeli pro něj s bryčkou. V chudém kraji byl koňský potah vzácností.

Proto také týnecký pan farář, když často přišel domů uprášený, hladový, utahaný a propocený, a když viděl, že jinak by nestačil řádně vykonávat svěřený mu úřad, rozhodl se pro koupi koně.

Vesele si vyjížděl nyní do kraje za povinností, cesta rychle ubíhala, čas se zkrátil. Jednou přiběhl posel z Běšin, pozdě večer již, pro pana faráře, aby nemeškal a vypravil se ihned k nemocnému. Do rána snad nevydrží. Potom prosil ještě za prominutí, že přišel tak dlouho v noci.

„Ještě odpoledne se bratrovi ulevilo a najednou zle a zle, a tak jsem běžel. Ještě musím zajít k babičce Koutníkové, dovede dobře poradit aneb mi dá něco, co by bratrovi pomohlo.“

Farář si ihned připravil koně, vyšvihl se do sedla a brzo zmizel do tmy.

K půlnoci již bylo, když dospěl do lesa, kde se říká v Oulišti. Ještě dobře, že i kůň zná tudy cestu, jistě by ve tmě zabloudili a sešli z pravé cesty. Maličká olejová lampička jen spoře osvětluje kousek tmy, vrhající do svého pruhu stíny stromů.

Co to?

Kůň se zastavuje, čehosi se leká, staví se na zadní nohy...

Každé pobízení kupředu marné.

To už pan farář slézá z koně, hledí vpřed, co by koně postrašilo.

U cesty stojí krocan, rozkacený, ocas rozevřený ve vějíř. Z místa se však nehne.

Teprve tehdy, když zjevení kropí svěcenou vodou, začne se toto kroutit, křídla klesají a krocan se propadá do země. Jen dolík zbyl v těch místech a hned se počal plnit vodou.

Farář déle nečekal. Sedl na koně, aby přijel ještě včas umírajícího smířiti s Bohem. Jak se podivil, když slyšel, že se nemocnému právě před chvílí tak ulevilo, jako by kámen z jeho srdce spadl.

Nedočkavě proto vracel se pan farář, aby zhlédl místo noční příhody. Ale les klidně dýchal svou tajemností a jen u cesty jako modré oko zářila hladina studánky v syté zeleni koberce kyprého mechu.

Pan farář dal ke studánce postaviti kříž.

„Na rejdiích“ u Neznašov

V Neznašovech žil před dávnými lety chalupník Kudrna. Rád si zapytlačil k nemalé zlosti hajného, který jej marně stopoval, aby jej chytil při činu. Číhal, ale Kudrna vždy zavčas zmizel, aby pytlačil zase na druhé straně lesa.

Jak on dovedl klásti oka do brambořiště, nedovedl nikdo.

Nikdo také nedovedl lépe stříleti v běhu zajíce jako on. A v zimě teprve byl jeho čas. Nedbal, že chytá zvěř vysílenou a hladem důvěřivou. Nadarmo neměl svoji chaloupku až na samém kraji lesa.

Zvěř jako by před ním ztratila strach a oči.

Slepě mu chodila do rány a jeho pomocník, puška, byla snad čarovná; kam zamířil, tam našel mrtvou oběť. Však ji také skrýval ve skále v blízkosti své chaloupky, aby mu na ni žádný nepřišel. Někdy si ji vzal domů, čistil ji, něžně se s ní mazlil, tiskl ji k sobě, každé maličkosti si všiml, pažbu prohlédl.

Byla-li jen trochu odřená, plakal tak, jako by snad rána pušku bolela. Potom tím pečlivěji ji chránil, aby byla ušetřena dalších poškození.

Kromě zajíců chytal s velkou radostí koroptve. Dále do lesa se neodvážil; stačil mu lov v blízkosti svého bydliště, a proto alespoň vysoká byla před ním jista.

Sám zajíců ani koroptví nejedl; jen je nosil domů, aby je druhého dne prodával těm, kteří toužili po lacinější pečince.

V noci filipojakubské se mu přihodilo něco, co jej navždy vyléčilo z jeho pytláctví.

Jak se setmělo, již chvátal na kraj lesa na čekanou. Na vrchu nedaleko Neznašov ulehl k jetelišti a očekával, z které strany se nějaký zajíček objeví. Byla měsíčná noc. Kudrna jako ostříž pozoruje kraj, hledaje v jetelišti svoji kořist a v dálce hajného.

Zaradoval se, když spatřil zajíčka, pokojně se pasoucího uprostřed jeteliny.

Zalícil, střelil, ale zajíček jako by nic chroustá dál vesele křehké lístky jetelové.

Kudrnovi jest to divné, znovu střílí, ale hned přibíhá zajíček druhý, třetí a brzo se jeteliště zajíčky přímo hemží.

Hezky kruhem začnou kolem něj tančit a hopkovat, až je překvapenému pytláku z toho všeho úzko.

Viděl, že je zle.

Pušku nechal osudu a sám pádí z vrchu dolů do vsi.

Polomrtev doběhl domů. Ulehl a dlouho ležel.

Druhého dne šel po vrchu hajný a velice se divil, když našel ve zvaleném jetelišti dlouho hledanou pušku. Radoval se, že bude mít od Kudrny nyní pokoj.

Od té doby, kdy chalupník zašel do hostince a tam sousedům vyprávěl, co se mu osudné noci přihodilo, říká se vrchu „Na rejdích“.

O lakomém chalupníku

U Kalistovic pole v Radinovech stojí křížek. Kdysi tu strašilo.

Chalupník Krákora propachtoval si v těchto místech kousek pole, aby si mohl nasázeti trochu bramborů pro svou velmi četnou rodinu. Sám byl lakomý až hrůza, ale rád se děлил se sedláky z celé vsi o jejich úrodu. Protože si myslel, že jest každý jako on, střežil svůj kousek políčka jako oko v hlavě.

A přece jednou zpozoroval, že mu nať na konci pole schne. Zděšeně chodil od brázdy k brázdě, prstem odhrabával zemi kolem trsu a skutečně: Několik je jich podhrabaných. Od toho dne pozoroval jen své brambory, a když počet suchých trsů se denně zvětšoval, umínil si, že si na zloděje počká

Sedl si na mezi ke křoví, aby nebyl tolik vidět a sám mohl přehlédnouti celé pole. Večer byl pěkný. Klekání zní krajem, u rybníčku skřehotají žáby, z lesa zahouká sova. V trávě chrastí broučci, hledající své domovy, v křoví probouzejí se mûry, na mezi zapiští myš, snad chycená netopýrem... Krákorovi je najednou zima.

Uláme rychle několik suchých větviček, aby si alespoň ruce ohřál.

Ticho.

Jen větvičky praskají do ticha noci, listí rychle zaplane, když v tom chasníku přejede mráz po zádech. Ano, zřetelně slyší blížící se kroky.

Hrdlo se mu svírá, pot vyskočí na těle, plamen vysoce vyšlehne a zhasne.

Na více již Krákora nečekal.

Vzal nohy na ramena, přes pole, louky běží domů, jen aby již byl ve vesnici. Doma se žena ulekla jeho vytřeštěného obličejce.

Chalupník mlčel. Tak, jak přišel, ulehl a horečka jim zmítala.

Žena strachy do rána neusnula.

Teprve k ránu se vše dozvěděla.

Ani tomu nechtěla věřit, spíše si myslela, že se to muži zdálo, když asi na poli usnul.

Proto ihned, jak se trochu rozednilo, chvátali oba na pole, aby se přesvědčili, co to vlastně v noci bylo.

Z oken chalup vyhlédaly hlavy rozespalých lidí, kteří se mohli udiviti spěchu manželů Krákorových, chvátajících bez pozdravu, bez odpovědi na jejich otázky.

Na poli marně hledali místo, kde si Krákora ohníček rozdělal, vše bylo rozdupáno tak, jako by tu řádilo stádo koní.

Od těch dob se Krákora polepšil. Pracoval rád na svém a cizí úrody si již nevšímal. Na místě, kde si rozdělal ohníček a kde se mu zjevení ukázalo, dal postavit křížek.

Kolomazník

V lesích nad Radinovy nastal již od rána čilý ruch.

Přišli dřevaři, aby pokáceli les. Po celý den je slyšet dopadající sekery, skřípot pil a pád velikánů. Padají zdravá těla zdatných stromů, po svahu všude již plno poražených smrků, zachycených korunami za pařezy. Jen několik se jich skulilo ze stráně dolů a nakupilo se na hromadu.

Pokácený les zavane steskem hřbitova. Všude pusto, jen bílé plochy pařezů svítí do dálky roztřepenými pochodněmi. A mezi poraženými obry hemží se drobní mravenečkové, lidé se sekerami, pilami a struháky, aby dílo zkázy dokončili.

Tu se řeže tělo smrku do metru, tam silák kterýsi se snaží poleno rozštípnouti, jiní sekají větve, druzí struháky loupají kůru.

Však již po lesních úzkých, strmých cestách blíží se povozy. Špatně se vyjíždí do příkrých svahů, a ještě hůře se sjíždí s nákladem. Brzdy se utahují. Kočí mají co dělat, aby udrželi koně. Napínají všechny své síly, aby snad náklad je nestrhl a nepohřbil v hluboce vyjetých kolejích.

Pomocníci jdou stále při kládách, aby dohlíželi. Stačí malý kámen, vůz dostane smyk a...

Žádný ani nevěděl, jak se to stalo, ale najednou se rozlehl lesem výkřik:

„Kolo mám, kolo mám...“

A zlověstné ticho bylo odpovědí.

Na zastavení povozu není ani pomýšlení, teprve v zátočině, na kratší rovině zabrzdí a spěchají k místu neštěstí. Na cestě leží kolomazník, bezduch. Vůz dostal smyk, srazil jej pod kolo a to jej celou vahou přejelo.

Od těch dob se tu kolomazník objevuje a dobrým pomáhá, zlé trestá. Často se někomu v těchto místech zlomí oj, jinému se vůz rozsype, kolo zlomí. A přitom les ozývá se vzdychání kolomazníkovy:

„Kolo mám, kolo mám...“

Také v „Hromadí“ se kolomazník objevoval.

Jednou pásl v těchto místech čeledín Marek koně.

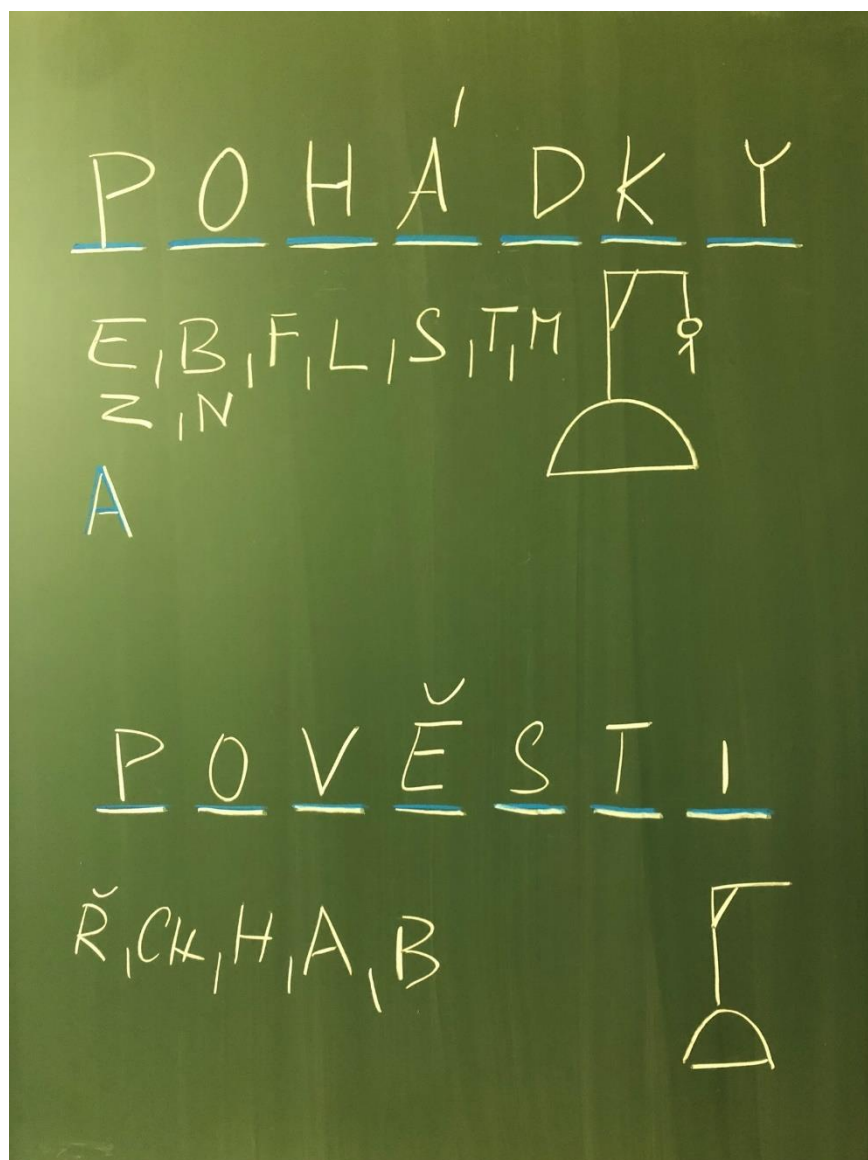
Slyšel sice, že pod hrušní kolomazník sedává, lidé, jedoucí kolem, jej tu viděli, ale čeledín nedbal. Teprve, když sám slyšel z lesa volání, sedl na koně a jel domů. A když byl v bezpečí zvolal:

„Když ho máš, tak ho drž!“

Jen to dořekl, kůň začne s sebou škubat, trhat, vzpírat se a stavět na zadních nohách, až čeledín strachy se pokřižoval. Kůň se uklidnil a pokojně se dal vésti do stáje.

Od té doby čeledín Marek se raději „Hromadí“ vyhnul a pásal koně na druhé straně vesnice.

Příloha č. 3 – Fotografie tabule s hrou šibenice

Příloha č. 4 – Ukázky zápisů jednotlivců

Tato pohádka je o klukovi jménem Janěček
 a Janěček je chudý tak hledal práci a vtom povídá
 dědeček na svoje kozi, já bych vás vzal na pastvu ale
 nemám oči. Jak to Janěček uslyšel tak řekl, dědečku já
 vám kozi pohlídnám a vás taky. a dědeček řekl dobře
 ale nechodt na hornu na háčku tam jsou jezínky
 a ty by tě vyloupily oči jako mě, Janěček řekl OK. A za tři
 dny si Janěček řekl proč bych se bál jezínků a šel na
 háčku a potkal jednu panenku a ta mu nabídla jablko
 a on věděl že to by ho to uspalo tak odmítnul a odešel. přišla
 2 panenka a říká přičichni si k mému vůči krásně voní
 a zase odmítnul a přišla 3 panenka a říká
 já ti učešu vlasi aby si byl hezčí no a on si sundal
 klobouk a vzal si proutek z klobouku a zavázal
 ji proutkem potom přišli ty dvě ostatní a ty taky
 zavázal a šel pro dědu a říká že jestli chcete vidět
 tak přejte se mnou. a šli a vzali, jednu jezínku
 do jeskyně a tam je hromada očí a jednu vybrala a děda
 vykřik je je to nejsou moje oči vidím samé souky tak jezínka
 Janěček hodil do vody přišla druhá a vybrala oči a to taky
 nebyli správné oči tak skončila ve vodě a zavolal si
 poslední a ta vybrala taky špatné oči ale na podruhé
 to udělala dobře a děda vykřik AAAA jo ti jsou voní
 tak šli domů a žili spolu šťastně až do smrti.

BYL CHLAPEC JMÉNEM JAN, BYL BEZ RODIČŮ.
JEDNOHO DNE ŠEL NA LOUKU A VIDĚL JEDNOHO DĚDEČKA KTERÝ
MĚL DŮM A U TOHO DOMU KOZI. IĀ DĚDEČEK ŘÍKÁ: KÉŽ BY MI
NIKDO NECHAL VYPÁST SE KOZI. A JAN SE HNED NAHLAŠIL ŽE MU
KOZI NECHÁ VYPÁST. DĚDEČEK SE HO PTÁ NA JMÉNO, TAK MU JAN
ŘEKL SVOJE JMÉNO. TAK MU DĚDEČEK ŘEKL KDE MÁ PÁST KOZI
ALE ŘIKAL AĎ NECHODÍ KĚSU ŽE TAM JSOU JEZINKY
KTERÉ MU VYPÍCHNOU OČI A VYMĚNÍ ZA ČERNÉ A NIC NEUVIDÍ JAKO
ON. JAN BYL 1 DEN NA LOUCE, 2 DEN TAKÉ A 3 DEN SI ŘEKL ŽE
PŮJDE DO LESA. KDYŽ SI SEDL TAK TAM, PŘIŠLA NÁDHERNÁ PANENKA
S DLOUHÝMI ČERNÝMI VLASY A VELKÝMI ČERNÝMI OČI. A PTÁ SE
HO: JESTLI NECHCE NADHERNĚ ČERVENÉ JABLKO, JAN ŘÍKÁ: ŽE
NA LOUCE JE JABLONĀ A NA TÝ JSOU JEŠTĚ HEZČÍ JABLKA.
TAK PANENKA ŘEKLA ŽE HO NEBUDE NUTIT A ODEŠLA. ZA CHVÍLI
PŘIŠLA JEŠTĚ HEZČÍ PANENKA A DRŽELA V RUCI RŮŽI. A
PTÁ SE JANA JESTLI K NÍ NECHCE PŘIČICHNOUT JAN ŘÍKÁ:
JĀ NA LOUCE MÁM VOŇAVĚJŠÍ RŮŽE. TAK PANENKA S HNĚVEM
ODEŠLA. ZA CHVÍLI K NĚMU PŘIŠLA 3 NEJMLADŠÍ A NEJ-
KRÁSNĚJŠÍ PANENKA. A PTÁ SE HO JESTLI CHCE BÝT HEZČÍ
TAK AĎ SE VĚŠE JEJÍM HŘEBENĚM. JAN ŘÍKÁ ŽE NECHCE.
PŘIŠLI DVĚ PANENKY TAKŽE TAM BYLI TŘI. ~~JAN ZAVOLAL~~
JAN ZAVOLAL NA DĚDEČKA. JAN JEZINKÁM ŘÍKÁ AĎ DA
DĚDOVI ZPÁTKY OČI.

Pohádka o jezincích jménem Janec

Žil byl jeden takový chudí ~~chudí~~ Byl. Hodně chudí. A
 jeden takový Hospodář. Mu řekl Jdi zahrát kozy Na Pasuru
 chodí muž mu řekl doste Jdu! Po cestě si utřel z proutky oškrábiny
 a schoval pod klobouk. Pak kněhu přišla Panenka měla čerke
 Vlasy jako Hartan a oči jako trnky Pak odešla, a přišla
 kněhu další Panenka ještě krásnější ta po chvíli také odešla
 a po 5 minutách přišla další a ze všech nejkrásnější.
 A povídá: Janče! Byl bys ještě Hezčí když jsi byl učesaný
 Pojd' Janče všes! Janče nic ani nečekal. Když se Panenka
 kněhu nahla začala česat Jančeček vzal proutek a švihl
 jí přes ruce a skázel. Ta prosila: Jančeče! Ppse mě
 prosím! Pak ale přiběhl z Panenky a říkala: Jančeče
 kozkaš ji. Jančeček povídá: Kozkaš si je sama
 z Panenky věni dobře když začal kozkázovat Janek vzal
 z proutec a švihl a přilazal osě. Pak jde
 Janec ke hospoděři a povídá: Pane chytli se
 z Panenky které všem ukradli z její Hospodář-děda
 si je nasadil a povídá: Anoo? zase konečně vidím.

Byl ještě kluk ^{Janek} Jančeček byl sám neměl tátu ani mámu
 byl prostě sám tak šel paist ovce Aby se tak
 nask uživil. Tak šel pustit ovce z chlívků. Ale po
 cestě našel smutného dědečka, kerel sedel na
 stuhém pařezu. A když se Jančeček podíval dědečkovi
 do očí tak vtič dědeček uvidel černo, a Jančeček
 povídá: kde máte oči dědečku, a dědeček povídá
 nevim, ale když pod hůrkou tak sem si čuchl
 k rozi která mi nabízela jedna Hezka povi, tak
 jsem nemohl oblat tak jsem si čuchl. A na jednu
 jsem usnul a když jsem se zbudil tak vim
 na jednou černo. Tak dědeček eště povídá
 Jančečku: nechť tam paist ty ovce taky
 ti vypíchnou oči ale Jančeček řekl
 ne dědečku já tam pujdu a nechtam se oblat
 out. Tak Jančeček šel pustit ovce z chlívků.
 A teda šli tam když už tam byli tak si Jančeček sedl
 na kámen. A po chvíli tam přišla jedna ta dřvka
 a říká: Jančečku, nechť se si koušnou do
 jablka a Jančeček říkal: ne děkuji mi máme
 doma jednu velkou jablko takže sem nahně
 pinej. A dřvka řekla: no jak chceš a odešla.
 Pak po chvíli přišla druhá dřvka.

Janecěk přišel k dědovi bez očí říkal nešli
 bys moje kozy to bych rád ale nepas je v lesa
 jezinky by za tebou přišli a oči dyti vydlovili
 jak komě 3 den pašl v lesa a přišla zamro
 jezinka s jablíčkem ale nespěla druhá přišla
 s ruží taky nespěla tak přišla ta 3 chčela všech
 ale on je svažal jezink mu přivešli oči
 až třetí přinesla správně oči ty první dvě jezinka
 skončil v řece a ta 3 už se nikdy neukázala
 a tak Janek pašl ovce a děda pekls sje žilo
 se jím dobře.

Sreček

Janecěk neměl manku a tatku
 nemoh najit práci a jednoho dne
 přišel dědo usřavy a ten neví jak
 pa d by čitel odvest kozy na pastou
 ale neví jak protož mu v ino ali
 jezinky oči a Janecěk mu pomáhal
 a ved kozy na pastu řekl mu děd
 seš mu povídali nechodina hurku
 protož tam bili jezinky mu v ilo pou
 ocy a tak neví jak ale 3 den nepas
 lech a seš faj lakali je kspan kave
 povídali co má ten děd u seš
 a pak m nek oči pa jenickejim
 varoval porud nebudou stravní a
 hod medo potoka 1 hodil do potok
 2 hodil do potok a nejmá aci prošil
 abim nehadil do potok a tak
 mu našla oči a dědouce řekl
 to jsou ty správně a děda žil sta-
 ně z jenickej sřakojeně.

Příloha č. 5 – Ukázky skupinové práce

Ježinky

Jednoho dne šel chlapeček okolo staré chalupy. A tam uviděl starého pána jak říká kozám: rád bych vás vzal na pastvu, ale nemůžu protože nevidím. A v tu ránu uviděl chlapeček jak si s nimi povídá. Pozdravil ho a zeptal se ho: já bych vám ty kozy mohl vzít na pastvu, ale pán mu řekl: ať je nebere na kopec hůrku, že by mu mohli vypichnout oči jako jemu. A on ho neposlechl a pustil tam kozy. Sedl si na kámen ve stínu. Za chvíli uviděl krásnou vilu a ona mu řekla: jestli nechce jablko. On řekl, že nechce jablko. Uviděl druhou vilu a zeptala se ho: jestli nechce růži. On řekl že ne, a třetí se ho zeptala: jestli nechce učesat. On si vyndal z klobouku ostružinovou větvíčku a svázal jí. Pak jí přišli na pomoc. Vyndal větvíčku a svázal je taky. Pak se jí zeptal kde má oči starý pán. První mu dala oči kde viděl sovy, druhá mu dala oči kde viděl samé vlky. A třetí mu dala správné oči. A on jí poděkoval a šel se starým pánem blomů.

Ježinky

Byl jeden sirotek bez práce a služeb. Jednoho dne se šel projít a slyšel jak kozy měčeli. Kozy pabýřili starému pánovi bez očí a ten říká: kozy mě nemám nikoho kdo by vás vzal na louku sám nemůžu. Sirotek zakřičí: já vám kozy na louku vezmu rád. Chlapče vezmi je prosím ale nechod do lesa jsou tam Ježinky vydloubali by ti oči jako mě. Nebojte nepůjdu říká sirotek. Uběhl první den, druhý den a třetí den si sirotek říká: Nebojím se ježinek vezmu kozy do lesa! Jak šel tak ho zastavila nejšiká paní a říká: hochu ochutnej mé jablko co nám vyrostlo doma. Ne děkuji máme doma velkou jablonoň. Dobře. Půšla druhá a ta měla ušši. Půčuchni si vyrostla nám na zahradce. Ne děkuji máme doma své. Zastavila poslední nejmladší, nejhezčí a měla oči jako lunka. A ta říká: Byl bys hezčí s učenými vlasy!

Pojď učešu tě. Jakmile se naklonila
janeček jí prouškem od brčky plisk
přes nuce a sváral. Opakování i u dvou
dalších. Vlastně oči dědouskovi. Poprvé
jiní, podruhé jiní a po třetí správně
pán vyběhl radostí. Žil spokojeně
s očima až do smrti!!!

Příloha č. 6 – Ukázka ilustrací k regionálním pověstem

Dříve, dokud ještě byly k Týnci přifařeny i vzdálenější obce, měl pan farář stále plno práce. Nejhorší bylo, když někdo stonal. Často v nepohodě, plískanici musil daleko pěšky, aby poskytl útěchy umírajícímu. Někdy spěchal sám zelenými i zasněženými kraji, v horku i mrazu, jindy šel alespoň s poslem, který pro něho přišel. Jindy zase, ovšem velmi řídko, přijeli pro něj s bryčkou. V chudém kraji byl koňský potah vzácností.

Proto také týnecký pan farář, když často přišel domů uprášený, hladový, utahaný a propocený, a když viděl, že jinak by nestačil řádně vykonávat svěřené mu úřad, rozhodl se pro koupi koně.

V Neznašovech žil před dávnými lety chalupník Kudrna. Rád si zapytlačil k nemalé zlosti hajného, který jej marně stopoval, aby jej chytil při činu. Číhal, ale Kudrna vždy zavčas zmizel, aby pytláčil zase na druhé straně lesa.

Jak on dovedl klásti oka do brambořiště, nedovedl nikdo. Nikdo také nedovedl lépe střílet v běhu zajíce jako on. A v zimě teprve byl jeho čas. Nedbal, že chytá zvěř vysílenou a hladem důvěřivou. Nadarmo neměl svoji chaloupku až na samém kraji lesa. Zvěř jako by před ním ztratila strach a oči.

Kudrna má pušku.

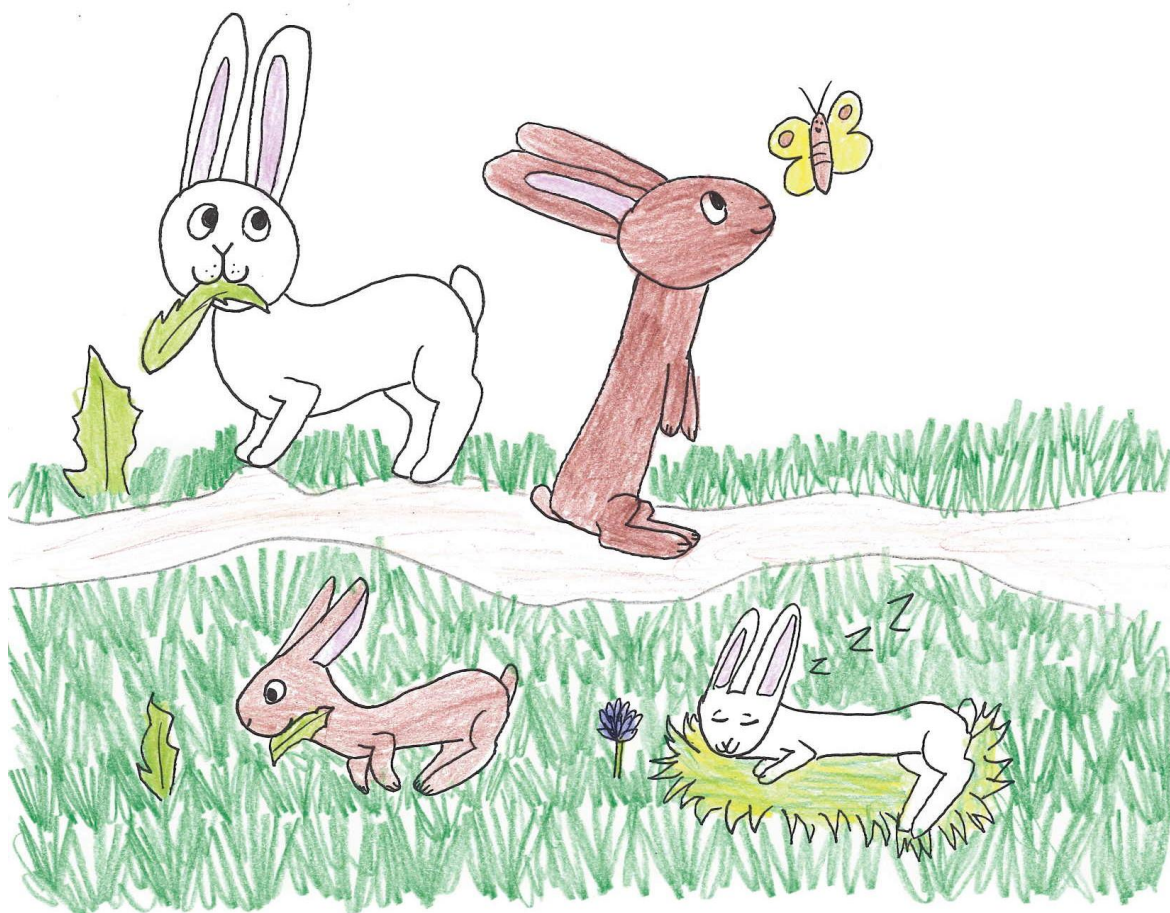
Sám zajíců ani koroptví nejedl; jen je nosil domů, aby je druhého dne prodával těm, kteří toužili po lacinější pečince.

V noci filipojakubské se mu přihodilo něco, co jej navždy vyléčilo z jeho pytláctví.

Jak se setmělo, již chvátal na kraj lesa na čekanou. Na vrchu nedaleko Neznašov ulehl k jetelišti a očekával, z které strany se nějaký zajíček objeví. Byla měsíčná noc. Kudrna jako ostříž pozoruje kraj, hledaje v jetelišti svoji kořist a v dálce hajného.

Zaradoval se, když spatřil zajička, pokojně se pasoucího uprostřed jeteliny.

Zalícil, střílil, ale zajiček jako by nic chroustá dál vesele křehké lístky jetelové.

ŽÁBA

MYŠ

SOVA

BROUČEK

NETOPÝR

MŮRA

Sedl si na mezi ke křoví, aby nebyl tolik vidět a sám mohl přehlédnouti celé pole. Večer byl pěkný. Klekání zní krajem, u rybníčku skřehotají žáby, z lesa zahouká sova. V trávě chrastí broučci, hledající své domovy, v křoví probouzejí se mýry, na mezi zapiští myš, snad chycená netopýrem... Krákorovi je najednou zima.

Hrdlo se mu svírá, pot vyskočí na těle, plamen vysoce vyšlehne
a zhasne.

Na více již Krákora nečekal.

Vzal nohy na ramena, přes pole, louky běží domů, jen aby již byl ve
vesnici. Doma se žena ulekla jeho vytřeštěného obličejce.

Chalupník mlčel. Tak, jak přišel, ulehl a horečka jim zmítala.

Od těch dob se tu kolomazník objevuje a dobrým pomáhá, zlé trestá. Často se někomu v těchto místech zlomí oj, jinému se vůz rozsype, kolo zlomí. A přitom les ozývá se vzdychání kolomazníkovy:

„Kolo mám, kolo mám...“

Také v „Hromadí“ se kolomazník objevoval.

Jednou pásl v těchto místech čeledín Marek koně.

Slyšel sice, že pod hrušní kolomazník sedává, lidé, jedoucí kolem, jej tu viděli, ale čeledín nedbal. Teprve, když sám slyšel z lesa volání, sedl na koně a jel domů. A když byl v bezpečí zvolal:

„Když ho máš, tak ho drž!“

